

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
HUMANITĀRO UN SOCIĀLO ZINĀTŅU INSTITŪTS

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTES
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTES
STARPTAUTISKO ZINĀTNISKO KONFERENČU
RAKSTU KRĀJUMS

Starptautiskās zinātniskās konferences
“*Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2020*”
materiāli
(2020. gada 9.–10. oktobris)

II DAĻA. VALSTS UN TIESĪBU AKTUĀLĀS PROBLĒMAS

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCES OF
FACULTY OF SOCIAL SCIENCES OF
DAUGAVPILS UNIVERSITY

The materials of the International Scientific Conference
“*Social Sciences for Regional Development 2020*”
(9th–10th October, 2020)

PART II. CURRENT PROBLEMS OF STATE AND LAW

~ DAUGAVPILS UNIVERSITĀTES
AKADĒMISKAIS APGĀDS “SAULE” ~

2021

Apstiprināts DU Humanitāro un sociālo zinātņu institūta Zinātniskās padomes sēdē 2021. gada 24. februārī, protokols Nr. 4.

Meņšikovs V. (zin. red.) *Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2020" materiāli. II daļa. Valsts un tiesību aktuālās problēmas*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 2021. 84 lpp.

Rakstu krājuma redakcijas kolēģija:

Prof., Dr. sc. soc. V. Meņšikovs (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskais redaktors

Vadošā pētniece, Dr. oec. O. Lavriņenko (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskā redaktora vietniece (ekonomika)

Prof., PhD Dz. Iliško (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskā redaktora vietniece (socioloģija)

Prof., Dr. iur. J. Teivāns-Treinovskis (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskā redaktora vietnieks (tiesību zinātne)

Prof., Dr. hab. paed., Dr. hab. psych. A. Vorobjovs (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskā redaktora vietnieks (sociālā psiholoģija)

Prof., Dr. oec. T. Bogolib (Perejaslava Hmeļnicka Grigorija Skovorodas vārdā nosauktā Valsts pedagoģiskā universitāte, Ukraina)

Prof., Dr. habil. oec. V. Kosiedovskis (Nikolaja Kopernika Universitāte Toruņā, Polija)

Prof., Dr. hab. sc. soc. A. Matulionis (Lietuvas Sociālo pētījumu centrs, Lietuva)

Asoc. prof., Dr. iur. J. Neimanis (Latvijas Universitāte, Latvija)

Pētniece, Dr. psych. M. Ņesterova (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Doc., Dr. paed. I. Ostrovska (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Pētniece, Dr. oec. V. Špilova (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Prof., Dr. sc. soc. M. J. Šoutena (Beira *Interior* universitāte, Portugāle)

Dr. iur. M. Potapovs (Novosibirskas Valsts Tehniskā universitāte, Krievija)

Pētniece, Dr. oec. O. Ruža (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Prof., Dr. oec. J. Vankeviča (Vitebskas Valsts Tehnoloģiskā universitāte, Baltkrievija)

Prof., Dr. iur. V. Zahars (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Recenzenti:

Prof., Dr. iur. V. Zahars (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Doc. Dr. iur. N. Jefimovs (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Prof., Dr. iur. J. Teivāns-Treinovskis (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Rakstu krājumā iekļauti Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes un Humanitāro un sociālo zinātņu institūta starptautiskās zinātniskās konferences (2020. gada 9.–10. oktobris) materiāli: augstskolas zinātnieku, doktorantu, kā arī citu Latvijas un ārzemju sadarbības augstskolu zinātnieku raksti tiesību nozarē.

Par rakstos atspoguļotajiem faktiem, viedokļiem un terminoloģiju atbild rakstu autori.

Ir iekļauts datu bāzē: / Included in the database: / Включён в базу данных:
Electronic Journals Library of University of Regensburg.

ISSN 2255-8853

ISBN 978-9984-14-928-8

© Daugavpils Universitāte, 2021

SATURS / CONTENTS

<i>Marija Boronjenko</i> (Latvija) BEZMANTINIEKU MANTAS TIESISKAIS REGULĒJUMS	5
Legal regulation of non heired property	
<i>Jelena Kaļiņina, Jānis Radionovs</i> (Latvija) VARDARBĪBA ĢIMENĒ – KRIMINĀLTIESISKIE UN KRIMINOLOĢISKIE ASPEKTI	15
Domestic violence – criminal and criminological aspects	
<i>Aldona Kipāne</i> (Latvija) NOZIEDZNIEKA KRIMINĀLĀ PROFILĒŠANA: KRIMINOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS	21
Offender profiling: criminological characteristics	
<i>Silvija Kotāne</i> (Latvija) KAITĪGĀS SEKAS NOZIEDZĪGA NODARĪJUMA PRET DABAS VIDI SASTĀVĀ	37
Harmful consequences in the composition of a crime against the natural environment	
<i>Mārcis Krūmiņš</i> (Latvija) ELEKTRONISKO PIERĀDĪJUMU ATTIECINĀMĪBA UN PIEĻĀUJAMĪBA TIESU PRAKSĒ	42
Applicability and admissibility of electronic evidence in court practice	
<i>Vladimirs Mikuckis</i> (Latvija) UZTICĒŠANĀS RAKSTURA DARBA ATTIECĪBU IETEKME UZ DARBA LĪGUMA UZTEIKUMU	49
The effect of a trust relationship on the termination of an employment contract	
<i>Daina Ose</i> (Latvija) TIESAS SPRIEDUMAM IZVIRZĪTĀS PRASĪBAS	55
Requirements for a judgment	
<i>Marina Sumbarova</i> (Latvija) JAUTĀJUMAM PAR KRIMINĀLPROCESU IZMEKLĒŠANU SAISTĪBĀ AR IEPRIEKŠĒJO GADU NEATKLĀTIEM NOZIEGUMIEM LATVIJĀ	62
The issue of investigation of criminal proceedings in connection with undetected crimes in Latvia in previous years	
<i>Aelita Zile</i> (Latvija) LATENTU PAPILLĀRLĪNIJU RAKSTU PĒDU SAGLABĀŠANĀS UN SAGLABĀŠANA UZ CILVĒKA ĀDAS	67
Persistence and preservation of latent papillae pattern prints on human skin	

<i>Nikolajs Jefimovs</i> (Latvija)	
KAPITĀLSABIEDRĪBAS VALDES JĒDZIENA	
ETIMOLOĢIJAS DAŽĀDĪBA ĀRVALSTU TIESĪBU	
DOKTRĪNĀ	75
Diversity of etymology of the concept of the board of a company in the doctrine of foreign law	
Ziņas par autoriem / About authors	79
Vispārīgās prasības zinātniskam rakstam	80
General requirements for the paper	82

BEZMANTINIEKU MANTAS TIESISKAIS REGULĒJUMS

Pētjamās problēmas aktualitāte: Latvijā ar vien biežāk veidojas situācijas, kad nekustamais īpašums ir izvests no civiltiesiskā apgrozījuma. Darba autore, veicot Daugavpils novada domes nodokļu ekonomistes amata pienākumus, konstatēja, ka 2019. gadā Daugavpils novada pašvaldībā 338 ha zemes platībai un 91 dzīvojamām mājām pēc būtības ir piešķirts statuss “mantinieks nav zināms”. Bezmantinieku mantas tiesiska regulējuma aktuālākā problēmā ir īpašuma atgriešana civiltiesiskajā apgrozībā.

Likumdevējs ļoti smalki un detalizēti apraksta procesa gaitu kā mantojamā manta tiek atzistama par bezmantinieku mantu un kā notiek mantas pārdošana no izsoles vai nodošana valsts institūcijas valdījumā. Savukārt gadījumi, kad mantojuma masa nenonāk līdz zvērinātam notāram, ir palikuši bez skaidra tiesiska regulējuma. Nav skaidrības arī kā rīkoties ar īpašumiem, kuri palika pēc juridiskas personas likvidācijas: atbilstoši “Komerclikuma spēkā stāšanās kārtības likuma” 19. pantam, tie ir uzskatāmi par bezmantinieku mantu, bet atbilstoši Zemesgrāmatā un Valsts Zemes dienesta kadastru sistēmā reģistrētai informācijai nekustāmi īpašumi atrodas nevis valsts vai valsts institūcijas, bet likvidētās juridiskas personas īpašumā.

Autores darbs “Bezmantinieku mantas tiesiskais regulējums” pēta tiesiskā regulējuma nepilnības Latvijā ar nolūku konstatēt pozitīvo tiesību robu, pēta Latvijas judikatūru ar mērķi izzināt likumpiemērotāja viedokli, izskatot bezmantinieka mantas tiesiskā regulējuma stridīgus, kazuālus gadījumus.

Autore ir secinājusi, ka:

- 1) Īpašuma atgriešanos civiltiesiskajā apgrozībā kavē tas, ka ja mantinieki nav ieinteresēti iegūt mantojumu savā īpašumā, pienākums pierādīt, ka mantojuma atstājies ir miris, gulstas uz kreditoru, kurš ir spiests veikt ilgstošo, sarežģīto un laikietilpīgo “izmeklēšanas procedūru”.
- 2) Latvijas likumdošanā trūkst tiesiska regulējuma, kas varētu nodrošināt īpašuma izmantošanas kontroles pasākumus.
- 3) Civillikuma 694. pants diskreditē zvērināta notāra uzaicinājumu un padara mantošanas procesu par nelietderīgu.

Pētījumā iegūtie rezultāti: Pētījuma rezultātā autore izzina problēmjautājumus, kas skar bezmantinieku mantas tiesisko regulējumu, izsakot priekšlikumus attiecīgo problēmsituāciju risināšanai un uzlabošanai.

Atslēgas vārdi: bezmantinieku manta, potenciālie mantinieki, mantošanas griba, kreditora pretenzija, rīcība ar bezmantinieku mantu, akts par mantojuma lietas izbeigšanu.

Bezmantinieku mantas tiesiskajam regulējumam Latvijā ir konstatējamas vairākas problēmas.

Gadījumos kad mantinieki nav ieinteresēti iegūt mantojumu savā īpašumā, pienākums pierādīt, ka mantojuma atstājējs ir miris, gulstas uz kreditoru, kurš ir spiests veikt ilgstošo, sarežģīto un laikietilpīgo “izmeklēšanas procedūru”. Šis apstāklis nopietni kavē īpašumu atgriešanos civiltiesiskajā apgrozībā, bet ja kreditors pieņem lēmumu atkāpties, tad manta eksistē bez pārvaldnieka neierobežoto laika periodu.

Ar mērķi izanalizēt tiesību normas piemērošanas nosacījumu problemātiku un konstatēt aktuālas problēmas, kas ir saistītas ar īpašuma atzīšanu par bezmantinieka mantu, autore veica LR Civillikuma 416. panta (turpmāk tekstā – CL) iztulkošanu, jo kā teicis profesors Vasilijis Sinaiskis: “Likumu iztulkošana vispār un [...] atsevišķi patiesībā nav nekas cits, kā šo likumu pielietošana pienācīgā viņu izpratnē. Tātad skaidrs, ka arī pati likuma iztulkošanas problēma izvērsās jautājumā par likumu izpratni, t.i., viņu pienācīgu izpratni.” (Meļķis 2003)

Atbilstoši CL 416. pantam: “Ja pēc mantojuma atstājēja nāves viņam mantinieki nav palikuši vai šie mantinieki likumiskā termiņā pēc publikācijas par mantojuma atklāšanos nav ieradušies vai nav pierādījuši savas mantojuma tiesības, tad manta piekrīt valstij.” (<https://likumi.lv/ta/id/225418-civillikums>)

Interpretējot minēto pantu, piemērojot gramatisko metodi, var secināt, ka bezmantinieku manta pāriet valstij nevis mehāniski, bet pēc likumā reglamentēta procesa realizēšanas, kura rezultātā procesa dalībniekiem, izmantojot likuma atrunātos nosacījumus, nepieciešams pierādīt mantojuma atstājējā nāves faktu un pārliecināties, ka mantojuma atstājējam nav mantinieku.

Mūsdienās, nodrošinot mantojuma tiesību jautājumu regulējumu, likumdevējam jāņem vērā, ka Latvijā notiek intensīvā iedzīvotāju migrācija – zeme izkrīt no tautsaimniecības, jo paaudžu nomaiņa notiek ārzemēs un uz šodienu ES mēģinājums unificēt likumdošanu ir sasniegts tikai daļēji. Minētais secinājums ir pamatots ar to, ka 2012. gada 4. jūlijā tika pieņemta Eiropas parlamenta un padomes regula Nr. 650/2012 “Par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi, un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās, un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi.”. Autore nepievērsīs uzmanību gadījumiem, kad Latvijas pilsonis/Latvijas nepilsonis nomira Latvijas teritorijā, šī tiesiskā situācija ir noregulēta, problēmsituācija veidojās, kad mantojuma atstājējs miris ārzemēs Krievijā, Ukrainā, Kazahstanā utt., kad

mantojuma atstājējam nav personas koda, kad nav zināma mantojuma atstājēja pēdējā dzīves vieta, mantinieki nav ieinteresēti pieņemt mantojumu un kreditoriem nav izdevīgi turpināt parādu atgūšanas procesu. Tad Latvijā likuma piemērotājs sastapās ar aktuālo problēmu: Latvijas valsts institūciju rīcībā nav informācijas, ar kuru varētu juridiski apliecināt mantojuma atstājēja miršanas faktu, ka persona nomirusi ārzemēs, līdz ar to kreditoriem nav iespējas griezties pie notāra ar lūgumu uzsākt procesu par mantas atzīšanu par bezmantinieka mantu.

Piemēram lielākais Daugavpils novada pašvaldības NĪN parādnieks ir fiziska persona, kuras personas kods nav zināms, šī persona ir dzimusi 1899. gadā, pēdējā dzīves vieta reģistrēta Amerikas Savienotās valstīs, 2020. gadā viņam apritēja 121 gads. Pašvaldība neoficiāli ir informēta par to, ka šī persona ir mirusi, bet lai panāktu nekustamam īpašumam bezmantinieku mantas statusa piešķiršanu nepieciešams oficiāli pierādīt mantojuma atstājēja miršanas faktu, proti, izpildīt veselu nosacījumu virkni: Ārlietu ministrijas Konsulārajā departamentā jāiesniedz iesniegums un noteiktas formas dokumentu izprasīšanas anketa trīs eksemplāros. Vienas anketas eksemplārs jāaizpilda latviešu valodā, pārējie divi – attiecīgi tās valsts svešvalodā, no kuras dokuments tiks izprasīts. Aizpildot anketu, civiltāvokļa aktu reģistrācijas dokumenta izprasīšanai jānorāda precīzs dzimšanas, laulības noslēgšanas laiks un vieta, nepieciešamības gadījumā – arī personas reliģiskā, konfesijas un draudzes piederība un, protams, jāapmaksā nodeva saskaņā ar konsulāro maksas pakalpojumu cenrādi (<https://likumi.lv/ta/id/303212-arlietu-ministrijas-konsularas-atlidzibas-cenradis-un-kartiba-kada-tiek-iekaseta-konsulara-atlidziba-un-valsts-nodevas>). Veidojas iespaids, ka tiesiskais regulējums strādā tikai mantojuma atstājēja un potenciālo mantinieku labā.

Kāds ir šāda tiesiska regulējuma rezultāts? Runājot konkrēti par augstāk minēto gadījumu, rezultāts ir tāds, ka 121 gadīgai personai pieder nekustamais īpašums, par kuru 38 gadus nav maksāts nekustamā īpašuma nodoklis un juridiski no tautsaimniecības ir izvesta lauksaimniecībā izmantojamā zeme 19,00 ha platībā, bet citi iedzīvotāji bez tiesiska pamatojuma šo zemi tomēr izmanto sakņu dārziņu vajadzībām. Šī situācija ļoti atgādina kādreiz Senajā Romā nostiprināto pirmā okupanta principu, pēc būtības, kas pirmais kartupeļus iestādīs, tas šo zemi arī izmantos, vienīga atšķirība: šī persona nevar iegūt zemi īpašumā uz noilguma pamata.

Īstenībā jau pastāv pieredze līdzīgas problēmas kā Bezmantinieku mantas institūts risināšanai: viduslaiku un jauno laiku tiesu praksē, kā arī pandektu doktrīnā (autores piezīme: pandektu tiesības ir modernizētas

jeb recepētas romiešu tiesības, kas aktualizējās no XVI līdz XIX gadsimtam) ir nodibinājusies prezumpcija (pieņēmums) – ja cilvēks, atrazdamies bezvēsts prombūtnē, sasniedza 70 gadu vecumu (sākotnēji tiesu praksē bija nostiprināts “praesumitur vivere etiamus gueadcentrumannos” – “tiek pieņemts, ka vēl dzīvs līdz simt gadiem”), tad viņš uzskatāms par mirušu (Kalniņš 1977). Tiesa pēc ieinteresēto personu lūguma var šo personu izsludināt par mirušu. Pēc autores viedokļa, likumdevējam vajadzētu izvērtēt iespēju par šā principa pārņemšanu.

Vēl viena problēma ir saistīta ar to, ka Latvijas likumdošanā trūkst tiesiska regulējuma, kas varētu nodrošināt īpašuma izmantošanas kontroles pasākumus, nodrošināt citu personu tiesību un tiesisko interešu ievērošanu, sakārtojot civiltiesisko vidi un paredzot stingrāko, un konkrētāko rīcību ar mantu, kas palikusi bez mantiniekiem, novērst tādu situāciju, ka šāda manta tiek pakļauta bojāšanās vai bojāejas draudiem (autore piezīme: valsts nav īpašuma mantinieks).

Bezmantinieku mantas eksistenci nosacīti var sadalīt uz trim posmiem:

- 1) manta eksistē bez pārvaldnieka, līdz potenciālie mantinieki vai kreditori nepieņems lēmumu iesniegt zvērinātam notāram pieteikumu par mantojuma atklāšanu;
- 2) zvērināts notārs un zvērināts tiesu izpildītājs īsteno darbības ar bezmantinieku mantu;
- 3) visas likumdošanā atrunātās zvērināta notāra un zvērināta tiesu izpildītāja darbības ir izpildītas: manta nodota valstij.

Runājot par pirmo posmu: Latvijas likumdošanā nav atrunāts termiņš, kurā mantiniekiem ir pienākums izteikt savu gribu pieņemt mantojumu. Savukārt likumā nostiprināto nosacījumu par to, ka mantiniekiem no mantojuma atklāšanas dienas viena gada laikā jāizteic griba pieņemt mantojumu, var viegli apiet. Tas noved pie situācijas, ka ilglaicīgi īpašumi atrodas ārpus civiltiesiskas apgrozības un paliek bez pārvaldnieka, savukārt iesaistīto personu (kreditoru) likumiskas intereses netiek ievērotas. Respektīvi, nav noteikts termiņš, pēc kura pašas personas pamesto mantu varētu atzīt par bezmantinieku mantu. Latvijā izpildvaras rīcībā nav likumisko instrumentu ietekmēt mantinieku, kurš negodīgi izmanto mantojuma masu saviem nolūkiem. Proti, nenoformējot tiesiskas attiecības atbilstoši spēkā esošai likumdošanai: rezultātā mantinieki, kuri mantojumu nav pieņēmuši, bieži izmanto to savos nolūkos, ignorējot pienākumu apmierināt kreditoru intereses. Tradicionāli piemērojamais mantojuma pieņemšanas princips heredita siacens ir novecojis, tas nemotivē mantiniekus pieņemt īpašumus, godīgi apsaimniekot tos. Sabiedrībā ir izvei-

dojies kļūdainais viedoklis, ka no atstāta mantojuma var droši gūt labumus, neko nedodot valstij un sabiedrībai pretī.

Acīmredzami, ka tiesiskais regulējums šajā situācijā nav pilnīgs, nav pietiekošs un autore piedāvā sekojošu izeju no šādas situācijas, proti, situācijas kad īpašums pieder personai, par kuru ilgstoši nav informācijas dzīva šī persona vai nē: pārtraukt izmisīgu potenciālo mantinieku meklēšanu un nemeklēt veidu, kā panākt, lai manta būtu atzīsta par bezmantinieka mantu. Šajā gadījumā varētu līdzēt absolūti jauns tiesiskais regulējums, kas paredzētu, ka gadījumā, ja nekustamā īpašuma nodoklis par nekustamo īpašumu netiek maksāts 5 gadus, tad pašvaldība, kuras administratīvajā teritorijā atrodas attiecīgs īpašums, ir tiesīga pārņemt šo objektu savā īpašumā.

Autore piedāvā sekojošo problēmas risinājumu: papildināt "Likuma par pašvaldībām" 14. pantu ar 6. punktu šādā redakcijā:

"6) bez atlīdzības pārņemt nekustamo mantu piespiedu kārtā."

Pamatojoties uz minēto punktu pašvaldībām tiks piešķirtas tiesības sagatavot saistošus noteikumus "Par kārtību, kādā bezmantinieku nekustamais īpašums pāriet pašvaldības īpašumā".

Autore lūdz vērtēt piedāvāto tiesisko regulējumu nevis kā īpašuma atņemšanu, bet gan kā īpašuma izmantošanas kontroles pasākumu. Šāds pasākums izriet no Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1. panta otrās daļas, atbilstoši kurai: "Jebkurai fiziskai vai juridiskai personai ir tiesības uz īpašumu. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem. Minētie nosacījumi nekādā veidā nedrīkst ierobežot valsts tiesības izdot tādus likumus, kādus valsts uzskata par nepieciešamiem, lai kontrolētu īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm vai lai nodrošinātu nodokļu, vai citu maksājumu, vai sodu samaksu." (<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>).

Autore uzskata, ka problēma ar īpašuma atgriešanos civiltiesiskajā apgrozībā atrisināsies, ja likumdošanā tiks nostiprināts konkrēts laika periods, kurā bezmantinieku mantojuma masa kā juridiska persona var eksistēt patstāvīgi, bez pārvaldnieka.

Autore norāda, ka spēkā esošais CL 694. pants diskreditē zvērināta notāra uzaicinājumu un padara mantošanas procesu par nelietderīgu. Likuma piemērotājs, t.i., veicot ricību ar mantu, nevar droši piemērot CL 416. pantu. Šo viedokli autore pamato ar 2020. gada 21. februāra Daugavpils tiesas spriedumu. No lietas materiāliem izriet, ka 2011. gada

11. novembrī nomira mantojuma atstājējs, ko aplicina lietā esošā 2011. gada 11. novembra miršanas aplicība. Ņemot vērā, ka attiecībā uz mantojuma masu bija izveidojies nekustamā īpašuma nodokļa parāds, Daugavpils pilsētas dome un Daugavpils novada dome kā kreditoru vērsās pie zvērinātas notāres, kura pēc kreditoru lūguma izsludināja mantojuma atklāšanos un noteica 3 mēnešu laikā izteikt gribu pieņemt mantojumu. Saskaņā ar CL 693. pantu, mantiniekiem jāizsaka sava griba pieņemt mantojumu viena gada laikā no mantojuma atklāšanās dienas, ja mantojums atrodas mantinieka faktiskā valdījumā, bet, ja bijis uzaicinājums mantot, tad mantot aicinātam sava griba par mantojuma pieņemšanu jāizsaka līdz uzaicinājumā noliktajam termiņam. Tā kā mantinieki savlaicīgi nepieteicās pie notāra, 2019. gada 12. martā zvērināta notāre sastādīja aktu par mantojuma lietas izbeigšanu (reģistra Nr. 1252), norādot, ka publikācijā par mantojuma atklāšanos noteiktajā termiņā mantinieki nav pieteikušies, mantojamā manta atzīstama par bezmantinieka mantu (lietas arhīva Nr. C-0232-20/18; civillietā Nr. C12177319). Respektīvi ir iestājies CL 416. pantā paredzētais nosacījums, proti, mantinieki likumiskā termiņā pēc publikācijas par mantojuma atklāšanos nav ieradušies vai nav pierādījuši savas mantojuma tiesības.

Neskatoties uz to, ka visi nostiprinātie CL 416. panta nosacījumi ir iestājušies pilnā apjomā, tomēr tiesa pieņēmusi lēmumu atzīt par spēkā neesošu zvērināta notāra aktu par mantojuma lietas izbeigšanu, sakarā ar to, ka iztulkojot CL 691. pantu, var konstatēt nostiprinātu atziņu, ka situācijā, kad lietas iztiesāšanas gaitā nodibinātas tādas mantot aicinātā darbības, kuras viņš nebūtu izdarījis, ja nevēlētos mantojumu pieņemt, ir pietiekams pamats tās kvalificēt kā klusējot izteiktu gribas izteikumu pieņemt mantojumu. To apstiprina arī tiesu prakse, kurā par šādām darbībām tiek atzītas, piemēram, mantojuma atstājēja mantas (sadzīves priekšmetu, skaidras naudas, personīgo lietu) atrašanās prasītāju faktiskā valdījumā, atsevišķu mantojuma atstājējam piederējušo mantu paņemšanu, mantojuma atstājēja dzīvokli palikušo mantu sadalīšanu starp bērniem, nekustamā īpašuma nodokļa maksāšanu. No minētā izriet, ka gadījumā, ja mantot aicinātais lietojis mantojumu vai rīkojies ar to savās interesēs, tad ir pamats uzskatīt, ka viņš mantojumu pieņēmis, savukārt mantojuma masa, kuru mantinieks ir pieņēmis, nevar iegūt bezmantinieka mantas statusu.

Ņemot vērā augstāk teikto, kā arī to apstākli, ka mantojuma process Latvijā nekad nav bijis izmeklēšanas process (Bundurs 1932), autore piekrit viedoklim, kas ir izteikts pētījumā “Civillikuma Mantojuma tiesību

daļas tiesiskā regulējuma problēmjaucājumi un to modernizācijas nepieciešamība”: “Ja mantojumu mutiski vai klusu ciešot pieņēmušais mantinieks šādā kreditoru vai legatāru iniciētā procesā turpinās klusēt vai izteikties par mantojuma pieņemšanu tikai mutiski, tad visvēlamākais risinājums šādai viņa uzvedībai būtu nerēķināšanās ar viņa skaidri neizpaustajām un nefiksējamām vēlmēm un, kā jau tas savā laikā bija noteikts Civilprocesa nolikuma (1939. g. izd.) 1699. pantā un Civilprocesa likuma (1998. g.) 327. pantā, visu termiņā nepieteikto tiesību dzēšana” (<https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi>) un piedāvā izteikt CL 416. pantu šādā redakcijā:

“416. Pēc mantojuma atstājēja nāves palikusi manta piekrīt valstij, ja mantinieki likuma noteiktajā termiņā nav izteikuši savu gribu pieņemt mantojumu”.

Autore piedāvā CL 697. pantu grozīt un izteikt jaunā redakcijā:

“Ja gada laikā, skaitot šo termiņu no mantojuma atklāšanās dienas, mantojuma atstājēja kreditori vai legatāri prasa, lai mantot aicinātais izteic savu gribu par mantojuma pieņemšanu, tad viņam tā jāizteic. Ja mantinieks nav pieteicies vai arī ir atteicies no mantojuma, zvērināts notārs taisa ar valsts nodevu neapliekamo notariālo aktu par mantojuma lietas izbeigšanu, ar kuru mantojamā masa tiek atzīta par bezmantinieku mantu.”.

Šis tiesiskais regulējums ļaus novērst negodīgo ilggadīgo mantojuma masas izmantošanu, kreditoriem parādīsies iespēja ātri un efektīvi atgūt savus parādus, neveidosies jaunie parādi un beidzot tiek ievērotas mantinieku intereses. Proti, katrs mantojums tiks pieņemts apzināti, var mierīgi nesekot līdz ar mantojumu saistītiem sludinājumiem, jo mantiniekam būs pienākums konkrēti izteikt savu gribu pieņemt mantojumu.

Apkopojot augstāk minēto, var secināt, ka tas apstākļi, ka pienākums pierādīt, ka mantojuma atstājējs ir miris, gulstas uz kreditoru, kurš ir spiests veikt ilgstošo, sarežģīto un laikietilpīgo “izmeklēšanas procedūru”, nopietni kavē īpašumu atgriešanos civiltiesiskajā apgrozībā, bet ja kreditors pieņem lēmumu atkāpties, tad manta eksistē bez pārvaldnieka neierobežoto laika periodu.

Latvijas likumdošanā trūkst tiesiska regulējuma, kas varētu nodrošināt īpašuma izmantošanas kontroles pasākumus, nodrošināt citu personu tiesību un tiesisko interešu ievērošanu, sakārtojot civiltiesisko vidi un paredzot stingrāko un konkrētāko rīcību ar mantu, kas palikusi bez mantiniekiem, novērst tādu situāciju, ka bez mantiniekiem palikusi manta tiek pakļauta bojāšanās vai bojāejas draudiem.

Tradicionāli piemērojamais mantojuma pieņemšanas princips hereditārs iedzīvotājs novecoja, tas nemotivē mantiniekus pieņemt īpašumus, godīgi apsaimniekot tos. Sabiedrībā ir izveidojies kļūdainais viedoklis, ka no atstāta mantojuma var droši gūt labumus, neko nedodot valstij un sabiedrībai pretī. Autore uzskata, ka problēma ar īpašuma atgriešanos civiltiesiskajā apgrozībā atrisināsies, ja likumdošanā būtu atrunāts konkrēts laika periods, kurā bezmantinieku mantojuma masa kā juridiska persona var eksistēt patstāvīgi bez pārvaldnieka. Piemēram, ja nekustamā īpašuma nodoklis netiek maksāts 5 gadus, tad pašvaldība, kuras administratīvajā teritorijā atrodas attiecīgs īpašums, ir tiesīga pārņemt šo objektu savā īpašumā.

Spēkā esošais CL 694. pants diskreditē zvērināta notāra uzaicinājumu un padara mantošanas procesu par nelietderīgu. Lai novērstu negodīgu mantojuma masas izmantošanu, nepieciešams sniegt kreditoriem iespēju nerēķināties ar mantinieku skaidri neizpaustajām, nefiksējamām vēlmēm un nostiprināt tiesisko regulējumu CL, atbilstoši kuram, ja mantinieks nav pieteicies vai arī ir atteicies no mantojuma, zvērināts notārs taisa ar valsts nodevu neapliekamo notariālo aktu par mantojuma lietas izbeigšanu, ar kuru mantojamā masa tiek atzīta par bezmantinieku mantu.

Bibliogrāfija

- Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 28.01.1937. Spēkā no 01.09.1992., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 29.10.2015. Valdības Vēstnesis, Nr. 42., 22.02.1937. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90222> (skat. 06.12.2016.). (In Latvian)
- Civilprocesa likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 14.10.1998. Spēkā no 01.03.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 14.03.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr.: Nr. 326/330., 03.11.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> (skat. 20.06.2020.). (In Latvian)
- Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumi Nr. 707 “Ārlietu ministrijas konsulārās atbildības cenrādis un kārtība, kādā tiek iekasēta konsulārā atbildība un valsts nodevas” Spēkā no 24.11.2018. Latvijas vēstnesis, Nr. 231, 23.11.2018. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303212-arlietu-ministrijas-konsularas-atlidzibas-cenradis-un-kartiba-kada-tiek-iekaseta-konsulara-atlidziba-un-valsts-nodevas> (skat. 17.08.2020.). (In Latvian)
- Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> (skat. 10.08.2020.). (In Latvian)
- Lietas arhīva Nr. C-0232-20/18, ECLI:LV: DAUT:2020:0221, C12177319.7.S. (In Latvian)

- Civillietā Nr. C12177319. Daugavpils tiesas spriedums, Krāslavā, 2020. gada 21. februārī (skat. 10.08.2020.). (In Latvian)
- Bundurs Ž. Mantošanas tiesības. Mantinieku apstiprināšana un mantojuma sadalīšana: testamentu, līgumu un lūgumu paraugi. Daugavpils: Pašpalīdzība, 1932, 48. lpp. (In Latvian)
- Gala nodevums “Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjaudājumi un to modernizācijas nepieciešamība” 2017. g. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi>, 52. lpp. (skat. 13.08.2020.). (In Latvian)
- Kalniņš V. Romiešu Civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 1977, 67. lpp. (In Latvian)
- Meļķis E. Juridiskās metodes pamati 11 soli tiesību normu piemērošanā. Rīga, 2003, 111. lpp. (In Latvian)

Legal Regulation of Non Heired Property

Summary

Summarizing the above, we can conclude that imposing on the creditor the burden of proving the death of the testator seriously impedes the return of the property into civil circulation. and if the creditor decides to withdraw from the estate, then the property exists without a manager for an indefinite period of time.

There is no legal regulation in the legislation of Latvia that could ensure control over the use of property, ensure the observance of the rights and legitimate interests of others, organize the civil law environment and provide for strict and specific actions with property left without heirs, to prevent a situation when the remaining property without heirs are at risk of damage or destruction.

The traditionally applied principle of accepting inheritance *heredita siacens* is outdated, it does not motivate heirs to honestly accept to manage and dispose of the hereditary mass, a mistaken opinion has formed in society that inheritance can be obtained without giving anything in return to the state and society. The author believes that the problem of returning property into civil circulation will be solved if the legislation establishes a specific period of time during which the estate, as a legal entity, can exist independently, without a manager, for example, if real estate tax is not paid for 5 years, self-government, in the administrative territory of which the corresponding property is located, has the right to take over this object into its ownership.

The current Article 694 of the Civil Law discredits the summons of a sworn notary and makes the inheritance process useless; in order to prevent long-term, unfair use of property, it is necessary to provide creditors with the opportunity not to take into account the unclear, unrecorded will of the heirs and enshrine in the Civil Law legal regulation, according to which if the heir does not declared

his rights to the inheritance or renounced the inheritance, the sworn notary draws up a notarial deed, not subject to state fee payment, on the termination of the inheritance case, according to which the inheritance is recognized as escheat property.

Key words: non heired property, potential heirs, will to inherit, creditor's claim, disposal of the property without heirs, act regarding termination of the inheritance case.

Jeļena Kaļiņina, Jānis Radionovs (Latvija)

VARDARBĪBA ĢIMENĒ – KRIMINĀLTIESISKIE UN KRIMINOLOĢISKIE ASPEKTI

Vardarbības ģimenē problēma neizzūd un paliek aktuāla mūsdienu sabiedrībā, jebkurā pasaules valstī. Latvija nav izņēmums un pēdējos gados arvien biežāk par to tiek runāts un diskutēts, bet plašsaziņas līdzekļos atspoguļo smagākas krimināllietas. Šobrīd eksistē dažādas ģimenes formas. Ģimene neaprobežojas ar laulības savienību vai radniecību, un kā norada Eiropas Cilvēktiesību tiesa – “bioloģiskā un sociālā realitāte ir prioritāra salīdzinājumā ar likumisko pieņēmumu”. Katrai ģimenei ir nepieciešama aizsardzība no valsts puses, tai skaitā no krimināltiesību nozares puses. Vardarbība ģimenē destruktīvi ietekmē ģimenes un laulības institūtu. Tā ir nevis atsevišķā sabiedrības locekļa, bet valsts mēroga problēma. Ņemot vērā šīs noziedzības latentu raksturu, reālus statistikas datus par vardarbību ģimenē apkopot ir grūti. Taču viennozīmīgi var teikt, ka tā ir izplatīta. Latvijā trūkst visaptverošu jaunu pētījumu par šo tēmu, tai skaitā par tās krimināltiesiskiem un kriminoloģiskiem aspektiem. Savukārt noziedzība, kas saistīta ar vardarbību ģimenē, ir svarīgs sabiedrības rādītājs. Viens no stereotipiem ir “viss, kas notiek ģimenē, tā ir ģimenes lieta”, bet vardarbīgie noziegumi nodara kaitējumu sabiedrības tikumībai, negatīvi ietekmē bērnus un nepilngadīgo sociālo adaptāciju, bet cietušajiem tiek nodarīts ne tikai fizisks, bet arī psihoemocionāls kaitējums. Tas viss ir pretēji ģimenes funkcijām un negatīvi ietekmē bērnu audzināšanu. Ir nepieciešams pētīt noziedzību, tās iemeslus, noziedznieka personību un noziedzības novēršanas problemātiku. Raksta mērķis ir izanalizēt vardarbības ģimenē krimināltiesiskus un kriminoloģiskus aspektus. Raksta uzdevumi: sniegt izpratni par vardarbības ģimenē fenomenu; izdarīt ieskatu krimināltiesiskajā regulējumā; konstatēt vardarbību ģimenē veicinošus faktoros un izdarīt ieskatu statistikā.

Galvenie secinājumi: kriminālatbildība iestāšanās par fizisko un seksuālo vardarbību, vajāšanu, par nolēmuma par pagaidu aizsardzību pret vardarbību nepildīšanu. Emocionālās un ekonomiskās vardarbības gadījumā abjuzers paliek nesodīts. Biežāk no vardarbības ģimenē cieš sievietes vecumā no 26 līdz 45 gadiem un bērni. Abjuzers biežāk ir kopdzīves partneris vai vīrs. Izolācija, atkarības, bezdarbs, stress utt. ir tikai vardarbību veicinošie faktori, bet cīņā ar vardarbību ģimenē ir nepieciešamas korekcijas programmas, kurās strādā ar cietsirdīgām personām.

Atslēgas vārdi: vardarbība ģimenē, vardarbības novēršana, kriminoloģija.

Pats jēdziens “vardarbība ģimenē” norāda uz to, ka vardarbīgas darbības notiek ģimenē. Ģimene ir vieta, kur cilvēkam jājūtas droši un aizsargāti, tā ir vide, kur aug bērni, tiek audzināta jauna paaudze, vieta, kur

cilvēks var saņemt atbalstu un palīdzību. Ģimene, kurā pastāv vardarbība, cilvēks nevar apmierināt savas pamatvajadzības – vajadzība pēc drošības, sociālā vajadzība, sociālā atzinība un dažreiz pat fizioloģiskās vajadzības, un vajadzība pēc sevis pilnveidošanas u.c. Šobrīd COVID-19 pandēmijas laikā, visās valstīs ir pieaudzis vardarbības ģimenē skaits. Izolācija skaidri rada situāciju ģimenē, jo atspoguļo jau iepriekš esošās problēmas.

Nav noslēpums, ka cilvēkiem ir nosliece uz vardarbību un agresiju, kas izskaidrojams ar evolūciju – kādreiz vajadzēja izdzīvot nežēlīgajā vidē. Tādēļ no paaudzes paaudzei mums tiek nodoti gēni izdzīvošanai, bet tostarp arī agresija un trauksmainība. To apstiprina, piemēram, bioloģijas doktora Furtune D. pētījums par agresiju “Homo Aggressivus” (Furtunā 2015) un psihoterapeita Lihi R. darbs par trauksmainību “Anxiety free. Unravel Your Fears Before They Unravel You” (Leahy 2010). Negatīvi ārējie apstākļi tikai pasliktina situāciju, piemēram, bezdarbība, stress darbā, naudas līdzekļu trūkums, liela noslodze, problēmas ar atkarībām utt.

Vārds “vardarbība” visbiežāk asociējas ar kaut ko fizisko, proti, ja cietušajam tiek nodarīts kāds fizisks kaitējums, notiek tieša iedarbība uz cilvēka organismu. Taču vardarbībai ģimenē ir vairākās izpausmes formas: fiziska, seksuāla, emocionāla, ekonomiska. Turklāt emocionālai vardarbībai arī ir vairākas izpausmes formas, piemēram, gazlaitings, viktimbleimings, atsevišķi var izdalīt vajāšanu. Attiecībā uz bērniem tiek lietots jēdziens “bērna pamešana novārtā”, kas izpaužas vecāku pienākumu nepienācīgā pildīšanā.

Nemot vērā dažādas ģimenes formas, tāda vardarbība var tikt vēsta pret esošo vai bijušo laulāto vai kopdzīves partneri, pret esošo vai bijušo intīmo partneri, pret bērnu, adoptējamo, vecvecākiem, vai citu ģimenes locekli. Visvairāk tiek runāts par vardarbību pret sievietēm un vardarbību pret bērniem, un par šo tēmu ir vairāki pētījumi. Taču vardarbība var tikt vēsta pret jebkuru ģimenes locekli, tai skaitā pret vīrieti.

Eiropas Padomes Konvencijā par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu vardarbība ģimenē ir definēta kā “visi fiziskas, seksuālas, psiholoģiskas vai ekonomiskas vardarbības akti, kas notiek ģimenē vai māsasaimniecībā, vai starp bijušajiem vai esošajiem laulātajiem vai partneriem neatkarīgi no tā, vai vardarbības izdarītājs dzīvo vai ir dzīvojis vienā dzīvesvietā ar vardarbības upuri”.

Ne visas no minētajām vardarbības formām ir viegli atpazīstamas un konstatējamas. Piemēram, ja fiziskās vardarbības sekas ir acīmredzamas un ar eksperta atzinumu var noteikt nodarīto miesas bojājumu

smagumu pakāpi vai konstatēt nāves iemeslus, tad emocionālo vardarbību atpazīt ir daudz grūtāk. Taču emocionālās vardarbības sekas ir tikpat graujošas cilvēka veselībai un tās sekas ir paliekošas. Nedrīkst nenovērtēt šo vardarbības formu. Tomēr, dažreiz pats upuris nevar savlaicīgi atpazīt vardarbību un atzīt, ka pastāvīgi cieš no vardarbības. Turklāt ne par visām vardarbības formām ir paredzēta atbildība.

Ne visas vardarbības ģimenē formas paredz kriminālatbildību, proti, ne par visām darbībām ir paredzēta kriminālatbildība saskaņā ar Latvijas Republikas Krimināllikumu. Vardarbība ģimenē nav kvalificēta kā atsevišķs noziedzīgs nodarījums un pie kriminālatbildības var saukt personu tikai par tādu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kas paredzēts Krimināllikumā.

Tādi noziedzīgi nodarījumi, piemēram, ir nonāvēšana (KL 116.–121. panti, KL 124. pants – novešana līdz pašnāvībai), noziedzīgie nodarījumi pret personas veselību (KL 125.–128. panti, KL 130.–130.¹ panti, KL 132.–136. panti, KL 141. pants), noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām, nelikumīga brīvības atņemšana (KL 152. pants), izvarošana (KL 159. pants), seksuālā vardarbība (KL 160. pants), pavešana netiklībā (KL 162. pants), nolēmumu par aizgādības, aprūpes un saskarsmes tiesībām ar bērnu nepildīšana (KL 168. pants), nolēmuma par aizsardzību pret vardarbību nepildīšana (KL 168.¹ pants), izvairīšanās no uzturēšanas (KL 170. pants), cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgo (KL 174. pants) u.c. Visi minēti noziedzīgi nodarījumi neattiecas tieši uz vardarbību ģimenē, bet varmāku var saukt pie kriminālatbildības, ja šie noziedzīgi nodarījumi tiek izdarīti ģimenē. Sakarā ar to, Krimināllikumā vardarbība ģimenē ir atzīta par atbildību pastiprinošu apstākli – noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, vai noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneaizskaramību, tiek izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība (KL 48. panta pirmās daļas 15. punkts). Galvenokārt, minētie noziedzīgie nodarījumi ir saistīti ar fizisko un seksuālo vardarbību, kā arī vardarbību pret bērniem, atsevišķi paredzēta atbildība par vajāšanu. Savukārt neskatoties uz to cik smagas sekas ir nodarītas, nav paredzēta atbildība par emocionālo vardarbību, un ekonomisko vardarbību. Var saukt personu pie atbil-

dības par novešanu līdz pašnāvībai, bet cēloņsakarība ir grūti pierādama, un faktiski persona saukta pie atbildības jau tad, kad ir iestājušās neatgriezeniskās sekas. Savukārt saukt personu pie atbildības par emocionālo vardarbību, nav iespējams un vienīgais kā persona sevi var aizsargāt, ir iesniegt pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Taču šajā gadījumā vainīgajai personai būs pienākums noteiktu laiku ievērot ierobežojumus, bet faktiski sodīts par izdarītu viņš nebūs. Tādējādi cietušais emocionālās un ekonomiskās vardarbības gadījumā, var aizsargāt sevi civilprocesuālajā kārtībā, nevis kriminālprocesa ietvaros.

Valsts policija katru gadu reģistrē vidēji 8000 notikumus, kas reģistrēti kā "ģimenes konflikts" un no tiem vidēji 700 gadījumos tiek pieņemts policijas lēmums par nošķiršanu, bet ja cietušajam nodarīts kaitējums, tad uzsāk kriminālprocesu. 2019. gadā šādu izsaukumu bija – 9027. Pēc statistikas datiem, sievietes cieš no dažādas vardarbības formas. Piemēram, 2018. gadā visvairāk sieviešu cieta no ekonomiskās vardarbības (81), no fiziskās (57), psiholoģiskās (51), no seksuālās (33), 8 sievietes nogalināja dzīvesbiedrs. Izskatot datus par Valsts policijas lēmumiem par nošķiršanu, ir secināms, ka varmāka galvenokārt ir vīrietis (2018. gadā šādu lēmumu skaits bija 763), un reti varmāka ir sieviete (2018. gadā šādu lēmumu skaits bija 25). Ir apkopota informācija par 2018. gadu pēc aizsargājamās personas un varmākas attiecību raksturojuma. No šī apkopojuma ir redzams, ka visbiežāk (un tieši 2018. gadā – 308 gadījumi) varmāka ir kopdzīves biedrs, proti, partneris, ar kuru sieviete dzīvo neregistrētā laulībā. Situācija ar laulātājiem ir līdzīga, 2018. gadā 229 gadījumos par varmāku tika atzīts vīrs. 109 gadījumos par varmāku tika atzīts dēls. Tikai 13 gadījumos par varmāku tika atzīts bijušais vīrs, 15 gadījumos – bijušais kopdzīves biedrs, 16 – bērnu tēvs, 11 – meita (vardarbība pret māti) u.c. 19 gadījumos par cietušo tika atzīts vīrietis un varmāka dēls. Tikai četros gadījumos par varmāku tika atzīta kopdzīves partnere un vardarbība tika vēsta pret vīrieti. Viens gadījums, kad sieva vardarbīgi izturējās pret vīru. Kopumā tika reģistrēti 42 gadījumi, kad cietušais ir vīrietis. Vīriešu vidū vardarbība ir vairāk latentā noziedzība, jo vīrieši retāk vērsas ar sūdzībām par vardarbību ģimenē. Tāpat ar katru gadu pieaug tiesas nolēmumu skaits par pagaidu aizsardzību (2016. gadā – 631, 2017. gadā – 817, 2018. gadā – 897). Ne visi nolēmumi ir pienācīgi izpildīti. Tā, 2018. gadā konstatēti 448 pārkāpumi un 374 uzsākti kriminālprocesi par nolēmumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību nepildīšanu. Ja analizēt cietušās sievietes, kuras saņēma sociālās rehabilitācijas

pakalpojumus 2018. gadā, tad tās galvenokārt ir sievietes no 26–35 gadu vecuma grupas un 35–45 gadu vecuma grupas, un retāk sievietes vecumā no 46 līdz 60 gadiem un no 18 līdz 25 gadiem.

Kāds ir noziedzības determinants, proti, kas rada un veicina vardarbību ģimenē. Jebkuras vardarbības būtība ir vara. Vardarbība ģimenē nav izņēmums. Pat daudzi cietušie par vardarbības iemeslu norāda alkohola atkarību, stresu, lielu slodzi utt., bet viss tas tikai zināmā mērā dod labvēlīgu vidi vardarbībai. Kā norāda speciālists šajā jomā L. Bancrofts (Bancroft 2018), cilvēks ir vardarbīgs, jo viņš ir cietsirdīgs, tāda ir viņa persona. Vardarbīgai uzvedībai nav bioloģiskās saiknes ar alkoholu un alkohols stimulē dziļā “es” atbrīvošanu. Šādām personām ir nepieciešamas korekcijas programmas. Pārējais ir ārējie sociālie faktori, piemēram, nabadzības līmenis, zems ienākumu līmenis, bezdarbs, sociāla izolācija (piemēram, COVID-19 pandēmijas laikā), zems izglītības un kultūras līmenis, stereotipi, utt. Kā arī iekšējie faktori, kas ir atkarīgs no katra cilvēka konkrēti, piemēram, negatīva pieredze bērnībā, atkarības, psihiskās problēmas, neapmierinātība ar ģimenes dzīvi utt. Pētot vardarbības ģimenē kriminoloģiskus aspektus, ir iespējams izstrādāt efektīvu vardarbības novēršanas programmu, tai skaitā varmāku obligātas korekcijas programmas.

Apkopojojot iepriekš minēto, autori norāda, ka vardarbības ģimenē gadījumā, krimināltiesisko aizsardzību cietušais saņem, bet varmāka tiek sodīts fiziskās, seksuālās vardarbības un vajāšanas gadījumos, kā arī, ja varmāka nepilda nolēmumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Emocionālās un ekonomiskās vardarbības gadījumā, cietušais var vērsties tiesā, iesniedzot pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību un ja būs pietiekams pierādījumu kopums, saņemt nolēmumu, kurš varmākam jāpilda, bet faktiski varmāka par nodarīto paliek nesodīts.

Visbiežāk no vardarbības ģimenē cieš sievietes un bērni. Taču vīrieši reti vērsās pēc palīdzības. Tapāt vairāk pētījumu ir veltīti vardarbībai pret sievietēm un bērniem. Statistikas dati liecina, ka visbiežāk no vardarbības cieš sievietes vecumā no 26 līdz 35 gadiem, kā arī no 36 līdz 45 gadiem. Biežāk varmāka ir kopdzīves partneris vai vīrs. COVID-19 pandēmijas laikā paaugstinājies izsaukumu skaits un tas liecina par to, ka izolācija ir viens no vardarbības veicinošiem faktoriem. Tāpat kā alkohola vai narkotiska atkarība, bezdarbs, zems izglītības un kultūras līmenis, stress utt. Tomēr tie ir tikai faktori, kuri pasliktina situāciju un provocē. Pētījumi liecina, ka vardarbība notiek, jo cilvēks ir cietsirdīgs un cīņā ar to var palīdzēt korekcijas programmas.

Bibliogrāfija

- Bancroft L. Why Does He Do That?: Inside the Minds of Angry and Controlling Men, 2018. (In English)
- Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. 11.05.2011. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/stambulas_konvencija_02.11.15.pdf (skat. 01.09.2020.). (In Latvian)
- FurtunăD. Homo Aggressivus: De ce nu se opresc războaiele și violența. Published by Lexon-Prim, 2015. (In Romanian)
- Leahy R. L. Anxiety free. Unravel Your Fears Before They Unravel You. Hay House Publishing, 2010. (In English)
- Likums “Krimināllikums” / Latvijas Republikas likums / Pieņemts 17.06.1998.; stāties spēkā 01.04.1999. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 18.05.2000. // “Ziņotājs” 04.08.1998. Nr.15. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> (skat. 01.09.2020.). (In Latvian)
- Kriminoloģija. Mācību grāmata juridiskām augstskolām un fakultātēm. Latvijas Neatkarīgo kriminologu asociācija. Autoru kolektīvs. Rīga, 2008 (In Latvian).
- Vardarbība ģimenē skaitļos. 05.05.2020. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/315707-vardarbiba-gimene-skaitlos-2020> (skat. 01.09.2020.). (In Latvian)

Domestic Violence – Criminal and Criminological Aspects

Summary

The victim receives criminal legal protection, and the offender is punished only in the case of physical, sexual violence in the family, in case of persecution, as well as in case of non-compliance with the court order for protection from domestic violence. In the case of emotional and economic domestic violence, the victim has the right to go to court by filing a claim for temporary protection against domestic violence, and only if all the necessary evidence is provided, to receive a court decision, which the offender is obliged to comply with, but in fact the offender remains unpunished. The most common victims of domestic violence are women and children. But men rarely seek help. Also, most of the research is devoted to violence against women and children. Statistics show that most often women suffer from violence from 26 to 35 years old, as well as from 36 to 45 years. Most often, the abuser is a partner or husband. During the COVID-19 pandemic, the number of cases has increased, which indicates that isolation is one of the factors contributing to violence. The other factors are alcohol or drug addiction, unemployment, low educational and cultural levels, stress, etc. But these are just factors that aggravate the situation. Research shows, that violence happens because the person is violent and that person's participation in the special anger management programs help to cope with violent temper.

Key words: domestic violence, violence prevention, criminology.

NOZIEDZNIEKA KRIMINĀLĀ PROFILĒŠANA: KRIMINOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS

Kriminoloģija ir zinātnes nozare, kas pēta noziedzības fenomenu kopumā un atsevišķus tās elementus. Noziedzība kā specifisks un sarežģīts noziedzīgu nodarījumu kopums novērtējams pēc vairākiem elementiem: pēc tās veida, izdarīšanas paņēmieniem, kaitīguma, sociālās bīstamības, kaitīgajām sekām, un pēc noziedznieka personības. Noziedznieka personības kriminoloģiskā izpēte tiek realizēta, lai konstatētu un novērtētu tās individuālās īpatnības, kuras rada noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Īpaši nozīmīgs tiesībsargājošo iestāžu darbā ir noziedznieka kriminālā profilēšana. Noziedzīgs nodarījums tiek pastrādāts, pastāvot noziedznieka pārmērīgi palielinātai vajadzībai izpausmei sabiedrībai nepieņemamā veidā.

Pētījuma mērķis ir raksturot kriminālās profilēšanas kriminoloģisko aspektus. Pētījuma bāze ir dažādos pētījumos izdarītie secinājumi, zinātnieku un speciālistu atziņas un viedokļi. Pētījuma gaitā izmantotas vairākas zinātniskās pētniecības metodes: speciālās un juridiskās literatūras avotu referatīva analīze; monogrāfiskā metode, indukcija un dedukcija.

Autore norāda, ka noziedznieka profilēšana ir krimināltiesiska un psiholoģiska kompleksa metode, ko izmanto, lai noteiktu noziedznieka uzvedības tendences, personības iezīmes un demogrāfiskās īpatnības, kā arī, lai prognozētu noziedznieka turpmākās darbības. Tādejādi arī novēršot turpmākās noziedzīgās darbības.

Atslēgas vārdi: kriminoloģija, noziedzība, noziedznieks, profilēšana, noziedznieka profils.

Pēdējo 30 gadu laikā ir pieaudzis noziedznieka profila veidošanas izpētes biežums, literatūras apjoms pastāvīgi pieaug, kā arī noziedznieka profilēšanas metode izmeklēšanas darbā ir ierasta lieta visā pasaulē. Neformālam kriminālās profilēšanas procesam ir sena vēsture. Dažādos avotos norādītas atšķirīgas norādes, piemēram, norāde jau uz 15. gadsimtu, bet citā, ka metode tika izmantota 1880. gadā, lai izteiktu prognozes par sērijveida slepkavu. Lai gan daži speciālisti apspriež šīs metodes efektivitāti, tomēr tiesībsargājošo iestāžu praksē ir veikmīgi izmantota vairāk nekā gadsimtu. Piemēram, britu ķirurgs Tomass Bonds (Thomas Bond), veidojot psiholoģisko profilu sērijveida slepkavam Džekam Uzšķērdējam (Jack the Ripper), kurš ap 1888. gadu Londonā noslepkavoja piecas prosti-

tūtas, norādījis: cilvēks ar vientuļnieka ieradumiem, periodiski pakļauts slepkavības un erotiskās mānijas uzbrukumiem, upuru sakropļojumu raksturs, iespējams, norāda uz nekontrolējamu vai pārmērīgu dzimumtieksmi (Bonn, 2017).

20. gadsmita beigās un 21. gadsimtā noziedznieka profila veidošana sekmīgi pielietota metode tiesībaizsardzības iestādēm. Profilēšana ir nozīmīga darbā ar vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem vai sērijveida noziedzīgiem nodarījumiem, kas rada pastiprinātu sociālo spriedzi un bailes sabiedrībā. Tiesībsargājošām iestādēm, lai pārtrauktu nodarījuma atkārtosanos, ir nepieciešams rīkoties ātri, organizēti un secīgi. Rīcības mērķis ir apturēt noziedzīgo rīcību, līdz ar to šajā disciplīna krustojas kriminoloģija, kriminālistika un zinātne par cilvēka uzvedību (Turney, 2012).

Pētījuma mērķis ir raksturot noziedznieka kriminālā profila kriminoloģiskos aspektus. Noziedzīgu nodarījumu profilēšana ir samērā jauna starpdisciplināra nozare, kas atrodas nepārtrauktā attīstībā un tās praktiskā nozīme kriminoloģijas ietvaros strauji pieaug. Mūsdienu kriminologi un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki noziedznieka profilēšanu izmanto, lai aprakstītu ar noziedzīgu nodarījumu saistītu apstākļu izpēti, kas balstīta uz uzvedības un psiholoģisko pazīmju analīzi, lai prognozētu personas iezīmes, kura iespējams, izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.

Kriminoloģijā kriminālā profilēšana tiek aplūkota kriminālistiskās kriminoloģijas (forensic criminology) nozares ietvaros (Turney, 2012). Šajā aspektā izceļas kriminoloģijas saikne ar kriminālistiku. Kā norāda ārvalstu speciālisti, šobrīd kriminālistiskajai kriminoloģijai ir multidisciplināra daba. Tā ir izpēte, ko raksturo materiālu apvienošana no daudzām apakšnozarēm, piemēram, medicīna, psihiatrija, psiholoģija, penoloģija, antropoloģija, matemātika un statistika, kriminālistika, kriminālizmeklēšana, tiesu psiholoģija, viktimoloģija, noziegumu rekonstrukcija, kriminālistiskā modelēšana un noziedzīgā notikuma analīze, vēsture, filozofija, praktiskā pieredze un ģeogrāfija (Petherick, Turvey, Ferguson, 2010).

Kriminālā profilēšana jeb noziedznieka profila veidošana (noziedznieka profilēšana) ir populāra metode, kurā plaši izmantoti psiholoģijas sasniegumi. Kriminoloģijas un socioloģijas profesors, Ph. D. Skots Bonn (Scott A. Bonn) norāda, ka noziedznieku profila veidošana ir tiesībaizsardzības iestāžu darbības un psiholoģijas zinātnes savstarpēja sasaiste. Tas joprojām ir salīdzinoši jauns izziņas lauks ar noteiktu robežu un definīciju (Bonn, 2017). Noziedznieka profils ir personas raksturīgāko pamatzīmju kopums. Noziedznieka profila veidošana bieži tiek atspogu-

ļota arī detektīvfilmās – analizējot noziedzīga nodarījuma pazīmes, izmeklētājs veido pieņēmumu par to, kāds varētu būt iespējamais noziedznieks. Piemēram, slepkava ir vīrietis, iespējams gados jauns, spēcīgs, izteikti nežēlīgs, dzīvo viens utt.

Profilēšanas rezultātā tiek identificēta un interpretēta noziedzīga uzvedība vai darbības, lai noteiktu noziedznieka personību, viņaodus operandi. MOS – izdara nodarījumus ar vienu un to pašu paņēmienienu vienā un tajā pašā veidā (Noziegumu izmeklēšanas metodika, 2000) un, iespējams, noziedzīga nodarījuma motivāciju. Profilēšanas mērķis ne tikai iegūt ziņas par noziedznieka raksturojumu, bet arī iezīmēt novēršanas pasākumus, lai nepieļautu līdzīga noziedzīga nodarījuma atkārtošanos. Tiek norādīts, ka atkarībā no konkrēta nodarījuma apstākļiem, katrā atsevišķā gadījumā var rasties dažādas noziedzīga nodarījuma pēdas, kas palīdz iezīmēt noziedznieka profilu. Vispārīgi runājot, noziedznieka profilēšana ietver noziedznieka fiziskās, emocionālās, psiholoģiskās, tieskmes īpašības un nodarbošanās raksturojumu (Criminal Profiling: International Theory, Research, and Practice, 2007). Piemēram, jebkura kibernoziēguma atklāšanai ir divas daļas – tehniskā un juridiskā. Šo kategoriju noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas gaitā jānoskaidro gan tiesiskie, gan tehniskie nodarījuma apstākļi (Ķinis, 2015). Tādejādi būtiska ir vairāku speciālistu piesaiste, veidojot izpētes grupu – kriminālists, IT speciālists, psihologs.

Noziedzīgam nodarījumam ir bioloģiska, sociāla un juridiska daba. Noziedzīgs nodarījums ir daudzveidīgs, sarežģīts un komplekss fenomens, un daudu tā aspektu izskaidrošana ir īsts izaicinājums (Lilly, Cullen, Ball, 2015). Jāpiekrīt atziņai, ka “noziedzīgs nodarījums ir “civilizācijas ēna”. Līdzīgas atziņas sniedz psiholoģijas profesors Deivids Kanteris (David Canter), uzskatot, ka noziedznieka profilēšana ir “noziedzīga ēna” (criminal shadows). Viņš norāda, ka noziedznieks “atstāj psiholoģiskas pēdas, uzvedības modeļu signalizatorus, kas norāda uz personas raksturojumu. No noziedzīga nodarījuma notikuma vietas un liecinieku liecībām šīs pēdas ir daudz neskaidrākas un smalkākas nekā tās, ko pārbauda biologs vai fiziķis. Tās nevar pētīt laboratorijā un mikroskopā. Tās vairāk līdzinās ēnām, kas neapšaubāmi ir saistītas ar noziedznieku, kurš tās met, bet tās mirgo un mainās, un ne vienmēr ir skaidrs, no kurienes tās nāk” (Canter, 1995).

Speciālajā literatūrā nav vienotas definīcijas, pastāv daudzveidīgi kriminālās profilēšanas jeb noziedznieka profilēšanas (vai noziedznieka profila veidošanas traktējumi) un tiek lietoti dažādi termini: noziedznieku

profilēšana; likumpārkāpēja profilēšana, psiholoģiska profilēšana, kriminālizmeklēšanas analīze, noziedzīga nodarījuma vietas analīze, uzvedības profilēšana, noziedzīgas personības profilēšana, sociopsiholoģiskā profilēšana un kriminoloģiska profilēšana, samērā nesēn – izmeklēšanas psiholoģija (angļu val. criminal profiling; offender profiling, psychological profiling, criminal investigative analysis, crime scene analysis, behavioral profiling, criminal personality profiling, sociopsychological profiling and criminological profiling, more recently, investigative psychology) (Criminal Profiling: International Theory, Research, and Practice, 2007).

Termins noziedznieka profilēšana ieviests aprītē pagājušā gadsimta 70. gados, to saistot ar FIB analīzes vienības darbu, aprakstot viņu izmeklēšanas analītisko darbu. Sākotnēji noziedznieka profilēšanu pielietoja sērijveida slepkavībās, bet laika gaitā izpētes robežas paplašinājās. Mūsdienās minēto metodi saista ar dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem (izvarošana, spīdzināšana, slepkavība, terorisms, kibernoziegumi, u.c.). Tas ietver sevī būtiskas informācijas indentificēšanu par personu, kura, iespējams, izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Psiholoģiskā profilēšana attiecas uz indivīdu, kurš var būt vai var nebūt aizdomās turētais, uzvedības apraksta (Bartol & Bartol, 2011).

Salīdzinājumam autore vat minēt vairākus speciālajā literatūrā dotos šā jēdziena formulējumus, lai parādītu tajos iekļautās pazīmes.

Starptautisko tiesību un cilvēktiesību profesors Martins Šeinins (Martin Scheinin) definē profilēšanu kā “sistēmisku fizisko, uzvedības vai psiholoģisko īpašību kopumu, sasaisti ar konkrētiem nodarījumiem un to izmantošanu kā pamatojumu tiesībaizsardzības lēmumu pieņemšanā. Tiesībaizsardzības jomas kontekstā profilēšana kopumā var būt leģitīma izmeklēšanas metode. Profili var būt aprakstoši (descriptive) un iepriekšnosakoši (predictive)” (Scheinin, 2007).

Šefildas universitātes emitrētais profesors Pīters Ainsvorts (Peter B. Ainsworth) norāda, ka profilēšana ir process, kurā tiek izmantota visa pieejamā informācija par noziedzīgu nodarījumu, noziedzīga nodarījuma vietu un cietušo, lai izveidotu (vēl pagaidām) nezināma vainīgās personas profilu” (Ainsworth, 2001).

Lielbritānijas speciāliste Anna Deivis (Anne Davies) raksta: “noziedznieka profilēšana (zināma arī kā izmeklēšanas analīze) ir dažādu paņēmienu kopums, kurā tiek apkopota visa pieejamā informācija par izmeklējamo nodarījumu ar mērķi apkopot datus par personu tipiskām pazīmēm, kura atbildīga par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu (Davies, 1995).

Kriminālistikas zinātnieks un kriminālais profilētājs Brents Turvejs (Brent Turvey), ņemot par pamatu uzvedības pierādījumus, to definē kā izzināšanas procesu par noziedzīga nodarījuma izdarījušās personas personīgām iezīmēm (Turney, 2012).

Pensionētais Ņujorkas pilsētas policijas pārvaldes leitnants-komandieris Vernons Geberts (Vernon J. Geberth), profilēšanu skaidro kā “uz zināšanām pamatots specifisks informācijas apjoms, par personu, kura izdarījusi pētāmo noziedzīgu nodarījumu” (Geberth, 1996).

Latvijas speciāliste Evija Strika raksta, ka kriminālā profilēšana (angļu val. criminal profiling) – likumpārkāpēja personības iezīmju, uzvedības tendenču un demogrāfisko datu identifikācijas process, balstoties uz noziegumu raksturojošām pazīmēm (Strika, 2015).

Daži zinātnieki to apzīmē kā tiesu medicīnas metodi, ko izmanto tiesu medicīnas izmeklētāji un tiesībsargsardzības iestādes, lai saprastu, kāpēc noziedznieki izdara noziedzīgus nodarījumus, klasificētu noziedzīgu rīcību un atklātu jau izdarītos nodarījumus (Saroša, 2014). Pamatoties uz pētījumu datu īpatnībām, tiek izdarīti secinājumi par noziedznieka personību un izdarīts meklējamās personas apraksts. Tas nozīmē, ka noziedzīgas profilēšanas galvenais mērķis ir sašaurināt cilvēku loku, kurā tiek meklēts potenciālais noziedznieks, identificēt informācijas kopumu par noziedznieka individuālajām īpatnībām, kas izpaužas kā noziedzīgu darbību apstākļi un atstātās pēdas. Pamatoti norādīt, ka kriminālā profilēšana ir pareģošanas veids, kas palīdz izteikt pieņēmumu par personu vai personām, kura (kuras) varētu būt atbildīgas par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Tas ļauj potenciālos noziedzniekus iedalīt noteiktās kategorijās, pamatojoties uz īpašām novērojamām īpatnībām, lai iegūtu citas pazīmes, kuras nevar novērot (Dinant, Lazaro, Pouillet, Lefever & Rouvroy, 2008).

Apkopojot minētos skaidrojumus, autore atzīst, ka minētajos formulējumos nav paustas lielas atšķirības pēc būtības. Profilēšana ir vērsta uz noziedzīga nodarījuma atklāšanu, to arī dēvē par atklāšanas tehniku vai metodi. Galvenokārt noziedznieka profilēšana balstās uz apgalvojumu, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas paņēmienā atspoguļojas noziedznieka personīgo īpašību un uzvedības īpatnības (Saroša, 2014). Autore norāda, ka profilēšana ir ne tikai process, bet arī analīzes un izpētes rezultāts (procesa rezultāts) – iespējamā noziedznieka pazīmju kopums (profils). Tā ir personas, kuras izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, identifikācijas metode. Noziedznieka profils ir novērošanas un secinājumu procesa rezultāts. Tas tiek pamatots uz noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas rezultātā iegūto pierādījumu analīzes.

Noziedznieka profilēšanu parasti izmanto grūti atklājamu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā (īpaši gadījumos, ja ir norādes, ka nodarījumu izdarījusi persona ar psihiskiem traucējumiem, vai veikti sērījveida nodarījumi). Kriminālo profilēšanu var izmantot arī gadījumos: kad ir vairāki aizdomās turētie; intensīvāk tiek meklēta tā persona, kura atbilst izveidotajam profilam. Vispārējā līmenī profilēšana ir personu klasificēšana pēc to raksturiezīmēm, vai tās ir “nemainīgas” (tādas kā dzimums, vecums, etniskā izcelsme, garums) vai “mainīgas” (tādas kā paradumi, izvēle un citi uzvedības elementi). Profilēšana var būt likumīgs rīks, lai aizturētu aizdomās turētos pārkāpējus pēc tam, kad ir izdarīts noziedzīgs nodarījums. Tāpat profilēšana var būt pamatota ar apzinātiem pieņēmumiem, kas atvasināti no pieredzes un apmācības, koncentrējoties drīzāk uz uzvedību, nevis rases, etniskajām vai reliģiskajām raksturiezīmēm. Piemēram, policijas darbinieki var strādāt ar profiliem, kuros ir norādes meklēt personas, kuras atkārtoti apmeklē konkrētas vietas, kuras uzvedas neprognozējami vai nervozi vai kuras atkārtoti veic lielus iepirkumus, izmantojot tikai skaidru naudu (Uz pamattiesībām balstīta policijas darbinieku apmācība. Rokasgrāmata policijas darbinieku apmācītājiem, 2018).

Turklāt jānorāda, ka profilēšanu var izmantot, lai apkarotu jau iepriekš izdarītus nodarījumus vai nepieļautu nodarījumu izdarīšanu nākotnē. Profilēšanas procesā var izmantot divas pieejas:

1. Perspektīvo (ir saistīts ar izredzēm nākotnē, mēģina izveidot noteiktu šablonu) – tiek balstīts uz datiem par iepriekš aizturēto pārkāpēju raksturojumu;
2. Retrospektīvo (vērst uz pagātni, pagātnes notikumu apskats) – pamatojas uz personības un tās uzvedības izpēti, kas veikta izmantojot noziedzīga nodarījuma vietas analīzi, faktus un apstākļus par noziedzīgu nodarījumu.

Lai arī profilēšana ir populāra metode, ir speciālisti, kuri norāda, ka pastāv faktori, kas nosaka to trūkumus: 1. Aplami ir uzskatīt, ka cilvēka uzvedība ir nemainīga laikā un telpā, t.i. nemainīga dažādās situācijās. 2. Aplami ir ticēt, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietā vienmēr var iegūt specifiskus pavadienus, kas ļauj sniegt noziedznieka psiholoģisko raksturojumu. Tomēr jāņem vērā, ka profilēšana ir arī prognozēšanas veids. Pamatojoties uz iegūto informāciju un noziedznieka uzvedības paradumiem vai manierēm, profilētājs mēģina “paredzēt”, kurš varētu būt likumpārkāpējs vai likumpārkāpēji, kur un kā var notikt nākamais nodarījums (Bartol & Bartol, 2011).

Noziedznieka kriminoloģiskā izpēte tiek veikta, lai identificētu un novērtētu individuālās īpatnības, kas noved pie noziedzīga nodarījuma izdarīšanas. Personības iezīmēm ir būtiska loma personības uzvedības izpaušmēs. Cilvēkam ir gan raksturīgās, gan tipiskās īpašības. Noziedznieka personība ir negatīvu personisko īpašību kopums, kas ir raksturīgas attiecīga veida noziedzniekiem un katram noziedzniekam atsevišķi. Pētot noziedznieka personību, tiek izziņāti divu kategoriju aspekti: 1) statistiskie – dzimums, vecums, nodarbošanās, dienesta stāvoklis u.c. Noziedznieki neveido viendabīgu noziedznieku grupu. Noziedznieks var būt gan sieviete, gan vīrietis, jebkura vecuma, ekonomiskā stāvokļa, rases, reliģijas vai tautības. 2) dinamiskie – noziedznieka uzvedība pirms noziedzīga nodarījuma, noziedzīga nodarījuma laikā, pēc noziedzīga nodarījuma un šīs uzvedības saistības ar upura uzvedību.

Atšķirībā no sabiedrības lielākās daļas, noziedznieki nespēj adekvāti pieņemt sabiedriskas uzvedības normas savas socializācijas procesa novirzīšanās dēļ vai arī viņi pieņem kriminālās vides “īpašās formas”. To ietekmē dažādi faktori: iedzimtība, izglītība, kultūra, dzīvesveids un sociāl-ekonomiskie faktori. Noziedznieks noliedz sabiedrības attīstītās vērtības. Turklāt jāņem vērā, ka atšķirīgās situācijās noziedzniekam ir vairāk vai mazāk iespējas izdarīt noziedzīgu nodarījumu un ka pastāv apstākļi, kas rada zemu vai augstu risku. Vides kriminoloģiem ir pamatpieeja, ka palielinoties iespējām, palielinās arī noziedzība. Piemēram, “iespējas veido zagļus” (Klarks, Eks, 2011).

Noziedzniekiem ir saasinātas vairākas personības iezīmes: impulsivitāte, agresivitāte (augsts agresivitātes līmenis), grūtības prognozēt savas rīcības sekas, rigiditāte, melīgums, patmīlīgums, egocentriskums, afektīvi piesātināti pārdzīvojumi, savdabīga ievirze un spriedumi, grūti prognozējama uzvedība, atrautība no sociālās realitātes, nespēja interiorizēt morālās un likuma normas, naidīgums (Andrews & Bonta, 1998).

Noziedznieks ir ne tikai persona ar noteiktu statusu, kuram ir tiesības, pienākumi, atbildība, bet indivīds kā sarežģīta sistēma ar vairākām struktūrām: 1) vajadzībām – interesēm – spējām; 2) emocijām – domāšanu – gribu; 3) temperamentu – raksturu – vērtīborientācijām. Noziedzīga nodarījuma izdarīšanu var determinēt vajadzību sistēma, temperamenta un rakstura īpatnības, vērtīborientāciju pamatievirze un citi apstākļi. Noziedznieka personību tāpat kā jebkura indivīda personības veidošanos determinē trīs faktori – iedzimtība, socializācija un pašaktualizācija (Vedins, 2008):

- 1) iedzimtība – organisma īpašību pēctecība ar ģenētisko determināciju paaudžu maiņā. Bioloģiskā ietekme un ģenētiskie faktori ir pierādīti dažādos pētījumos, piemēram, ģenētikas daba apzināta metaanalīzē par indivīda iezīmēm un īpašību pārmantojamību. Apkopojot datus par vairāk nekā 14 miljoniem dvīņu pāru 50 gadu periodā 39 pasaules valstīs, secināts, ka visas iezīmes ir pārmantojamas, nav īpašību ar mazāku ietekmes nozīmi.
- 2) socializācija – uzvedības normu apgūšana noteiktā sociālā vidē, kuru veido trīs apakšsistēmu vienība: mikrovide; makrovide un sociālā vide kopumā. Piemēram, noziedzīgas uzvedības attīstības daudzfaktoru pētījumu analīze parāda, ka garīgā veselība, ģimenes stabilitāte un apstākļi mājās ir izšķirošais kritērijs bērniem 8–10 gadu vecumā, lai piedzīvotu pilnvērtīgu pieaugušā dzīvi;
- 3) pašaktualizācija (raksturs, intelekts, dzīves vērtības) – personības veidojošo faktoru mijiedarbība koncentrējas pašaktualizācijā, kas tieši veido kriminogēnas motivācijas pamatu. Taču ar konkrēta noziedzīgā nodarījuma veicinošajiem apstākļiem šos faktoros sasaista tikai kriminogēnas motivācijas starpposms – noziedzīga nodarījuma cēlonis.

Pamatoti norādīt, ka noziedznieka profilēšanai ir multidisciplināra daba. Noziedznieka profilēšanā tiek identificētas konkrētas kopīgās iezīmes un īpašības. Jāpiekrīt, ka profilēšana ir vairāk nekā atsevišķa nodarījuma izpēte (Rossmo, 2000). Tradicionāli tiek nodalītas trīs noziedznieka profila veidošanas pieejas: 1) izmeklēšanas pieeja; 2) klīniskā pieredze; 3) zinātniski statistiskā pieeja (Muller, 2000). Katra no minētajām pieejām satur atšķirīgu zināšanu jomu, pamatojoties uz to tiek veidots pieņēmums, lai skaidrotu noziedznieka uzvedību.

Mūsdienās kriminālajai profilēšanai ir divi veidi: deduktīvais profils un induktīvais profils (the deductive and inductive approaches):

- 1) Induktīvais noziedznieka profils apvieno sevī statistikas datu apkopšanu, kas ir saistīta ar zināmiem uzvedības modeļiem, kā arī noziedznieka demogrāfisko raksturojumu.
- 2) Deduktīvais noziedznieka profils ietver sevī šādu datu diapazonu – iegūto pierādījumu kopums; notikuma vietā atrastie pierādījumi un pēdas; viktimoloģiskie aspekti; noziedznieka personības raksturojums.

Kriminālajai profilēšanai galvenokārt ir reaktīva darbība, kas saistīta ar reakciju uz izdarītu nodarījumu, pārbaudot uzvedību, kas demonstrēta noziedzīga nodarījuma vietā. Tāpat īsteno noziedznieka profilēšanu, raksturojot pārkāpēju pēc noziedzīgās izturēšanās. Piemēram, profilētājs

var mēģināt izsecināt noziedznieka vecumu, dzimumu vai nodarbošanos pēc izturēšanās noziedzīga nodarījuma laikā.

Noziedznieku profilēšanu var iedalīt divās formās: ģeogrāfiskā profilēšana un noziedznieka individuālo īpašību profilēšana. Pēdējais ir tas, ko cilvēki visbiežāk saista ar noziedznieka profilēšanu (Bull, Cooke, Hatcher, Woodhams, Bilby & Grant, 2006). Ģeogrāfiskais profils (Geographical profiling) – sniedz tiesībsargājošajām iestādēm ģeogrāfiskās vietas rādītājus. Sevišķi izplatīts tas ir sērijveida slepkavībās vai nolaupišanas gadījumos. “Apļa hipotēze” (Circle Hypothesis) – ir pieņēmums, ka noziedznieks atrodas un pārvietojas aplī, kura diametrs ir līnija, kas savieno divus noziedzīgus nodarījumus. Profilētāji var noteikt precīzu meklēšanas apgabalu, pamatojoties uz precīziem aprēķiniem. Šajā meklēšanas apgabalā parasti atrodas noziedznieka dzīvesvieta (Canter & Hammond, 2006).

Profilēšanas viens no virzieniem ir noteiktu īpašību psiholoģiskais novērtējums. Noziedznieka profils apvieno indivīda uzvedības, īpašību aprakstu, kas ir izveidots, nezinot noziedznieka identitāti. Klīniskie profilētāji, ņemot vērā klīnisko pieredzi, kas apkopota darbā ar noziedzniekiem, izstrādā secinājumus par noziedznieka īpašībām. Statistiskās pieejas mērķis, strādājot ar statistikas datiem, datu bāzēm, atrast saistību starp statistiskajās atskaitēs reģistrēto informāciju un likumpārkāpēja īpašībām, izmantojot līdzīgi izdarītu noziedzīgu nodarījumu un atklāto noziedzīgu nodarījumu datus.

Kriminālā profilēšana ietver nezināma noziedznieka identificēšanu, izmantojot vairākas metodes:

1. Noziedzīga nodarījuma vietas analīze;
2. Noziedzīga nodarījuma īpatnību noteikšana;
3. Noziedznieka personības raksturojums (Kocsis, 2009).

Autore piekrīt viedoklim, ka būtiska pētnieciska nozīme ir noziedzīga nodarījuma notikuma vietas analīzei (uzvedības konfigurācija). Notikuma vietas apstākļu un citu izmeklēšanas datu kopums var sniegt nozīmīgu informāciju par noziedznieka personību, motivāciju un raksturojumu. Notikuma vietas (ko mēdz saukt arī par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vietu) analīzei – konkrētās vietas un tajā esošo objektu apskate, ja to veic pēc informācijas saņemšanas par izdarītu noziedzīgu nodarījumu un ja ir pietiekams pamats domāt, ka šajā vietā ir noticis vai turpinājies noziedzīgs nodarījums (Kriminālprocesa likums, 162. pants pirmā daļa). Tās mērķis ir atrast un izņemt pēdas, kas norāda uz noziedzīga nodarījuma

izdarišanu, kā arī veikt noziedzīga nodarījuma izdarišanas mehānisma restaurāciju. Jau 1925. gadā Maskavas Valsts universitātes profesors Ivans Jakimovs (Иван Николаевич Якимов) rakstīja, ka “noziedzīga nodarījuma ainas atjaunošanā ir izdalāmas šādas stadijas: noziedzīga nodarījuma fakta konstatēšana, pierādījumu iegūšana un novērtēšana, iespējamā vainīgā izpēte” (Jakimov, 2003).

Profilējot un prognozējot konkrēta indivīda uzvedību, tiek aprakstītas noziedznieka nozīmīgākās psiholoģiskās iezīmes – vērtību sistēma, emocionālais stāvoklis un demogrāfiskie rādītāji (bioloģiskie vecāki, etniskā piederība utt.). Tajā pašā laikā tiek veikta noziedzīga darbības veida (modus operandi) un darbības veida analīze, kā arī noziedzīga nodarījuma vietas analīze (Knight, Warren, Reboussin, Soley, 1998). Modus operandi – atspoguļo noziedznieka raksturu. Tā rekonstrukcija tiek veidota no pieņēmuma, ka noziedzīga uzvedība ir vairāku aspektu kopums, kas veido noziedznieka noziedzīgo pieredzi, dzīves pieredzi un dzīves ietekmīgus notikumus, kas maina dzīvi, profesionālās iemaņas un intelekta attīstības līmeni.

Vairāki eksperti norāda, ka šī metode ir visnoderīgākā tieši sākotnējā izmeklēšanas posmā, jo tā var palīdzēt plānot un vadīt turpmāko izmeklēšanas gaitu. Piemēram, veiktās aptaujas rezultāti apliecina, ka 46% no 184 lietām noziedznieka profila veidošanas speciālisti tika pieaicināti izmeklēšanas sākumposmā (Annon, 1995; Douglas et al., 1986). Autore piekrīt šādam uzskatam un norāda ka, attīstoties modernām tehnoloģijām, un pieaugot to izmantošanas iespējām, krasi paaugstinās to nozīme izmeklēšanas sākumposmā. Uzsākot izmeklēšanu, īpaši nozīmīgi ir ātri un kvalitatīvi veikt sākotnējās un neatliekamās izmeklēšanas darbības, jo savlaicīgi nenoskaidrots un neaizturēts noziedznieks turpina noziedzīgās darbības. Tādā veidā paplašinot bailes no noziedzības. Īpaši to varam attiecināt uz vardarbīgo noziedzību.

Nenoskaidrota noziedznieka profila konstruēšana ietver sevī trīs posmus: pirmais, tiesībsargājošās iestādes darbinieks apkopo datus, kas iegūti no noziedzīga nodarījuma notikuma vietas un pārsūta tos profilētājam; otrais, profilētājs izanalizē datus un trešais, profilētājs sniedz prognozes par iespējamā noziedznieka raksturojumu. Procesus, kurus izmanto profilētājs, analizējot notikuma vietas datus, pēc būtības var klasificēt kā “klīniskus” vai “statistiskus”. Klīniski orientētās metodes ietver sevī profilētāju intuīcijas, zināšanu, pieredzes un apmācības aspektus, lai ģenerētu prognozes (Snook, Eastwood, Gebdreau, Coggin, Cullen, 2007).

- Noziedznieka profilu var raksturot, ietverot tādas pamatelementus kā:
1. Personīgās iezīmes, kuras raksturīgas konkrētam cilvēkam un kuras mudina individu uzdarīt noziedzīgu nodarījumu. Personības raksturīgās iezīmes tiek definētas kā plaša individuāli psiholoģiskā dimensija, kas apraksta personas uzvedības, domu un izjūtu internālās, stabilās un vispārīgās individuālās atšķirības. Iezīmes parādās indivīda aktivitātēs dažādās situācijās un dažādos laika sprīžos (Omārova, 2002). Noziedznieku starpā ir sastopams augsts tiesiskā nihilisma līmenis. Noziedzniekam ir novirzes tiesiskajā apziņā, deformācija tiesiskās apziņas virzībā nosaka konkrēta indivīda nespēju dzīvot saskaņā ar tiesību normām. Autore ieskatā, tas ir ciešā saiknē ar paaugstinātu iekšēju nepieciešamību riskēt, pārkāpjot likumu, un ar šādu uzvedību sasniegt kādu personisku labumu vai iegūt materiālu labumu, peļņu. Nozīmīga loma ir mikrovides ietekmei. Piemēram, ģimenes faktori, kas negatīvi ietekmē personības veidošanos, tādējādi noziedzīgas darbības cēloņi varētu būt: nepilnības bērnu audzināšanas procesā (vecāku trūkums, to atbalsta un sapratnes trūkums), attiecības ģimenē un to deformācijas process (bērnu atstāšana novārtā utt.), nelabvēlīgās ģimenes (atkarības problēmas, finansiālās un/vai sociālās problēmas).
 2. Kriminālās prasmes – noteiktas prasmes paveikt noziedzīgu nodarījumu vai kriminālais profesionālisms – ar to saprotot personības specifiskās iezīmes, kas palīdz droši un efektīvi izdarīt noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, kibernoiedznieka profesionālītāti raksturo šādas četras obligātās pazīmes: specifiskās personiskās īpašības, zināšanas un iemaņas; bezbailību, drosmi un pārliecinātību par sevi; rīcības efektivitāti un dzīvotspēju; noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un noteikta mērķa sasniegšanu (Tulegenov, 2014).
 3. Sociālais raksturojums – demogrāfiskās pazīmes, sociāli ekonomiskais statuss, sociāli psiholoģiskās un tikumiski morālās īpašības. Pamata elementi ir dzimums, vecums, nacionalitāte, sociāli ekonomiskais statuss. Piemēram, tipiska krāpnieka raksturojums ir šāds – vidēja vecuma vīrietis ar augstāko izglītību un būtisku darba pieredzi savā uzņēmumā (gandrīz pusei bijusi sešu vai vairāku gadu pieredze, gandrīz trešdaļai – no trīs līdz piecu gadu pieredze).
 4. Motivācijas raksturojums. Kriminoloģijā ar motivāciju tiek saprasts rīcības motīvu kopums, kurā katrs no motīviem nosaka motivācijas elementu un pastāv kā apziņas, tā zemapziņas sfērā. Motīvi rodas un veidojas cilvēka emociju un jūtu iespaidā. Motīvi iekšējie – izvēlas pats cilvēks un ārējie – no ārpusē virzītie (cilvēku virza citi). Pētījumos

aplūcināts, ka cilvēka uzvedību vada vairāki motīvi – dažādi iekšējie un ārējie veicinošie apstākļi (Ksheti, 2010). Motīvs ir darbības vadošā un veicinošā funkcija (iekšējs psihiskais mudinājums), kas, veidojot darbības priekšmetu, virza cilvēka aktivitāti. Atsevišķs motīvs vai motīvu kopā veido darbības motivāciju. Noteiktu motivāciju var veicināt dažādi darbības veidi un noteiktu darbības veidu var veicināt dažādi motīvi (Vedins, 2008). Nepilngadīgajiem noziedzniekiem ir sava stereotipiska domāšana – “ja kāds to drīkst, tad kāpēc es to nevaru”, tieši tas ir viens no nodarījuma izdarīšanas motīviem līdzās tādiem kā pašapliecināšanās; vēlme būt neatkarīgam un materiālā nodrošinājuma trūkums ģimenē. Nepilngadīgo personu uzvedībai ir savas īpatnības: nepietiekama dzīves pieredze, zems paškritikas līmenis, apstākļu virspusēja izvērtēšana, paaugstināts jūtīgums, palielināts kustīgums un verbālā aktivitāte, iespaidojamība, atdarināšana, nelīdzsvarotība, saasinātas neatkarības sajūta, tiekšanās pēc referentās grupas atzinības.

5. Viktimoloģiskais aspekts – upura izpēte. Noziedzīgi nodarījumi var nodarīt kaitējumu indivīdam, uzņēmumam vai organizācijai un sabiedrībai kopumā. Piemēram, viktimoloģijas aspektus varam izskaidrot, izmantojot šādas teorijas:
 - Ierastās kārtības teorija (Routine activity theory (RAT)). Saskaņā ar šīs teorijas pamatnostādņēm noziedzība rodas tad, kad laikā un telpā mijiedarbojas trīs elementi: motivēts noziedznieks, atbilstošs upuris (piemērots mērķis) un aktīva, rīcības spējīga aizstāvja trūkums. Tātad noziedzīgs nodarījums notiek, ja ir motivēts noziedznieks un atbilstošs upuris, un nav spējīga aizsarga, kurš varētu nepieļaut noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.
 - Vispārējās noziedzības un viktimizācijas teorija (General Theory of crime and and victimization) galvenais individuālais faktors, kas izraisa noziedzīgu nodarījumu un devianci ir indivīda zema paškontrole. Paškontroles trūkums tiek skaidrots kā indivīda nespēja rīkoties personīgi, ņemot vērā vilinošu tūlītēju un vieglu apmierinājumu gan īstermiņā, gan ilgtermiņā (Hirschi, 2004). Šīs teorijas pamatlicēji Mihaels Gotfreds un Trevis Hirši (Michael Gottfredson and Travis Hirschi) apgalvo, ka personas paškontroles līmenis ir jau noteikts agrīnā dzīves posmā, vecumā no 8 līdz 10 gadiem. Paškontroles trūkums esot neefektīvas bērnu audzināšanas sekas, un tam piemīt dažādas izpausmes, kas izpaužas visā dzīves ciklā (iebidēšana, sliktas sekmes, likumpārkāpumi, skolas pamešana, laulības šķiršana, alkoholisms,

aptaukošanās, noziedzība un bezdarbs) (Gottfredson and Hirschi, 1990).

Autore, apkopojot visu iepriekš minēto informāciju, nonāca pie vairākiem secinājumiem. Autore noziedznieka profilēšanu skaidro kā izpētes un analīzes rezultātu, kurš balstīts uz noziedzīga nodarījuma raksturojošām pazīmēm, identificējot iespējamā noziedznieka personības iezīmes, uzvedības tendences un demogrāfiskos datus, kā arī ģeogrāfiskās vietas piesaisti.

Noziedznieka profilēšana ir krimināltiesiski (kriminālprocesuāla, kriminālistiski-kriminoloģiska) psiholoģiska metode, ko izmanto, lai noteiktu noziedznieka uzvedības tendences, personības iezīmes un demogrāfiskās īpatnības, kā arī, lai prognozētu noziedznieka turpmākās darbības.

Noziedznieka profila veidošana var ietvert sevī šādus kriminoloģiskos pamatelementus: 1) personīgās iezīmes, kuras raksturīgas konkrētam cilvēkam un kuras mudina indivīdu izdarīt noziedzīgu nodarījumu; 2) kriminālās prasmes, galējā variantā – kriminālais profesionālisms; 3) sociālais raksturojums – demogrāfiskās pazīmes, sociāli ekonomiskais statuss, sociāli psiholoģiskās un tikumiski morālās īpašības; 4) motivācijas raksturojums – cilvēka aktivitātes ievirzes sistēma, kas pamudina cilvēku rīkoties; 5) noziedznieka darbības veids (modus operandi); 6) veids kā noziedznieks izvēlējās upuri vai kontaktējas ar upuri.

Bibliogrāfija

- Ainsworth P. B. *Offender Profiling and Crime Analysis*. Devon UK: Willan Publishing, 2001. (In English)
- Andrews D. A., Bonta J. *The Psychology of Criminal Conduct*. New York: Matthew Bender & Company, Inc., 1998. (In English)
- Annon J. S. Investigative profiling: A behavioral analysis of the crime scene. *American Journal of Forensic Psychology*, 13, 1995, pp. 67–75. (In English)
- Bartol, C. R & Bartol, A. M. *Introduction to Forensic Psychology: Research and Application*. SAGE Publications, 2011. (In English)
- Bonn S. A. *Criminal Profiling: The Original Mind Hunter*. Pieejams: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/wicked-deeds/201712/criminal-profiling-the-original-mind-hunter> (skat. 31.10.2020.) (In English)
- Bull R., Cooke C., Hatcher R., Woodhams J., Bilby C. and Grant T. *Criminal psychology: A Beginner's Guide*. Oneworld Publications, Oxford, England, 2006. (In English)
- Canter D. *Criminal Shadows: Inside the mind of the serial killer*. Harper Collins, 1995. (In English)

- Canter, D. & Hammond L. A comparison of the efficacy of different decay functions in geographical profiling for a sample of U.S. serial killers. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 3, 2006, pp. 91–103. (In English)
- Criminal Profiling: International Theory, Research, and Practice* / edited by Richard N. Kocsis New Jersey: Human Press Inc., 2007. (In English)
- Davies, A. Rapists Behaviour: A three Aspect Model as a Basis for Analysis and Identification of a Serial Crime, *Forensic Science International*, 173, 1992. (In English)
- Dinant J.-M., Lazaro C., Pouillet Y., Lefever N. and Rouvroy A. Application of Convention 108 to the Profiling Mechanism – Some ideas for the future work of the consultative committee' (T-PD), Doc. T-PD, 2008, 01, p. 3. Pieejams: http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/data_protection/documents/ (skat. 26.10.2020.). (In English)
- Douglas J. E., Ressler R. K., Burgess A. W., & Hartman C. R. Criminal profiling from crime scene analysis. *Behavioral Sciences and the Law*, 4, 1986, pp. 401–421. (In English)
- Forensic Criminology*/ edited by Wayne Petherick, Brent E. Turvey, Claire E. Ferguson Elsevier Academic Press, 2010. (In English)
- Geberth V. J. *Practical Homicide Investigations: Tactics, Procedures, and Forensic Techniques*. 4th edition. Taylor & Francis Group, LLC, 1996. (In English)
- Gottfredson M. and Hirschi T. *A General Theory of Crime*. 1st Edition. Stanford University Press, 1990. (In English)
- Hirschi T. Self-control and crime. /In R. F. Baumeister & K. D. Vohs (Eds.), *Handbook of self-regulation: Research, theory and applications*, 2004, pp. 537–552. New York: Guilford Press. (In English)
- Jakimov. *Kriminalistika. Rukovodstvo po ugodovnoj tehnike i taktike*. Novoje izdanije perepechatonoe s izdaniij 1925, Moskva: LeksEst, 2003. (In Russian)
- Lilly R. J., Cullen F. T., Ball R. A. *Criminological Theory. Context and Consequences*. Sage Publication, Inc., 2015. (In English)
- Klarks, R. V., Eks Dž. E. *Noziedzibas analize 60 soļos*. Rīga: Valsts policija, 2011. (In Latvian)
- Knight R., Warren J., Reboussin R., Soley B. Predicting rapist type from crime scene variables. *Criminal Justice and Behavior*, 25, 1998, pp. 46–80. (In English)
- Kocsis R. N. *Criminal profiling* /In Kocsis R. N. ed. *Applied criminal Psychology: a guide to forensic behavioral sciences*, e book Academic Collection EBSCOhost, 2009. (In English)
- Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums*. Latvijas Vēstnesis Nr. 74 (3232), 11.05.2005. (In Latvian)
- Ksheti, N. *The Global Cybercrime Industry: Economic, Institutional and Strategic Perspectives*. New York: Springer, 2010, p. 151. (In English)

- Ķinis U. Kibernoziedzība, kibernetizācija un jurisdikcija. Jumava, 2015. (In Latvian)
- Muller D. A. Criminal profiling: Real science or just wishful thinking? *Homicide Studies*, 4 (3), 2000, pp. 234–264. (In English)
- Noziegumu izmeklēšanas metodika. Kriminālistika. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums, 2000. (In Latvian)
- Omārova S. Cilvēks runā ar cilvēku. Rīga: Kamene, 2002. (In Latvian)
- Rossmo K. Geographic profiling. CRS Press LLC, 2000. (In English)
- Saroha R. Profiling a Cyber Criminal. *International Journal of Information and Computation Technology*, 4(3), 2014, pp. 253–258. (In English)
- Scheinin M. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights while countering terrorism, UN Doc. A/HRC/4/26, 2007. Pieejams: [https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/1ce874ab1832a53e852570bb006dfaf6/813e9af0b820e2e58525730800513beb?](https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/1ce874ab1832a53e852570bb006dfaf6/813e9af0b820e2e58525730800513beb?OpenDocument) Open Document (skat. 27.10.2020.). (In English)
- Snook B., Eastwood J., Gebreau P., Coggin C., Cullen R. M. Taking stock of criminal profiling: A narrative review and meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 2007, pp. 437–453. (In English)
- Strika, E. Kriminālā profilēšana / Psiholoģija 3. Lietišķās jomas. Zvaigzne ABC, 2015, 50. pp. (In Latvian)
- Tulegenov V. V. Kiberprestupnost kak forma virazheniia kriminalnogo profesionalizma. *Kriminologija: vchera, segodnia, zavtra*, 2014, 2(33). (In Russian)
- Turney E. E. *Criminal Profiling: An Introduction to Behavior Evidence Analysis*. Fourth Edition. Oxford: Elsevier, 2012. (In English)
- Uz pamattiesībām balstīta policijas darbinieku apmācība. Rokasgrāmata policijas darbinieku apmācītājiem. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2018. (In Latvian)
- Vedins I. Zinātne un patiesība. Rīga: Avots, 2008. (In Latvian)

Offender Profiling: Criminological Characteristics

Summary

Criminology is a branch of science that studies the phenomenon of crime in general and its particular elements. Crime as a specific and complex set of criminal offences is assessed by a number of elements: type, methods of commission, dangers, social hazards, harmful effects and the personality of an offender. Criminological study of the offender is carried out in order to identify and evaluate the individual characteristics that lead to the commission of a criminal offence. Offender profiling is of great importance in the work of law enforcement agencies. A criminal offence is committed with excessive expression of the needs of the offender in a form unacceptable to society.

The aim of the study is to describe the criminological aspects of criminal profiling. The study is based on the conclusions made in various studies, the

conclusions and opinions of scientists and specialists. A number of scientific research methods have been used in the course of the study: referential analysis of sources of special and legal literature, a monographic method, induction and deduction.

The author points out that criminal profiling is a criminal-psychological complex method used to determine behavioural trends, personal and demographic characteristics of the offender, as well as to predict the future activities of the offender. Thus, further criminal activities are also prevented.

Key words: criminology, crime, offender, profiling, offender profile.

KAITĪGĀS SEKAS NOZIEDZĪGA NODARĪJUMA PRET DABAS VIDI SASTĀVĀ

Raksta mērķis ir kaitīgo seku satura atklāšana noziedzīgu nodarījumu pret dabas vidi sastāvos, izvirzot problēmjautājumus un priekšlikumus tiesiskā regulējuma pilnveidošanai.

Raksta uzdevumi: analizēt vienu no noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmēm – kaitīgās sekas, izdalot materiāla un nemateriāla rakstura kaitīgās sekas, izpētīt kaitīgo seku kā vērtējuma jēdzienu Krimināllikuma normās. Izzināt cēloņsakarības un videi nodarītā kaitējuma atbildzināšanas kritērijus.

Rakstā tika izmantotas vairākas metodes, galvenokārt zinātniski pētnieciskā un analītiskā metode, analizējot tiesību aktus, tiesu praksi par kaitīgo seku noziedzīgu nodarījumu pret dabas vidi sastāvos izpratni, kā arī induktīvā izziņas metode, kad analizējot atsevišķus gadījumus par kaitīgo seku kā vērtējuma jēdzienu Krimināllikuma normās, tika formulētas kopsakarības secinājumu izdarīšanai. Izmantojot deduktīvo izziņas metodi, no teorētiskām atziņām par kaitīgo seku kopsakarībām, secināms par individuāliem elementiem videi nodarītā kaitējuma atbildzināšanai. Kā arī izmantotas tiesību normu iztulkošanas pamatmetodes.

Atslēgas vārdi: kaitīgās sekas, videi nodarītais būtisks kaitējums.

Noziedzīgu nodarījumu pret dabas vidi priekšmets ir dabas objekti ir zeme, dzīles, ūdeņi, gaiss, flora un fauna, īpaši aizsargājamas teritorijas dabiskās vides apstākļos ar savu pastāvīgu dabas objektu vērtību, savukārt to izmantošanas (lietošanas) intereses ir noziedzīgu nodarījumu pret dabas vidi objekts (Krastiņš 2009). Dabas objekti parasti ir kāda (privātpersonu, juridisku personu, valsts) īpašumā (tiesiskā valdījumā), tomēr noziedzīgi nodarījumi pret dabas vidi norobežojami no nodarījumiem pret īpašumu: vai nu pēc noziedzīgu nodarījumu grupas objekta un apdraudējuma priekšmeta (Krastiņš 2009) (dabas objekts vai manta) (Krastiņš 2015); vai nu pēc apstākļa, ka dabas objektus aizsargājošās normas norāda uz dabas objektu izmantošanas noteikumu pārkāpumiem, kas var izpausties kā iejaukšanās īpašnieku lietojuma tiesībās ar darbībām, kas Krimināllikuma 11. nodaļā formulētas kā noziedzīgi nodarījumi pret dabas vidi.

Krimināllikumā ietvertajām krimināltiesību normām raksturīgi, ka pārsvarā to dispozīcijas veidotas kā blanketas un attiecīgie noteikumi, par kuru pārkāpšanu paredzēta kriminālatbildība, ietverti citos tiesību aktos, kur meklējamas konkrētu nodarījumu sastāvu objektīvās puses

pazīmes atkarībā no tiesībpārkāpuma satura un prettiesiskās darbības izpausmes. Noziedzīgie nodarījumi pret dabas vidi vairumā veidoti kā materiāli sastāvi ar pazīmēm, kas raksturo nodarījumu (darbību vai bezdarbību), un arī konkrētas kaitīgās sekas, kas nosaka šo noziedzīgo nodarījumu kvalifikāciju, atsevišķos gadījumos tos norobežojot no administratīvi sodāmiem pārkāpumiem. U. Krastiņš atzīmē (Krastiņš 2014), ka kaitīgas sekas, kaitējums, vai arī – kaitīgums, izpaužas ar tām redzamajām vai citādi nosakāmajām sekām, kas ārējā pasaulē konstatējamas kā vainīgā prettiesiskās darbības vai bezdarbības rezultāts.

Juridiskajā literatūrā atzīts, ka katrs kriminālsodāms nodarījums rada kaitīgas sekas, t.i. kaut kādas izmaiņas, apdraudējumu, nodarot kaitējumu ar Krimināllikumu aizsargātām interesēm. Kaitīgas sekas kā noziedzīga nodarījuma objektīvās puses obligāta pazīme Krimināllikumā tiek norādītas noziedzīgu nodarījumu materiālajos sastāvos.

Krimināllikumā vērtējuma jēdzienu “būtisks kaitējums”, ar to apzīmējot kaitīgās sekas, likumdevējs izmantojis plaši – norādi uz būtisko kaitējumu satur gandrīz katra piektā (Hamkova 2015) krimināltiesību norma, tiesību normu skaits pieaudzis, kurās kā noziedzīga nodarījuma pamatsastāva pazīme ietverts būtisks kaitējums. Jēdziena “būtisks kaitējums” satura noskaidrošanā vairāku gadu garumā pievērsies profesors U. Krastiņš daudzās publikācijās, arī D. Hamkova, V. Liholaja. “Vērtējuma jēdziena “būtisks kaitējums” izpratne vienmēr ir bijusi “strīdus objekts gan krimināltiesību teorijā, gan likuma piemērošanas praksē”. Vērtējuma jēdzienus izmanto, izvērtējot noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus, tā rezultātu saistot ar mainīgajiem sociālekonomiskajiem apstākļiem valstī un to risinājumiem, piemēram minimālā alga.

Kaitīgo seku satura atklāšanā noziedzīgu nodarījumu pret dabas vidi sastāvos izmantots vērtējuma jēdziens – “būtisks kaitējums” arī paplašināti formulējumi, kas jāpiepilda ar saturu katram interpretētajam, piemēram, 96. pantā – par zemes, tās dziļu, ūdeņu vai mežu apsaimniekošanas, vai izmantošanas noteikumu pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums dabas videi, cilvēku veselībai, mantiskajām vai saimnieciskajām interesēm (arī 98. panta otrajā daļā, 99. panta otrajā daļā, trešajā daļā); 97. pantā – par dabas resursu izpēti vai izmantošanas noteikumu pārkāpšanu Latvijas Republikas teritoriālajā jūrā, [..], ja ar to radīts būtisks kaitējums jūrai, piekrastei vai citāds būtisks kaitējums.

Par citādu būtisku cilvēka veselībai nodarītu kaitējumu varētu uzskatīt, ja panta dispozīcijā minēto dabas aizsardzības noteikumu pārkāpuma rezultātā kaut vienai personai nodarīts smags vai vidēja smaguma miesas

bojājums, vai vairākām personām īslaicīgs veselības traucējums. Saimnieciskajām interesēm nodarītais uzskatāms par būtisku kaitējumu, ja ievērojamā platībā postīti, bojāti vai iznīcināti sējumi, meža platības, liela skaita savvaļas vai mājdzīvnieku, masveida zivju bojāeja vides piesārņojuma rezultātā. Attiecībā uz mantisko kaitējumu, uzskatāms par būtisku, ja materiālais zaudējums nodarīts vairākām personām vai kaut vienai, bet ievērojamā apmērā vienlaikus ar citu interešu apdraudējumu, ņemot vērā bojātās vai iznīcinātās mantas vērtību, arī nozīmību, vai lielā apmērā.

Augstākā tiesa atzinusi, ka mantiska zaudējuma esamība vien nevar būt pamats, lai inkriminētu kvalificējošo pazīmi. Mantiskajam zaudējumam ir būtiska nozīme noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijā tad, ja konstatē, ka mantiskais zaudējums ir radies tieši noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas rezultātā. Bez tam Augstākā tiesa norādījusi, ka mantiskam zaudējumam, lai to kvalificētu kā būtisku kaitējumu krimināltiesiskajā izpratnē, jābūt tādām, kas radies tieši no personas izdarītām noziedzīgām darbībām. Minētā atziņa attiecināma arī uz kvalificējošās pazīmes – smagas sekas – konstatēšanu.

No iepriekšminētā izriet, ka katrā konkrētā gadījumā izvērtējams kaitējuma raksturs un sekas attiecībā pret likumā noteiktajām interesēm un būtisks kaitējums ir viena no noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses obligātām pazīmēm, kas nosaka nodarījuma juridisko kvalifikāciju.

Attiecībā uz būtisku kaitējumu, tai skaitā noziedzīgos nodarījumus pret dabas vidi, pamatkritēriji atklāti atsevišķā likumā un tā pielikumā. Likuma 23. pants paredz, ka atbildība par Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ar kuru radīts būtisks kaitējums, iestājas, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā iestājušās kādas no minētajām sekām: 1) nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par piecu tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu, un apdraudētas vēl citas ar likumu aizsargātās intereses; 2) nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par desmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu; 3) ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses.

Tā kā likums nav konkretizējis visus gadījumus, tad izvērtējot interešu apdraudējumu, iespējams plašs saturs un izpratne veidojas attiecīgā vērtējuma jēdziena praktiskā pielietojumā. Viens no risinājumiem citu ar likumu aizsargāto interešu būtiska kaitējuma apdraudējuma rakstura un smaguma pakāpes noteikšanā ir attiecīgās jomas speciālistu atzinums, nosakot būtisku kaitējumu dabas videi, cilvēku veselībai, mantiskajam

vai saimnieciskajām interesēm (KL 96. pants; 103. panta otrā daļa, 106. pants u.c.). Vai arī iestrādāts normatīvajā regulējumā, piemēram, atzinumu par apdraudējumu vai ievērojamu apdraudējumu ar likumu aizsargātajām interesēm meža vides saglabāšanā sagatavo Valsts meža dienesta teritoriālā struktūrvienība, kuras uzraugāmajā teritorijā noticis noziedzīgs nodarījums. Medības reglamentējošo normatīvo aktu pārkāpumu radīto zaudējumu un nelikumīgi iegūtās medību produkcijas vērtības atlīdzināšana valstij notiek saskaņā ar tās amatpersonas vai iestādes lēmumu, kura pilnvarota izskatīt attiecīgo lietu, vai ar tiesas spriedumu un attiecīgi izvērtējot vai ar nelikumīgām medībām radīts būtisks kaitējums. Zaudējumus zivju resursiem aprēķina Valsts vides dienests. Visos gadījumos gala vārds noziedzīga nodarījuma izvērtējumā pieder tiesai.

Bibliogrāfija

- Hamkova D. Profesora U. Krastiņa ieguldījums vērtējuma jēdziena “būtisks kaitējums” izpratnes attīstībā Latvijas krimināltiesībās. Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013. (In Latvian)
- Hamkova D., Liholaja V. Būtiska kaitējuma izpratne: likums, teorija, prakse. Jurista Vārds, Nr. 2, 2012, 10. janvāris. (In Latvian)
- Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās Krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: TNA, 2004. (In Latvian)
- Krastiņš U. Noziedzīgi nodarījumi pret dabas vidi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001. (In Latvian)
- Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. 3. izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009. (In Latvian)
- Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse. Viedokļi, problēmas, risinājumi. 2. daļa: 2009–2014, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015. (In Latvian)
- Krastiņš U. Vērtējuma jēdzieni Krimināllikuma normās. Jurista Vārds, Nr. 24, 2012. (In Latvian)
- Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Jurista vārds, Nr. 29, 2011. (In Latvian)
- Nikodemus O., Melecis V. Dabas aizsardzība Latvijā un pasaulē. Grām.: Kļaviņš M. (Zin. red.) Vides zinātne. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. (In Latvian)
- Strautmanis J. Vides ētika un vides tiesības. Rīga, 2003. (In Latvian)
- Strautmanis J. Ekoloģisko tiesību pamati. Dabasvides tiesiskā aizsardzība. Rīga, Zvaigzne ABC, 1997. (In Latvian)
- Vide un ilgtspējīga attīstība. M. Kļaviņa un J. Zaļokšņa redakcijā, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. (In Latvian)

Harmful Consequences in the Composition of a Crime Against the Natural Environment

Summary

The aim of the article is to reveal the content of harmful consequences in the composition of criminal offenses against the natural environment, raising issues and proposals for the improvement of the legal framework.

Tasks of the article: to analyze one of the features of the objective side of a criminal offense – harmful consequences, distinguishing between material and intangible harmful consequences, as well as to study harmful consequences as a concept of assessment in the norms of the Criminal Law. Find out the causality and the criteria for compensation for environmental damage.

The author of the article has used several methods, mainly scientific research and analytical method, analyzing legislation for the understanding the harmful effects of crimes against the natural environment, as well as the inductive cognitive method, analyzing individual cases of harmful consequences as a concept of assessment in the Criminal Law. Using the deductive cognitive method, from the theoretical findings of harmful consequences, it can be concluded, that individual elements for compensation for environmental damage are crucial for the prevention policies. Basic methods of interpretation of legal norms have also been used.

Key words: harmful effects, significant damage to the environment.

ELEKTRONISKO PIERĀDĪJUMU ATTIECINĀMĪBA UN PIEĻAUJAMĪBA TIESU PRAKSĒ

Pierādījumu attiecināmība un pieļaujamība tiesu procesos ir bijusi aktuāla visos laikos. Minētie jautājumi ik pa brīdim tiek atspoguļoti tiesu spriedumos un liek aizdomāties kā praktiķiem, tā arī teorētiķiem. Elektronisko pierādījumu integritāte, to drošība un oriģinālie jautājumi var būtiski ietekmēt tiesas spriedumu vienā vai otrā virzienā. Zināšanu kopums, kas izmantojams izvērtējot elektronisko pierādījumu attiecināmības un pieļaujamības jautājumus, ir svarīgs aspekts pašā pierādīšanas procesā, izmantojot un praksē piemērojot civilprocesuālos principus. Apskatāmais jautājums norāda uz tiem apstākļiem, kas ietekmē izpratni par elektronisko pierādījumu dabu un izmantošanas iespējām pierādīšanas procesā. Raksta lasītājs tiks iepazīstināts ar elektronisko pierādījumu (audio ieraksts, video ieraksts, dažādi sociālie tīkli u.c.) ietekmi uz tiesas nolēmumu, piemērojot konkrētās tiesību normas. Iepazīstoties ar rakstu, lasītājs gūs priekšstatu par elektronisko pierādījumu iegūšanas nozīmi, lai tie būtu pieļaujami pierādīšanas procesā. Izmantotie tiesu spriedumi ļauj precīzāk saprast to ziņu apjomu, kas tiek izmantots, lai tiesa pieņemtu papildus iesniegtos pierādījumus.

Atslēgas vārdi: elektroniskie pierādījumu pieļaujamība, iegūšana, izmantošana.

Pierādījumu pieļaujamības un attiecināmības jautājums ir būtisks ikvienā procesā. Tas attiecināms kā uz lietām prasības tiesvedībā, tā arī sevišķās tiesāšanās kārtībā un arī saistību izpildīšanu tiesas ceļā. Visos gadījumos aizvien vairāk pastāv iespējama, ka tiesām, vērtējot iesniegtos dokumentus, nākas un nāksies saskarties ar elektroniskajiem pierādījumiem, kuri ir izvērtējami kā no attiecināmības, tā arī no pieļaujamības viedokļa. Pierādījumu pieļaujamības un attiecināmības jautājumi Latvijā nav īpaši izvērsti risināti ne Civilprocesa likumā, ne arī teorētiskajos pētījumos. Iespējams, ka tas ir saistīts ar to, ka pie atšķirīgām materiālo tiesību normām ir izmantojami atšķirīgi pierādījumi. Tomēr pamatprincipi ir vienādi, tāpēc par tiem ir jārunā un jāpiemēro arī praksē, lai tiesas nolēmumu un to pamatojums būtu saprotamāks plašākam iedzīvotāju lokam. Civilprocesā ietvertā tiesību norma nosaka, ka “.. faktus, kurus saskaņā ar likumu var pierādīt tikai ar noteiktiem pierādīšanas līdzekļiem, nevar pierādīt ne ar kādiem citiem pierādīšanas līdzekļiem” (Civilprocesa likums). Vienlaicīgi Civilprocesa likumā ir nostiprināts princips “.. Tiesa

pieļauj tikai likumā noteiktos pierādīšanas līdzekļus..” (Civilprocesa likums). Elektroniskais pierādījums kā atsevišķs pierādīšanas līdzeklis Civilprocesa likumā nav minēts, taču tas nenozīmē, ka tos nevar izmantot kā pierādījumus. Judikatūrā ir nostiprināts, ka “.. Tiesību normu piemērošanu civillietās reglamentē Civilprocesa likuma 5. pants, kura pirmā daļa noteic, ka tiesa izspriež civillietas saskaņā ar likumiem un citiem normatīvajiem aktiem, Latvijas Republikai saistošiem starptautiskajiem līgumiem un Eiropas Savienības tiesību normām. Tādējādi tiesai, izskatot civillietu, jāpiemēro nacionālās tiesību normas un Latvijai saistošās starptautiskās, un Eiropas tiesības neatkarīgi no tā, vai tās attiecas uz materiālo vai procesuālo tiesību sfēru..” (Spriedums 2011). Ļoti vispārīgi pierādījumu pieļaujāmības un attiecināmības jautājums ir apskatīts Civilprocesa likuma komentāros (Civilprocesa likuma komentāri 2006), nedaudz precīzāk un izvērstāk, taču joprojām atstājot jautājumus strīdnieku un tiesas ziņā, skaidrojums ir sniegts Civilprocesa likuma komentāros, kas tapuši 2011. gadā (Civilprocesa likuma komentāri 2011).

Minētie apstākļi pamudināja autoru veikt piedāvāto pētījumu saistībā ar elektronisko pierādījumu pieļaujāmības un attiecināmības jautājumiem. Izvērtējot pieejamo informāciju un tiesu spriedumus, ir iespējams izteikt apgalvojumu, ka elektronisko pierādījumu pieļaujāmības jautājums ir viens no būtiskākajiem izaicinājumiem, ar ko nākas saskarties pusēm pierādīšanas un aizstāvības pozīcijas izstrādes procesā, kā arī tiesai, kuras varā ir pieļaut vai gluži pretēji nepieļaut kādai no pusēm izmantot tos vai citus elektroniskos pierādījumus, lai aizstāvētu savu prasību vai iebildumu pamatotību.

Lai risinātu jautājumu par pierādījumu pieļaujāmību lietā, būtiski ir vairāki apstākļi, kuri ir ņemami vērā kā pie pierādījumu iegūšanas, tā arī pie to aprakstīšanas un pamatošanas prasības pieteikumā, iebildumos vai izteiktajos lūgumos tiesai par elektronisko pierādījumu izprasīšanu, pievienošanu lietas materiāliem vai visos citos gadījumos, kad tiek izmantoti elektroniskie pierādījumi. Elektronisko pierādījumu iesniegšanā ir izvērtējami tādi jautājumi kā to radīšana, uzglabāšana, iegūšana un apstrādāšana. Papildus minētajiem apstākļiem, attiecībā uz ikvienu no norādītajiem posmiem ir jāvērtē arī pierādījumu integritāte, to drošība un oriģinalitāte. Ja attiecībā uz papīra formātu ar to varētu arī aprobežoties vai izvīzīt pat mazākas prasības pierādījumu pārbaudei, tad attiecībā uz elektroniskajiem pierādījumiem pārbaude ir veicama daudz padziļinātāk un precīzāk, papildus izvērtējot ne tikai meta datus un to, kas tajos fiksēts, bet iespējams failu DNS (programmatūras daļu), kas atklāj konkrētā faila

veidošanos. Pēdējais pārbaudes posms ir attiecināms uz tiem gadījumiem, kad nav pārliecības par elektroniskā pierādījuma atbilstību oriģinālajam failam. Proti, ir liela ticamība, ka konkrētais elektroniskais pierādījums, līdz nonākšanai tiesas un otras puses rīcībā, ir mainīts. Visi minētie apstākļi ir vērtējami konkrētajā situācijā un pie konkrētajiem lietas apstākļiem.

Kā zināms no teorijas, tad būtiski ir abi pierādījumu procesuālie aspekti – pieļaujamība un attiecināmība. Tomēr būtiski ir atcerēties, ka pastāvot tikai abiem aspektiem – pierādījumi ir pieļaujami un arī attiecināmi, tie ir izmantojami tiesai taisot savu nolēmumu. Lai tiktu līdz konkrēto pierādījumu vērtēšanai, tiesai ir jāpieņem lēmums par pierādījumu pieņemšanu, ja tie nav iesniegti kopā ar prasības pieteikumu vai sniegtajiem paskaidrojumiem. Minētā atziņa ir nostiprināta arī praksē, kur tiek norādīts, ka “.. [8] Atbilstoši Civilprocesa likuma 93.–95. pantam jautājumu par pierādījumu pieņemšanu, vadoties no pierādījumu attiecināmības un pieļaujamības kritērija, izlemj tiesa, uzklusot visu lietas dalībnieku viedokļus. Tikai pēc šādā procedūrā pieņemta lēmuma iesniegtie materiāli/dokumenti iegūst pierādījumu juridisko statusu un uz tiem tiesa var atsaukties savā spriedumā. Tā kā tiesa savu secinājumu pamatošanai izmantojusi materiālus, kuriem nav pierādījumu tiesiskā rakstura un tie nav tikuši akceptēti Civilprocesa likuma 93.–95. pantā noteiktajā kārtībā, tiesas spriedumu konkrētajā gadījumā nevar atzīt par tiesisku un tas ir atceļams..” (Spriedums 2012). Tāpat būtu pievēršama uzmanība vienam būtiskam apstāklim, kas sastopams ne tikai šajā, bet arī citos spriedumos, proti – “.. tiesas spriedumu konkrētajā gadījumā..”. Runājot par elektroniskajiem pierādījumiem un tos aprakstot, būtiski ir atcerēties tieši to, ka katrā konkrētā gadījumā elektroniskie pierādījumi var tikt vērtēti atšķirīgi, ievērojot konkrētos lietas apstākļus. Tas ir būtiski. Pieļaujot kā pierādījumu tiesas procesā vienu vai otru pierādījumu, kas iegūts prettiesiskā ceļā, jāvērtē konkrētā situācija. Pie vērtēšanas viens no noteicošajiem faktoriem ir tas – vai pastāvēja iespēja iegūt pierādījumus citā veidā, piemērojot citus pierādījumu iegūšanas paņēmienus. Minētais apstāklis ietekmē tiesas taisīto nolēmumu un nolēmuma motīvu daļu. Vienā no lietām, kur kā pierādījumu puse iesniedza video ierakstu, kurš tika pievienots lietas materiāliem un tika izmantots pierādīšanas procesā. Tiesa to pievienoja lietas materiāliem, sākotnēji nenovērtējot pierādījuma attiecināmību un pieļaujamību. Spriedumā tiesa, motivējot pierādījuma izslēgšanu, norādīja uz video ierakstu ticamības apsvērumiem. “.. Lai gan prasītāja lietas materiālos iesniegusi datu nesēju ar audio un video ierakstu, minētā informācija nav izmantojama kā rakstveida pierādījums lietā Civilprocesa

likuma 110. panta izpratnē, jo nav identificējama. Nav identificējams ne ieraksta izdarīšanas laiks, vieta, ne personas, kuras piedalās sarunā svešvalodā, ne minētajā datu nesējā ietvertā informācija.” (Spriedums 2017). Vēl viens tiesas spriedums, kurā jau Augstākā tiesa norāda uz elektroniskā pierādījuma ticamības apstākli, kas ir vērtējams lietā, ja pierādījums ir pievienots lietas materiāliem. Lietā tika konstatēts, ka lietā tika pievienota e-pasta sarakste. Puse nav iebildusi vai apstrīdējusi e-pasta vēstules īstumu un tajā ietvertās informācijas patiesumu. Pie šādiem apstākļiem, ka elektroniskā sarakste ir pievienota lietas materiāliem, tiesai bija pienākums vērtēt e-pasta sarakstē atspoguļoto informāciju. Senāts norādīja, ka tiesas spriedumā bija jābūt izsvērtiem un pamatotiem argumentiem, kas iekļauti e-pasta sarakstē, taču tādu nav, kas savukārt radīja Civilprocesa likuma 97. panta un 193. panta piektās daļas pārkāpumu (Spriedums 2017). Pierādījumu ticamība un to pārbaude ir viens no būtiskiem apstākļiem, kuri ir vērtējami saistībā ar elektroniskajiem pierādījumiem. Izmantojot elektroniskos pierādījumus procesā, palielinās pierādījumu brīvās vērtēšanas principa izmantošana. Vēlētos atgādināt, ka minētais princips sevī ietver tādas pazīmes kā tiesas brīvību vērtēšanas kritēriju izvēlē. Vienlaicīgi tiesai tiek dota iespēja izvērtēt visus pieteiktos un pieņemtos pierādījumus. Minētais princips uzliek par pienākumu tiesai iedziļināties katra pierādījuma būtībā, salīdzinot to ar citiem un piešķirot tam to nozīmi, kādu tas pelna pēc savas iekšējās vērtības, uzliek tiesai par pienākumu norādīt pamatus un motivēt spriedumu, kā arī ļauj tiesai piešķirt priekšroku vienam no pierādījumiem. Tomēr šāda izvēle ir jāpamato. Uz to norāda arī profesors V. Bukovskis (Bukovskis 1933). No vienas puses brīvās pierādīšanas princips tiesai dod tiesības izvēlēties, bet no otras puses – tiesai ir pienākums pamatot savu izvēli, kā arī sniegt pamatojumu par plašu apstākļu loku, kas ir analizējami saistībā ar elektroniskajiem pierādījumiem. Attiecībā uz minēto e-pasta saraksti, uzmanību pelna elektroniskās sarakstes pieļaujāmības jautājums. Ja persona vēlas iebilst konkrētas elektroniskās sarakstes izmantošanai un vērtēšanai tiesas lietā, pusei, kura to dara, ir jāsniedz pamatoti argumenti, lai tiesa izvērtētu iesniegto pierādījumu pieļaujāmību. Grūti ir iedomāties, ka persona, kura izmantojusi savu e-pastu un veikusi saraksti, varētu sniegt ticamus pierādījumus tam, ka nav veikusi konkrēto saraksti. Kā rāda tiesu prakse, tad tas ir tiesas motivācijas un vērtēšanas jautājums.

Viens no būtiskākajiem un jau ilgāku laiku aktuālākajiem jautājumiem attiecībā uz elektroniskajiem pierādījumiem ir jautājums par slepeno audio ierakstu izmantošanu tiesas procesā. Attiecībā uz šo jautā-

jumu spēkā ir pamatprincipi – visi pierādījumi ir iegūstami likumā noteiktā kārtībā un tiesības izmantojamas godprātīgi. Taču ir būtiski atcerēties, ka tiesības ir godprātīgi izmantojamas ne tikai no tā, kurš veic ierakstu, bet arī no tā, kurš tiek ierakstīts. Tai personai, kura tiek ierakstīta, ir pienākums ievērot likumu tieši tādā pašā veidā kā tai personai, kura veic ierakstu. Ja abi pārkāpj likumu, tad tikai tiesai ir dota tiesība izvērtēt pierādījumu iegūšanas un pēc tam pieļaujamības jautājumu tiesas procesā. Uz to vienā no pēdējiem spriedumiem norāda arī tiesa, uzsverot – ka slepeni ierakstīta saruna var tikt izmantota pierādīšanas procesā tajā gadījumā, ja tiesa konstatē, ka personai nebija iespējams iegūt pierādījumu citā ceļā, kā arī nav citi pierādījumi, kas to pierādītu. Tas ir izņēmuma gadījums, kad ir pieļaujams slepens ieraksts. Tā Augstākā tiesa spriedumā norāda, ka jāvērtē visi apstākļi, kuriem var būt nozīme, piemēram: 1) kādos apstākļos sarunas ierakstīšana notikusi (vai personai bijusi saprātīga paļaušanās uz privātumu); 2) kādiem nolūkiem personas sarunas ierakstītas (vai bija leģitīms mērķis un ievērots samērīgums); 3) kāds bija sarunas ietvars (vai nav pārkāptas personas tiesības uz dziļi personisku privātās dzīves detaļu aizsardzību, izpaužot tās plašam sabiedrības lokam); 4) kā ieraksts tiek izmantots (kādu interešu aizsardzībai tas lietots); 5) vai pastāvēja citi iespējami pierādījumi, kas tik pat efektīvi varētu pierādīt konkrētā pārkāpuma esību un 6) vai nav notikusi ierakstītās personas pārlieka provocēšana (Spriedums 2020). Izvērtējot spriedumā norādīto ir būtiski, ka atsevišķos gadījumos lietā ir pieļaujami slepeni ieraksti, ja to iekļaušanai pierādījumu bāzē lietā ir izvērtēti visi iepriekš minētie apstākļi un novērtēti kopsakarā ar faktiskajiem lietas apstākļiem. Tomēr jāatceras, ka slepenu ierakstu izmantošana ir pieļaujama tikai atsevišķās lietās un arī tad, ja nebija iespējams iegūt citus pierādīšanas līdzekļus, kas atturētu personu no tiesību pārkāpuma.

Kā piemēru minētajam var izmantot tiesas spriedumu, kurā tiesa norāda uz CD diskā ierakstītā materiāla iegūšanas pamatu un kārtību. „.. Pārbaudot šo argumentu, Senāts konstatē, ka tiesa, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 430. panta ceturto daļu, atteikusies pievienot lietas materiāliem CD diskā ierakstītus rakstveida pierādījumus, jo tiesa nekonstatēja attiecīgo pierādījumu saistību ar izskatāmo lietu, kā arī attiecībā uz šādā formātā iesniegtajiem sarunu audio ierakstiem, tiesa nevarēja pārbaudīt ierakstu tapšanas apstākļus..” (Spriedums 2019). Autors atzīmē, ka elektronisko pierādījumu iegūšanas kārtības neievērošana vairākās tiesu lietās ir bijusi par iemeslu, lai tiesai būtu likumisks pamats iesniegtos un pieteiktos pierādījumus nepievienot lietas materiāliem. Tiesu prakse

attiecībā uz elektroniskajiem pierādījumiem norāda uz to, ka elektronisko pierādījumu pieļaujamības jautājums ir cieši saistīts ar to iegūšanu. Autora ieskatā, tiesu izpildītāja pieaicināšana pierādījumu fiksēšanas jautājumā (Tiesu izpildītāju likums) ir labs risinājums iesniedzamo pierādījumu pieļaujamības jautājumā. Attiecībā uz elektroniskajām adresēm, lai noskaidrotu personas vārdu un uzvārdu, kā arī iespējamo datu apjomu, ja tas nav zināms un personas savā starpā nav komunicējušas elektroniski, efektīvākais aizsardzības instruments ir tiesa. Elektronisko sakaru likuma 71.2 pantā ir noteikts, ka “(1) Elektronisko sakaru komersants pēc tiesas pieprasījuma nodrošina informācijas sniegšanu..” un dotā informācija ir iegūstama tikai ar tiesas starpniecību. Ja minētā kārtība nav ievērota, tad ir pamats runāt par to, ka pierādījumi nav pieļaujami, jo tie iegūti pretēji likumā noteiktai kārtībai. Te gan nedrīkstētu sajaukt situāciju, kad personas savā starpā ir komunicējušas elektroniski ar situāciju, kad tas nav noticis.

Bibliogrāfija

- Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1939, 349. pp. (In Latvian)
- Civilprocesa likuma komentāri, Trešais papildinātais izdevums, autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgajā zinātniskajā redakcijā, TNA, 2006, 177.–179. lpp. (In Latvian)
- Civilprocesa likuma komentāri, Trešais papildinātais izdevums, autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgajā zinātniskajā redakcijā, TNA, 2011, 261.–266. lpp. (In Latvian)
- Civilprocesa likums, LR likums, spēkā no 01.03.1999., Latvijas Vēstnesis Nr. 326/330. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> (skat. 04.10.2020.). (In Latvian)
- Elektronisko sakaru likums, LR likums, Latvijas Vēstnesis Nr. 183, pieņemts 17.11.2004. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/96611-elektronisko-sakaru-likums> (skat. 06.10.2020.). (In Latvian)
- LR AT Senāta Civillietu departaments spriedums lietā SKC-276/2020. (In Latvian)
- LR AT Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā SKC-200/2019. (In Latvian)
- LR AT Senāta Civillietu departamenta spriedums lieta C30458016, SKC-1010/2017. (In Latvian)
- LR AT Senāta Civillietu departamenta spriedums lieta SKC–76/2012. (In Latvian)
- LR AT Senāta Civillietu departamenta lēmums lietā SKC–1319/2011. (In Latvian)
- Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedums lietā C-4723-17/18. (In Latvian)

Tiesu izpildītāju likums, LR likums, Latvijas Vēstnesis Nr. 165, pieņemts 13.11.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68295-tiesu-izpilditaju-likums> (skat. 05.10.2020.). (In Latvian)

Applicability and Admissibility of Electronic Evidence in Court Practice

Summary

Admissibility and admissibility of evidence are increasingly reflected in legal proceedings. This is due to an increase in the number of documents, audio, video and other records, information created in the electronic environment. All electronic fixations have the potential to become evidence in civil proceedings. Judicial practice shows that the correct receipt of evidence is an important part of the legal process and it can affect the decision of the court. The court does not allow to use the electronic evidence, that was obtained violating the requirements established by the law. Legal regulation determines also the limits of the court within the procedure of analyzing certain electronic evidence.

Key words: admissibility, acquisition, use of electronic evidence.

UZTICĒŠANĀS RAKSTURA DARBA ATTIECĪBU IETEKME UZ DARBA LĪGUMA UZTEIKUMU

Ši raksta mērķis ir izanalizēt tādu darba līguma uzteikuma pamatojumu kā uzticības zaudēšana. Lai sasniegtu augstāk minēto mērķi, tiek analizētas darba attiecības caur uzticības attiecību prizmu un šo attiecību ietekmi uz darba līguma uzteikumu. Papildus tam tiek izskatīta darba līguma uzteikuma ģenēze un turpmākā attīstība saistībā ar uzticības zaudēšanu, ņemot vērā tiesu judikatūru.

Atslēgas vārdi: uzticība, uzticības zaudēšana, darba līguma uzteikums.

Darba tiesībās paliek atklāts jautājums par darba attiecību fiduciāro raksturu, un attiecīgi, par uzticēšanos kā nepieciešamo darba attiecību elementu. Šis jautājums ir ne tikai teorētiskais, bet tam ir arī praktiska nozīme, izskatot jautājumus, kas saistīti ar darba līguma uzteikumu saistībā ar uzticības zaudēšanu. Darba likuma (turpmāk – DL) 101. panta pirmās daļas 2. punkts nosaka, ka darba devējam ir tiesības uzteikt darba līgumu ar darbinieku, ja darbinieks, veicot darbu, rīkojies prettiesiski un tādēļ zaudējis darba devēja uzticību (Darba likums). Tika realizēts viens no pirmajiem mēģinājumiem likumdošanas līmenī apstiprināt atlaišanas pamatojumu saistībā ar uzticības zaudēšanu. Šāds mēģinājums tika realizēts Saksijas civillikumu kodeksa (vāc. val. – Bürgerlichen Gesetzbuch des Königreichs Sachsen), kas stājās spēkā 1865. gada 1. martā, (turpmāk – SCK) 1241. pantā. SCK 1241. pants noteica, ka gadījumā, ja līgums tika noslēgts uz noteiktu laiku vai konkrētu darbu izpildei, tad līdzējam bija tiesības pirms termiņa atkāpties no līguma, ja noligtā persona izdaris tādas noziedzīgas vai netikumīgas darbības, kuru rezultātā viņš nebūs līdzēja uzticības cienīgs. Šo apstākli var izskaidrot ar senās Vācijas komendācijas institūta ietekmi (Laviss 2019) attiecību dibināšanai starp saimnieku un kalpu. Pēc seno ģermāņu uzskatiem ar darba līgumu darbinieks (kalps) iestājas kunga dienestā, kādēļ ļoti svarīgu nozīmi piešķīra personīgai uzticībai. Turklāt bieži ar uzņemšanu kunga ģimenē vai mājā. Tā radās personiskas un ģimenes attiecības, kas nobīdīja prasījumu attiecības, kādas pastāvēja senajā Romā. Attiecību personiskās uzticēšanās rakstura ietekme starp komandējošo un viņa patronu tika atspoguļota arī Baltijas guberņas civillikumu kopsavilkuma 4200. pantā, kas nosaka, ka kalpotājam jāiz-

turas pret savu saimnieku ar cienību, uzticību, padevību un paklausību, un jāizlieto viss savs laiks un visa sava darbība viņam par labu.

Nākamais normatīvais akts, kurā tika nostiprinātas darba devēja tiesības atbrīvojot darbinieku saistībā ar uzticības zaudēšanu, ir Pagaidu valdības Darba ministrijas 1917. gadā izstrādātais Likuma par darba līgumu projekts (Talj 1916), kurš tā arī netika pieņemts (Ljah 1927). Šī projekta 55. pants deva darba devējam tiesības lauzt darba līgumu sakarā ar ļaunprātīgu līdzēja uzticēšanās izmantošanu tajos gadījumos, kad darbības, kuras uzņēmās nolīgta persona, paredzēja attiecībā uz viņu īpašu uzticēšanos (Talj 1916). Pēc tam, atlaišana no darba sakarā ar uzticības zaudēšanu, tika nostiprināta 1930. gadā PSRS Darba tautas komisariāta 06.11.1930. Lēmumā Nr. 339 “Par darbiniekiem, kuri apkalpo naudas un preču vērtības” (turpmāk – Lēmums). Šo normatīvo aktu sāka pielietot Latvijas teritorijā, kad tā tika pievienota PSR Savienībai, un pēc pievienošanās Latvijas teritorijā sāka pielietot savienības darba likumdošanu (Zone 1966). Augstāk minētais Lēmums tika pielietots Latvijas PSR teritorijā līdz 1972. gada 1. aprīlim, proti, līdz brīdim, kad stājās spēkā Latvijas Darba likumu kodekss (Zone 1983).

Attiecībā uz pamatojuma pielietošanu atbrīvošanai no darba sakarā ar uzticības zaudēšanu juridiskajā literatūrā ir divas pieejas. Tādā veidā pirmās pieejas pārstāvji uzskatā, ka nepieciešami šādi priekšnoteikumi darbinieka atlaišanai:

- 1) darbinieka prettiesiskas rīcības konstatēšana;
- 2) prettiesiskā rīcība pieļauta darba pienākumu izpildīšanas laikā;
- 3) noslēgts tāds darba līgums, kurā ir svarīga un būtiska darba devēja uzticība;
- 4) pārkāpums ir tāds, kas ir pamats darba devēja uzticības zaudēšanai (Augstākās tiesas Senāta 2009. gada 30. septembra spriedums lietā SKC-223/2009).

Gailums I. un Dindūne P. (Gailums 2003) arī domā, ka atlaišana no darba pēc šāda pamata ir iespējama tikai tādā gadījumā, ja ar darbinieku tika noslēgts darba līgums, kurā ir svarīga un būtiska darba devēja uzticēšanās. Otrās pieejas pārstāvji uzskata, ka darbinieka atlaišanai no darba uz šī pamata nepieciešams, lai iestātos šādi nosacījumi:

- 1) darbinieka prettiesiskas rīcības konstatēšana;
- 2) prettiesiskā rīcība pieļauta darba pienākumu izpildīšanas laikā;
- 3) pārkāpums ir tāds, kas ir pamats darba devēja uzticības zaudēšanai (Slaidiņa 2011).

Kā redzams no augstāk norādītā nosacījumu uzskaitījumu saraksta šī pamatojuma pielietošanai, strīdīgs paliek jautājums, vai uzticēšanās ir nepieciešamais elements jebkura darba līguma slēgšanai. Lai atbildētu uz šo jautājumu, izskatīsim tādu cilvēcisko attiecību fenomenu kā uzticēšanās, un vai uzticēšanās ir nepieciešamais darba attiecību elements, proti, vai darba attiecības ir personas uzticības līmenī.

Uzticību kā izpētes objektu pēta dažādas zinātniskās disciplīnas, tādas kā psiholoģija, socioloģija, menedžments un citas. Katrā nozarē tiek pētīta noteikta uzticības puse. Uzticība ir svarīga sociālo attiecību daļa. Tās pamatā ir nevis racionālie pierādījumi, bet novērtējumi un emocijas. Lumans atzīmē, ka darbības pareizība, kas balstās uz uzticību, var būt pārbaudīta tikai pēc tās veikšanas, bet tas nozīmē, ka uzticība nevar balstīties uz zināšanām, tā nav racionāla. Ja uzticībā arī ir racionalitāte, tad tā atrodas nevis lēmuma pieņemšanā, bet emocijā, kas pārvar nākotnes noteiktību (Luman 2007). Darba attiecības – tās ir sarežģītas kompleksās attiecības, kurām piemīt kā personiskais, tā arī uzticēšanās raksturs, jo darbspēja nav atdalāma no cilvēka personības, jo personiskās spējas strādāt var pārvaldīt tikai to īpašnieks. Juridiskajā literatūrā ir izteikts viedoklis, ka zināms uzticības elements ir visās civilajās tiesību attiecībās, jo bez tās civilā aprīte būtu neiespējama (Sergeev 2016). Taču dažos gadījumos tiesiskās attiecības var būt nodibinātas un attīstītas tikai tad, ja pastāv īpašs vai paaugstināts uzticības līmenis vienam pret otru. Par tādām tiesiskajām attiecībām pieņemts uzskatīt uzticēšanās vai fiduciārās (no latīņu valodas fiducia – akts, kurš balstās uz uzticību) attiecības. Fiduciārs darījums ir civiltiesisks darījums, ar kuru viena persona, fiduciants, nodod otrai personai, fiduciāram, zināmas tiesības vai piešķir tiesisku varu, ko fiduciārs izmanto savā vārdā, bet fiduciānta interesēs ar noteikto mērķi (Sergeev 2016). Papildus augstāk piedāvātajai definīcijai juridiskajā literatūrā var atrast arī šādas fiduciārā darījuma definīcijas – darījums, kurš balstās uz pušu īpašām, personīgām uzticēšanās attiecībām. Uzticībai tajos ir formu veidojoša īpašība, tāpēc tie ieguva nosaukumu – fiduciārie – tulkojumā no latīņu valodas “uzticības” (Družinins 2016).

Fiduciārajām attiecībām ir pietiekoši sena vēsture. Sākotnēji uzticības jēdziens parādījās vēl Romas tiesību laikos, kur uzticības elements atrada savu atainojumu “fides” kategorijā. Romieši kopā ar grieķu stoicisma filozofiju mantoja arī cienīgu attieksmi attiecībā pret dzīvošanas noteikumiem pilsētvalstī (Burkova 2011). Fides koncepcija sakņojas arhaiskajās tiesībās un izsaka šim vārdam uzticības ideju, kopumā gaidāmās un atbilstošās sociālās uzvedības normas komfortu. Senākā ķīlas tiesiskā forma

bija *Fiducia cum creditore* (latīņu val.). Parādnieks, lai nodrošinātu savu parāda atmaksu, nodeva ķīlā kādu lietu kreditoram juridiskā īpašumā ar vienu no svinīgi ceremoniāliem aktiem – *mancipatio* vai *in iure cessio*, uzticēdamies kreditoram (*fiducia*): “*Fiducia est, cum res aliqua sumendae mutuae pecuniae gratia vel mancipatur vel in iure ceditur* (latīņu val.)” (Kalniņš 1977).

Burkova L. nonāk pie šādiem secinājumiem – par uzticības (*fiduciārajiem*) var nosaukt tādas tiesiskās attiecības, kurās viena dalībnieka uzticēšanās attiecībā pret otru vai dalībnieku savstarpējā uzticēšanās ir tiesisko attiecību rašanās, pastāvēšanas un pārtraukšanas motīvs. Uzticēšanās motīvi tādās tiesiskajās attiecībās kļūst it kā par to papildus elementu, kurš iekļūst tiesisko attiecību būtībā. Šis elements kļūst par pamatojumu noteikt uzticēšanās (*fiduciāro*) attiecību tiesiskās regulēšanas noteikumus (Burkova 2011). *Fiduciārajos* līgumos uzticībai ir tiesiska nozīme, un tas var ietekmēt attiecības, pie tam tas var izpausties pietiekoši daudzpusīgi: vienpusēja attiecībās no līguma, līguma pārtraukšana sakarā ar personas nāvi, līguma izpilde bez atlīdzības un līguma personiska izpilde. Družinins G. atzīmē, ka *fiduciārās* attiecības – tās ir attiecības, kurām piemīt augsti personificēts raksturs, kas paredz lielākajā daļā gadījumu saistību personisku izpildi, un kas izslēdz saistību tiesību pārņemšanu.

Izskatot darba tiesiskās attiecības caur augstāk minēto specifisko īpatnību prizmu, kuras piemīt *fiduciārajām* attiecībām, var secināt, ka darba attiecībām piemīt *fiduciārais* raksturs šādu iemeslu dēļ:

- 1) Darba attiecībām piemīt personiskais raksturs (Sinaiskis 1996), jo darbs nav atdalāms no darbinieka personības (Talj 1913), un saskaņā ar LR CL 2184. pantu, darbiniekam personīgi jāizpilda viņam uzticētais darbs;
- 2) Darbiniekam ir pienākums izpildīt darbu ar tādu rūpību, ko no viņa taisnīgi gaida saskaņā ar darba raksturu un darbinieka spējām, un to piemērošanu darba veikšanai (LR DL 50. panta pirmā daļa, LR CL 2182. pants);
- 3) Darba tiesiskajām attiecībām pēc sava rakstura ir ilgstošs raksturs (Slaidiņa 2011);
- 4) Darba līguma darbība tiek izbeigta sakarā ar darbinieka nāvi (LR CL 2195. pants).

Apkopojot visu iepriekš teikto, var izdarīt šādus secinājumus, ka, pirmkārt, uzticības esamība ir nepieciešamais elements visās darba tiesiskajās attiecībās. Otrkārt, šis darba līguma uzteikuma pamatojums attiecas uz visiem darbiniekiem bez izņēmumiem un nav nekāda pamata šīs normas

ierobežotai tulkošanai. Treškārt, objektīvi ir grūti noteikt kurām darba attiecībām uzticība ir svarīga, bet kurām nē. Tāda kritērija kā “svarīgums konkrētām darba attiecībām” nenoteiktība atver ceļu subjektivitātei, ja rodas strīdi starp darba līguma pusēm. Darba devējam katrs noslēgtais darba līgums ir svarīgs, neatkarīgi no tā, kādu darba funkciju pilda darbinieks, jo visu uzņēmuma darbinieku darbs tiek virzīts uz uzņēmuma kopējā darba mērķa sasniegšanu. Šī pamatojuma piemērošanas mākslīga ierobežošana ir pretrunā ar šī institūta mērķi. Ceturtkārt, nodibinot darba attiecības, puses vadās no subjektīvajiem kritērijiem, bet darba līguma uzteikuma gadījumā viņiem jāvadās no objektīviem kritērijiem, spriežot jautājumu par uzticības zaudēšanu.

Bibliogrāfija

- Bürgerlichen Gesetzbuch des Königreichs Sachsen Pieejams: <http://www.saechsischesbgb.de/jportal/portal/t/jml/bs/22/page/sammlung.psml/action/controls.sammlung.ChangeNavigation?nid=root> (skat. 28.09.2020.). (In German)
- Balodis K. Fiduciāro darījumu vieta Latvijas privāttiesību sistēmā. Likums un Tiesības, nr. 9, 2006, 270 lpp. (In Latvian)
- Būmanis A. Baltija vietējo likumu kopojuma III daļa. Civillikumi. Tulkojums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem, kas izsludināti līdz 1935. gada 1. janvārim, ar dažiem paskaidrojumiem. Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. izdevums, 1935., 569. lpp. (In Latvian)
- Burkova L. K vorposu un fiduciarnom karaktere grazdanskikh otnoshenij//Vestnik adigeiskogo gosudarstvennogo universiteta, 2011, № 1, str. 238. (In Russian)
- Darba likuma komentāri. Rīga: Dienas Bizness, 2017, 10. lpp. (In Latvian)
- Darba likums, Latvijas Vēstnesis, 2001, № 105. (In Latvian)
- Druzinin G. Pravovaja priroda fiduciarnih otnoshenij. ExLegis: pravovije issledovanija. Elektronnij nauchnij zurnal, 2016, № 1, str. 50. (In Russian)
- Gailums I. Darba likums. Komentāri. Tiesu prakse. 3. grāmata un D daļa. Rīga: Gailuma juridiskā biznesa biroja, 2003, 23. lpp. (In Latvian)
- Grazdanskoe ulozhenie. Kniga 5. Objazatelkstva. Tom 2. S objesnenijami. S-Peterburg, 1899, str. 344. (In Russian)
- Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga, Zvaigzne, 1977, 123. lpp. (In Latvian)
- Laviss E. Istorija Francii v rannee srednevekovje. Moskva: Jurait, 2019, str. 421. (In Russian)
- Ljah A. Razvitije sovetskogo trudovogo zakonodateljstva za 10 let, Voprosi truda, № 10, 1927. Pieejams: <http://www.hist.msu.ru/Labour/old.htm> (skat. 28.09.2020.). (In Russian)

- Luman N. Socialjnie sistemi. Ocherki obshej teorii/ Spb: Nauka, 2007, str. 182. (In Russian)
- Postanovlenie Narodnogo komissariata truda SSSR ot 06.11.1930 g. № 339 "O rabotnikah obsluzivajush deneznije i tovarnie cennosti". Pieejams: <http://www.alppp.ru/law/trud-i-zanjatost-naselenija/trud/151/postanovlenie-nkt-sssr-ot-06-11-1930—339>. (skat. 28.09.2020.). (In Russian)
- Saksonskoe grazdanskoe ulozeinie. SPb: Gosudarstvennaja Tipografija, str. 202. (In Russian)
- Slaidiņa V., Skultāne I. Darba tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2011, 126.–127. lpp. (In Latvian)
- Sergeev A. Grazdanskoe parvo. Tom 1. uchebник, 2-e izdanie Moskva: Prospekt, 2016, str. 36. (In Russian)
- Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 159. lpp. (In Latvian)
- Talj S. Projekt zakona o trudovom dogovore. Ocherki promishlennogo prava. Moskva: Tipografija Lissnera I Sovko, 1916, str. 179. (In Russian)
- Talj S. Ocherki promishlennogo prava. – Moskva: Tipografija Lissnera I Sovko. 1916, str. 194. (In Russian)
- Talj L. Trudovoj dogovor. Civilisticheskoe issledovanie. Obschaja chastj. Jaroslavlj: Tipografija gubernskogo pravlenija, 1913, str. 22. (In Russian)
- Zone J. Vozniknovenie I razvitie sovetskogo trudovogo prava v Latvijskoi SSSR. Pravovedenie, № 4, 1966, str. 76. (In Russian)
- Zone O. Padomju darba tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1983, 22. lpp. (In Latvian)

The Effect of a Trust Relationship on the Termination of an Employment Contract

Summary

The purpose of this article is to analyze the grounds for termination of an employment contract, such as loss of confidence. In order to achieve the above goal, the employment relationship is analyzed through the prism of the relationship of trust and the impact of this relationship on the termination of the employment contract. In addition, the genesis of termination of employment and further developments, in relation to the loss of confidence, are examined in the case law.

Key words: trust, loss of trust, termination of employment contract.

TIESAS SPRIEDUMAM IZVIRZĪTĀS PRASĪBAS

Raksta mērķis ir sniegt ieskatu tiesas nolēmumu kvalitātes atsevišķiem aspektiem, tajā skaitā nolēmumu pamatotības un argumentācijas nozīmei, ievērojot pilnīguma un kategorisma prasības, kā arī patiesīgumu, likumību un taisnīgumu. Īpaša uzmanība tiek veltīta tiesas spriedumu dažādiem noformēšanas stilēm, kuri tiek izmantoti tiesas spriedumu noformēšanai. Raksta uzdevums ir izvērtēt tiesas spriedumu kvalitāti, vadoties no Anonimizēto nolēmumu datu bāzē pieejamajiem spriedumiem un Senāta judikatūras attīstības tendencēm jautājumos, kas skar prasības, kuras izvirzītas tiesas nolēmumiem, kā arī sniegt priekšlikumus tiesas spriedumu un lēmumu kvalitātes pilnveidošanai. It īpaši vērtējot tiesas spriedumu noformēšanas dažādus stilus, kas būtiski ietekmē gan lietas dalībniekiem, gan sabiedrībai kopumā uztvert tiesas spriedumus un tajos paustās tiesas atziņas un konstatējumus. Vienlaikus vērtējamas ir arī tiesas spriedumu motīvu daļas, kurās ietvertie pamatojumi mēdz būt vispārīga rakstura bez atbilstošiem juridiskiem secinājumiem. Rakstā aplūkoto jautājumu ietvarā var secināt, ka ir nepieciešams praksē vienādot tiesas spriedumu dažādus noformēšanas stilus, kuri praksē neveicina sprieduma satura izpratni. Šī jautājuma risināšanai jāizstrādā vienots standarts (instrukcija) kā iekšējais normatīvais akts tiesas spriedumu noformēšanai, ievērojot vienotu stilu. Kā arī, jāveic padziļināts pētījums par tiesas spriedumu rezolutīvo daļu satura un formulējuma pietiekamību, lai nodrošinātu spriedumu izpildāmību.

Atslēgas vārdi: tiesas spriedums, sprieduma kvalitāte, sprieduma izpildāmība.

Tiesas nolēmumu, it īpaši spriedumu kvalitātes jautājums, ir bijis aktuāls ilgtermiņā, vērtējot gan formai, gan saturam izvirzītās prasības. Par tiesas nolēmumu būtisko lomu un ietekmi uz strīdu vai citu procesuālu jautājumu izlemšanu kā personas tiesībām uz taisnīgu tiesu vienu no elementiem, ir sastopamas gan doktrinālās atziņās, gan Satversmes tiesas secinājumos, kā arī tika taisīti grozījumi Civilprocesa likumā (Civilprocesa likums (1998)), lai pēc iespējas skaidrāk un pilnīgāk nodefinētu prasības tiesas spriedumam. Tomēr, neskatoties uz to, jautājuma aktualitāte nav mazinājusies un joprojām ir pamats vērtēt tiesas nolēmumu satura un noformēšanas jautājumus.

Raksta mērķis ir sniegt ieskatu tiesas nolēmumu kvalitātes atsevišķiem aspektiem, tajā skaitā nolēmumu pamatotības un argumentācijas nozīmei, ievērojot pilnīguma un kategorisma prasības, kā arī patiesīgumu, likumību un taisnīgumu.

Lai arī ir vērojama tendence tiesas nolēmumu kvalitātei uzlaboties beidzamās desmitgades ietvaros, tomēr joprojām ir nepieciešams padarīt tiesas spriedumus par loģiskiem, saprotamiem un izpildāmiem nolēmumiem, kas stiprina sabiedrības pārliecību par tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Tieslietu ministrs J. Bordāns ir uzsvēris, ka tiesu darbā kā galveno efektivitātes noteikšanas kritēriju ir jāizvirza tieši taisnīguma sasniegšanu caur kvalitatīvu spriedumu visos tiesas procesos un instancēs. Līdz ar kvalitātes celšanos, uzlabosies arī rezultatīvie rādītāji un, tiks panākts tiesisks un taisnīgs tiesas procesa iznākums (Tieslietu ministrs: Efektīvu un taisnīgu tiesas procesu raksturo ne tikai ātrums, bet arī kvalitatīvs spriedums 2019). Arī Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupišs ir norādījis, ka Latvijas tiesu spriedumu kvalitāte kopumā nav slikta, bet spriedumi nav saprotami tiem, kam tie ir adresēti, jo, bieži vien, tie ir uzrakstīti sarežģītā valodā, kā arī sarežģītā struktūrā, tāpēc cilvēki, zaudējot tiesu, nesaprot, kāpēc tas noticis, no tā rodas aizvainojums un neuzticēšanās. (Strupiša intervija Radio 1 2020). Saturiski līdzīgs viedoklis tiek pausts arī dažādās sabiedrības aptaujās (piem. Tiesas klientu vērtējums – ceļš uz tiesas darba pilnveidi 2011), kuru kopsavilkumos tiek norādīts, ka tiesas lēmumi ir grūti saprotami un sarežģīti lasāmi ar nepietiekamu skaidrojumu spriedumu motīvu daļā. Vienlaikus tiek norādīts, ka tiesu prakse vienādos jautājumos tiek veidota atšķirīga, tādējādi tiek grauta sabiedrības uzticēšanās tiesām, jo sprieduma kvalitātes jautājums ir vērtējams kā viens no tiesībām uz taisnīgu tiesu elementiem. Pēc būtības tā kvalitāte raksturo tiesas darba kvalitāti.

Sprieduma kvalitātes nodrošināšanai var pastāvēt atšķirīgi instrumenti. Dažādu pētījumu secinājumos kā būtiskākais instruments tiek ieteikts pilnveidot tiesnešu apmācību spriedumu sagatavošanā. Taču kā pozitīvs piemērs, vienveidojot spriedumu rakstīšanas praksi un pilnveidojot kvalitāti, ir skaidrojošās informācijas – vadlīniju izstrāde, kuros uzskatāmā veidā ar piemēriem tiek skaidrots spriedumā ietveramais formulējums. Kā piemēru var minēt 2016. gada 29. decembra Senāta nolēmumu noformēšanas kārtību Nr. 8-1/19od (Kārtība Nr. 8-1/19od 2016), kas ir Augstākās tiesas izstrādāts iekšējais normatīvais akts un ir saistošs Senāta nolēmumu noformēšanai. Dažādi spriedumu noformēšanas informatīvie materiāli, kā mācību materiāli, kuri skaidro atsevišķas nozīmīgas sprieduma noformēšanas prasības, ir atrodamas arī citās valstīs, piemēram, Vācijā (Aufbau des Urteils in Zivilsachen Eine Einführung für die ersten Wochen der Zivilstation 2018), kas ļauj izprast spriedumā ietveramo informāciju un tās skaidrības nozīmīgumu ne tikai tiesnešiem un tiesu darbiniekiem, bet arī jebkurai personai, kura lasa spriedumu.

Vērtējot sprieduma nozīmīgumu un juridisko dabu, tiesību doktrīnā ir atzīts, ka spriedums ir valsts uzdevumā un vārdā dota atbilde uz lūgumu izšķirt civiltiesisku strīdu, novērst aizskārumu, neskaidrību tiesiskajās attiecībās vai izlemt citu tiesas kompetencē nodotu jautājumu (Civilprocesa likuma komentāri komentāri. I daļa (1–28. nodaļa) otrais papildinātais izdevums 2016). Katrai šādai atbildei (spriedumam), kuru persona saņem no tiesas, jābūt skaidrai, saprotamai, pamatotai un izpildāmai, ja sprieduma raksturs to paredz. Juridiskajā literatūrā ir izteikta pamatota atziņa, ka “modernā sabiedrība vairs nav orientēta ievērot tiesu nolēmus tikai tāpēc, ka tos taisījis autoritatīvs subjekts” (Gaidele 2002).

Analizējot tiesas spriedumu kvalitāti, kā vienu no problemātiskiem jautājumiem ir jānorāda pašu spriedumu dažādie noformēšanas stili. Civilprocesa likuma (turpmāk arī CPL) 193. pants noteic vispārīgās prasības sprieduma formai un saturam, t.i., spriedums sastādāms rakstveidā un sastāv no ievaddaļas, aprakstošās daļas, motīvu daļas un rezolutīvās daļas. Vienlaikus tiek regulētas pamatprasības, kuras jāievēro, veidojot katru no daļām. Taču, pētot 2020. gadā spēkā stājušos anonimizētos spriedumus portālā manas.tiesas.lv, joprojām ir vērojama liela stilu atšķirība.

Pirmkārt, spriedumi tiek sastādīti atbilstoši CPL 193. pantā norādītajām daļām, tās skaidri nodalot ar attiecīgo daļas nosaukumu (aprakstošā daļa, motīvu daļa, rezolutīvā daļa). Šāda pieeja dominē spriedumu noformēšanas stilos visbiežāk un ir saistīta ar Augstākās tiesas izstrādātajām vadlīnijām spriedumu noformēšanā (...). Vienlaikus tas sekmē spriedumu uztveramību un orientēšanos tajā, it īpaši personām, kuru ikdiena nav saistīta ar tiesvedībām, kā arī ļauj tiesnesim izsekot sprieduma pilnīguma prasības ievērošanu, t.i., nepalaist garām kādu no analizējamiem jautājumiem, veidot arī pamatojuma loģisko struktūru. Tomēr, arī izmantojot šo noformēšanas stilu, ir vērojamas divas pieejas, kādās katrā daļā ietvertais saturs tiek izteikts:

- 1) nenumurējot rindkopas;
- 2) numurējot rindkopas secīgi, sākot ar aprakstošo daļu un beidzot ar motīvu daļu;
- 3) dalot attiecīgās daļas blokos un numurējot tajos esošās rindkopas pēc ietvertā jautājuma.

Vērtējot no uztveramības un skaidrības viedokļa, trešais noformēšanas variants ir daudz veiksmīgāks, lai izsekotu gan noteiktu daļu kā sprieduma sastāvdaļu, gan aprakstāmo jautājumu. Arī juridiskajā literatūrā, analizējot dažādus spriedumu noformēšanas stilus, ir pausts viedoklis, ka “Latvijā ir tiesas, kuras savus nolēmusus daļa blokos, citas izdala rind-

kopas, Eiropas Cilvēktiesību tiesa nodala rindkopas (blokus), savukārt Eiropas Savienības tiesa numurē katru rindkopu... vieglāk uztverams nolēmums ir dalīts blokos, kuros rindkopas vai bloki ir numurēti, tā atvieglojot atsauču izdarīšanu uz kādu no nolēmumā ietvertajām tēzēm.” (Zikmane 2016).

Otrkārt, mazākā izpētīto spriedumu skaitā, bet tomēr, ir sastopams spriedumu noformēšanas stils, kad daļas netiek nodalītas vispār, bet aiz sprieduma ievaddaļas tiek norādīts vārds “konstatēja”, kuram seko sprieduma teksts ar vai bez numurētām rindkopām, nenodalot atsevišķi aprakstošo daļu no motīvu daļas. Šāds noformēšanas stils apgrūtina paša sprieduma satura uztveršanu un pašam lasītājam nākas izvērtēt, kur beidzas lietas dalībnieku viedoklis par strīda apstākļiem un sākas tiesas apsvērumi un argumentācija, kā arī atrast sprieduma tekstā teikumu, kas liecinātu par attiecīgo sprieduma daļu nodalīšanu. Tieši par šāda noformēšanas stila spriedumiem 2003. gada pētījuma “Latvijas tiesu spriedumu kvalitāte” kopsavilkumā tika norādīts, ka “...spriedumi mēdz būt grūti uztverami spriedumu lasītājiem. Tiesas pievērš minimālu nozīmi sprieduma izskatam un iekļautās informācijas izkārtojumam. Secinājumi dažkārt netiek atdalīti viens no otra, kas liek spriedumu lasīt pat vairākkārt, lai to saprastu.” (Skujeniece 2003).

Kā vēl viena spriedumu noformēšanas īpatnība ir jānorāda tas, ka spriedumu atšķirīgā noformēšana pēc stilēm ir vērojama gan pirmās instances tiesās, gan arī apelācijas instancē, savukārt Augstākās tiesas spriedumos tiek ieturēts vienāds noformēšanas stils visiem tiesas sastāviem. Šāda situācija ir skaidrojama ar to, ka tieši Augstākā tiesa ir izstrādājusi “Senāta nolēmumu noformēšanas kārtību” (Kārtība Nr. 8-1/19od 2016), kas pamatojas uz likumu “Par tiesu varu” (Par tiesu varu 1992) 50. panta pirmo daļu un ir attiecināma uz Senāta darba organizācijas iekšējo regulējumu, vienādojot prasības spriedumu noformēšanā no lietvedības un dokumentu sastādīšanas skatu punkta. Vadoties no Augstākās tiesas pieredzes un pozitīvā risinājuma spriedumu noformēšanas pārvaldībā, var secināt, ka attiecībā uz sprieduma noformēšanu ir nepieciešams izstrādāt vienotu kārtību kā iekšējo normatīvo aktu, kas būtu saistošs visām tiesām un tiesu instancēm attiecībā uz sprieduma noformēšanu, tajā skaitā arī paredzot vienotu stilu.

Kā otrs analizējamais problēmjaucējums par tiesas spriedumu kvalitāti ir jānorāda sprieduma izpildāmība. Likuma “Par tiesu varu” 16. panta otrā daļa noteic, ka “spriedums, kas stājies likumīgā spēkā, ir izpildāms”, savukārt šī panta ceturtajā daļā ir ietverts, ka “šādam spriedumam ir

likuma spēks, visiem tas ir obligāts un pret to jāizturas ar tādu pašu cieņu kā pret likumu.” Arī Satversmes tiesa savā judikatūrā ir secinājusi, ka “Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka tiesas sprieduma izpilde ir neatņemama tiesību uz taisnīgu tiesu sastāvdaļa...” (Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija spriedums Nr. 2007-22-01 2008). Vienlaikus ir pamatota atziņa, ka sprieduma likumīga spēka elementi ir gan sprieduma neapstrīdamība, gan arī sprieduma izpildāmība (Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija spriedums Nr. 2007-22-01 2008). Taču, respektējot spēkā stājušos tiesas spriedumu, tomēr tā izpilde nav iespējama rezolūīvās daļas formulējuma dēļ, jo nav ievērota viena no prasībām, kura ir noteikta tiesas spriedumam – kategorisms. Augstākā tiesa šo prasību ir skaidrojusi judikatūrā, atsaucoties arī uz tiesību doktrīnā atzīto, norādot, ka tiesai ar spriedumu jānodibina noteiktība strīdus tiesiskajās attiecībās, jānosaka pušu savstarpējās tiesības un pienākumi, jānovērš personu subjektīvo tiesību un ar likumu aizsargāto interešu aizskārumi un pārkāpumi (Senāta 2016. gada 16. maija lēmums lieta Nr. C02040712 SKC–1860/2016).

Vienlaikus šajā spriedumā tiek skaidrots, ka “Civilprocesa likuma 193. panta sestās daļas noteikumi ir iztulkojami tādējādi, ka prasības apmierināšanas gadījumā sprieduma rezolūīvajā daļā ir prasības robežās jāidentificē prasības priekšmets tādā pakāpē, kas nodrošina sprieduma rezolūīvās daļas pašpietiekamību sprieduma izpildei bez prasības priekšmetu identificējošu papildus dokumentu pievienošanas tam” (Senāta 2016. gada 16. maija lēmums lietā Nr. C02040712 SKC–1860/2016).

Tiesu praksē problēmas nerada piespriešanas prasībās taisītie spriedumi par naudas summu piedziņām. Šo spriedumu rezolūīvās daļas tiek formulētas pietiekami kategoriski un atbilstoši CPL 195. panta prasībām, taču problēmas rada tādi spriedumi, kuri paredz uzlikt atbildētājam noteikta pienākuma izpildi – šī pienākuma formulējums, kas atsevišķos gadījumos netiek izteikts pietiekami skaidri un pieļauj interpretācijas iespējas no izpildītāja (atbildētāja) puses.

Tiesu prakses vienādošanas nolūkos atsevišķās lietu kategorijās Augstākā tiesa ir skaidrojusi rezolūīvajā daļā norādāmo saturu. Tā, piemēram, Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018. gada 28. februāra spriedumā lietā Nr. C27112214, SKC-61/2018 kā judikatūras atziņa tiek norādīts: “Lai tiktu nodrošināta sprieduma izpildāmība, tiesai, apmierinot prasību, kas pamatota ar Civillikuma 2352.¹ pantu, sprieduma rezolūīvajā daļā jānorāda par nepatiesu atzītā godu un cieņu aizskarošā ziņa un konkrēts attiecīgajam gadījumam paredzēts ziņas atsaukšanas veids, kārtība un termiņi.” (Senāta 2018. gada 28. februāra spriedums lietā Nr. C27112214,

SKC-61/2018). Tādējādi, vadoties no šīs prakses un Augstākās tiesas kompetences, būtu pieļaujams vienotas tiesu prakses nolūkos atsevišķās lietu kategorijās skaidrot sprieduma rezolutīvās daļas satura apjomu.

Apkopojot iepriekš minēto, autore norāda sekojošo:

- 1) Vērtējot sprieduma skaidrību un kvalitāti no tā noformēšanas, jāsecina, ka ir nepieciešams praksē vienādot tiesas spriedumu dažādu noformēšanas stilus, kuri praksē neveicina sprieduma satura izpratni sabiedrībā. Šī jautājuma risināšanai būtu jāizstrādā vienots standarts (instrukcija) kā iekšējais normatīvais akts tiesas spriedumu noformēšanai, ievērojot vienotu stilu. Šādam regulējumam ir jābūt saistošam visu instanču tiesām, attiecinot to uz tiesu kā valsts varas institūciju (iestādi).
- 2) Sprieduma izpildāmība lielā mērā ir atkarīga no precīzas un skaidri definētas sprieduma rezolutīvās daļas, kuras saturs ir pašpietiekams, lai nepieciešamības gadījumā, izpildot spriedumu gan labprātīgi, gan piespiedu kārtā, tiktu sasniegts prasības priekšmetā ietvertais mērķis. Rezolutīvās daļas korekts formulējums ir tiesneša pienākums, bet vienotas tiesu prakses radišanas nolūkos, tā ir Senāta kompetence, skaidrot atsevišķās lietu kategorijās no prasības priekšmeta izrietošu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību, vienādojot šo tiesu praksi.

Bibliogrāfija

- Civilprocesa likuma komentāri komentāri. I daļa (1–28. nodaļa) otrais papildinātais izdevums. Autoru kolektīvs, Rīga: TNA, 2016, 493. lpp. (In Latvian)
- Skujenece V. Latvijas tiesu spriedumu kvalitāte. Pieejams: <http://providus.lv/article/latvijas-tiesu-spridumu-kvalitate> (skat. 29.09.2020). (In Latvian)
- Gaidele I. Nolēmumu argumentācija: teorija un prakse (I). Likums un Tiesības, 2002, Nr. 8, 241. lpp. (In Latvian)
- Zikmane A. Kvalitatīvs nolēmums ir pamatots un viendabīgs. Jurista Vārds, 23.02.2016., Nr. 8 (911). (In Latvian)
- Civilprocesa likums. LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> (skat. 15.09.2020). (In Latvian)
- Par tiesu varu. LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> (skat. 15.09.2020). (In Latvian)
- Senāta nolēmumu noformēšanas kārtība. Nr. 8-1/19od, 2016. gada 29. decembris, LR Augstākā tiesa (nav publicēts). (In Latvian)
- Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008. gada 2. jūnija spriedums Nr. 2007-22-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2007-22-01_Spridums.pdf (skat. 15.09.2020). (In Latvian)

- Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016. gada 16. maija lēmums lietā Nr. C02040712, SKC–1860/2016. Pieejams: www.at.gov.lv (skat. 16.09.2020). (In Latvian)
- Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018. gada 28. februāra spriedums lietā Nr. C27112214, SKC-61/2018. Pieejams: www.at.gov.lv (skat. 16.09.2020). (In Latvian)
- Aufbau des Urteils in Zivilsachen Eine Einführung für die ersten Wochen der Zivilstation 2018. gada 3. marts. Repetitorium Hofmann. Pieejams: <https://www.repetitorium-hofmann.de> (skat. 29.09.2020). (in German)
- Strupiņš A. Intervija Radio 1, 2020. gada 15. jūnijs. Pieejams: <https://www.facebook.com/LatvijasRadio1/posts/1126716387696878> (skat. 29.09.2020). (In Latvian)
- Tiesas klientu vērtējums – ceļš uz tiesas darba pilnveidi. Pieejams: <https://rm.coe.int/evaluation-by-court-clients-the-road-to-improving-functioning-of-court/168078fa20> (skat. 29.09.2020). (In Latvian)
- Tieslietu ministrijas relīze. Tieslietu ministrs: Efektīvu un taisnīgu tiesas procesu raksturo ne tikai ātrums, bet arī kvalitatīvs spriedums. 2019. gada 04. februāris. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/301746-tieslietu-ministrs-efektivu-un-taisnigu-tiesas-procesu-raksturo-ne-tikai-atrums-bet-ari-kvalitativs-spriedums-2019> (skat. 29.09.2020). (In Latvian)

Requirements for a Judgment

Summary

When assessing the clarity and quality of the sentence for its execution, it is necessary to conclude, that in practice it is necessary to take into account different styles of sentence execution, which usually do not provide an understanding of the content of the sentence. To resolve this issue, it is necessary to develop a unified standard (instruction) as an internal normative act for formalizing court sentences in a unified style. Such a standard should be mandatory for courts of all instances, applying it to the court as a state institution. The enforceability of a sentence largely depends on how accurately and clearly its operative part is formulated, the content of which, in turn, is so self-sufficient that, if necessary, during the execution of the sentence, both voluntarily and compulsorily, the aim of the subject of the claim is achieved. The duty of the judge is a correct explanation of the operative part of the judgment, however, in order to ensure uniform judicial practice, the Senate is competent to explain in certain categories of cases the protection of the violated civil rights, arising from the subject of the claim or the protection of interests, protected by law. The result of such activities of the Senate is equal judicial practice.

Key words: court judgment, quality of judgment, enforceability of judgment.

JAUTĀJUMAM PAR KRIMINĀLPROCESU IZMEKLĒŠANU SAISTĪBĀ AR IEPRIEKŠĒJO GADU NEATKLĀTIEM NOZIEGUMIEM LATVIJĀ

Raksta izstrādes mērķis – problēmu izpēte par kriminālprocesuālo izmeklēšanu saistībā ar iepriekšējo gadu neatklātiem noziegumiem Latvijā.

Autore definē turpmāk norādītos pētījuma uzdevumus: sniegt neatklāta nozieguma jēdziena raksturojumu, izskatīt no teorētiskās un praktiskās pozīcijas jautājumus par kriminālprocesu apturēšanu saistībā ar iepriekšējo gadu neatklātiem noziegumiem Latvijā, izpētīt svarīgus jautājumus, kas saistīti ar iepriekš norādīto kriminālprocesu (krimināllietu) kategoriju izmeklēšanas īpatnībām.

Atslēgas vārdi: pirmstiesas kriminālprocess, kriminālprocesa apturēšana, izmeklētājs, Kriminālprocesa likums.

Saskaņā ar Satversmes 89. pantu valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem (Satversme, 1918). Ik gadu Latvijā tiek izdarīti noziegumi. Proti, 2018. gadā tika izdarīti 43 260 noziegumi, bet 2019. gadā – 39 906. 2018. gadā tika uzsākti 39 397 kriminālprocesi, bet 2019. gadā – 36 517 (Valsts policija). Daļa no šo noziegumu skaita paliek neatklāta sakarā ar vainīgo personu nenoskaidrošanu.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma (turpmāk tekstā – KPL) 400. panta (“Kriminālprocesa apturēšana izmeklēšanā”) pirmo daļu, ja kriminālprocesā ir veiktas nepieciešamās kriminālprocesuālās darbības, un nav izdevies noskaidrot noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu, izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu var pieņemt lēmumu rezolūcijas veidā par kriminālprocesa apturēšanu. Lēmums nav pārsūdzams.

Latvijā tika apturēti: 2014. gadā – 14 616 kriminālprocesi, 2015. gadā – 12 814, 2016. gadā – 12 255, 2017. gadā – 8 900, 2018. gadā – 13 411 (Valsts policija).

Pamatdaļu no iepriekšējo gadu neatklātajiem noziegumiem veido zādzības, laupīšanas, kā arī autotransporta zādzības, tišas svešas mantas iznīcināšanas, bojāšanas, krāpšanas, un citi noziegumu veidi.

Kriminālprocesa teorijā un tiesībaizsardzības institūciju praktisko darbinieku vidū nav vienotu domu par to, kādā brīdī noziegumu var uzskatīt par atklātu. Daudzi zinātnieki procesuālisti, kā arī prokuratūras

darbinieki, uzsver, ka noziegumu var uzskatīt par pilnīgi atklātu tikai tad, kad vainīgais ir notiesāts ar tiesas spriedumu, kas stājies likumīgā spēkā (Kavalieris, 2000).

Norādītā pozīcija ir aktuāla. Daži zinātnieki un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki uzskata, ka noziegumu var uzskatīt par atklātu, ja krimināllietā pieņemts lēmums par apsūdzības uzrādīšanu vai aizdomās turētais ir apcietināts pirms šīs darbības (Kavalieris, 2000).

Noziegumu izmeklēšana iekļauj sevī pilnīgu, vispusīgu un objektīvu visu pierādāmo kriminālprocesa gaitā apstākļu kopumu un ar to saistīto faktu, kā arī palīgfaktu, kas ir iekļauti pierādīšanas priekšmetā, konstatēšanu. Kriminālprocesa teorijā iepriekšējo gadu neatklātie noziegumi tiek definēti kā kriminālprocesi (krimināllietas), kas uzsākti ne agrāk par kārtējā gada 1. janvāri un, izbeidzoties izmeklēšanas termiņam, ir apturēti, piemēram, sakarā ar vainīgo personu nenoskaidrošanu. Nepieciešams norādīt, ka galīgais lēmums par nozieguma atzīšanu par atklātu tiek pieņemts pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā.

KPL ir reglamentēta iepriekšējo gadu neatklāto noziegumu izmeklēšanas kārtība. Proti, KPL 378. panta (“Kriminālprocesa apturēšana un atjaunošana”) pirmajā daļā norādīts, ka procesa virzītājs aptur kriminālprocesu, ja ir veiktas visas procesuālās darbības, kas ir iespējamās bez aizdomās turētā vai apsūdzētā (Kriminālprocesa likums).

Jānorāda, ka ikkatru gadu pieaug to noziegumu skaits, kas tiek izdarīti un paliek neatklāti. Likumdevējs KPL 400. pantā noteic, ja kriminālprocesā ir veiktas nepieciešamās kriminālprocesuālās darbības, un nav izdevies noskaidrot noziedzīgu nodarījumu izdarijušo personu, izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu var pieņemt lēmumu rezolūcijas veidā par kriminālprocesa apturēšanu. Lēmums nav pārsūdzams.

Personas, kuras tiek atzītas par cietušām kriminālprocesos par neatklātiem noziegumiem, nereti vērsas tiesībsargājošās iestādēs, prokuratūrā un citās iestādēs ar sūdzībām par vainīgo personu noskaidrošanu kriminālprocesos un zaudējumu atlīdzību, kā arī citos jautājumos. Galvenokārt tādu noziegumu virknē izmeklēšanas darbības tiek izdarītas sākotnējā kriminālprocesa izmeklēšanas posmā.

Autore izpētīja apturētos kriminālprocesus (24) par neatklātiem noziegumiem 2017.–2018. gadā. Tika konstatēti trūkumi, kas saistīti ar to izmeklēšanu, un proti: cietušo noplatināšanas veiktas pavirši (4 kriminālprocesi); netika konstatēti visi izdarītā nozieguma apstākļi, proti, nebija noteikts nozieguma izdarīšanas laiks (2 kriminālprocesi); netika noskaidroti nozieguma aculiecinieki (nebija veiktas izmeklēšanas un meklēšanas

darbības to noskaidrošanai (4 kriminālprocesi)); netika konstatēta noteikta nozieguma vieta (lietās par laupīšanām (2 kriminālprocesi)).

Ņemot vērā iepriekš norādīto, var izdarīt secinājumu, ka norādītie trūkumi noved pie atsevišķu kriminālprocesa pamatprincipu neievērošanas un tādējādi arī kriminālprocesa dalībnieku tiesību neievērošanas.

Saskaņā ar KPL 377. panta (“Kriminālprocesu nepieļaujošie apstākļi”) trešo punktu, kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz, ja iestāties noilgums. Viens no galvenajiem noteikumiem, kas saistīts ar kriminālprocesa apturēšanu par iepriekšējo gadu neatklātiem noziegumiem, ir apturēšanas jēdziena definēšana.

Saskaņā ar Krimināllikuma (turpmāk – KL) 56. panta (“Kriminālatbildības noilgums”) pirmo daļu, personu nevar saukt pie kriminālatbildības, ja no dienas, kad tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, pagājis šāds laiks: divi gadi no kriminālpārkāpuma izdarīšanas dienas; pieci gadi no mazāk smaga nozieguma izdarīšanas dienas; desmit gadi no smaga nozieguma izdarīšanas dienas; piecpadsmit gadi no sevišķi smaga nozieguma izdarīšanas dienas, izņemot noziegumu, par kuru saskaņā ar likumu var piespriest mūža ieslodzījumu (Krimināllikums).

Bet saskaņā ar KL 57. pantu (“Noilguma neiestāšanās”), personai, kas izdarījusi noziegumu pret cilvēci, noziegumu pret mieru, kara noziegumu vai piedalījies genocīdā, kriminālatbildības noilgums neiestājas.

Nepieciešams precizēt, ka, ņemot vērā autorei piedāvātā pētījuma apjomu, tad šajā pētījumā nav iespējams detalizēti izskatīt noteiktus zinātnieku viedokļus un izklāstīt tos.

Tā atsevišķi zinātnieki ar apturēšanu saprot izmeklēšanas darbību izdarīšanas izbeigšanu kriminālprocesā; citi – pārtraukumu izmeklēšanas veikšanā vai pagaidu pārtraukumu lietas vešanā. Ir vēl pozīcija – pagaidu pārtraukums lietas vešanā, pagaidu izmeklēšanas darbību neizdarīšana tajā, kā arī pagaidu pārtraukums pirmstiesas procesā (Kulejeva, 2013).

Autorei šķiet pareiza pozīcija par apturēšanu, definējot to kā procesuālo lēmumu, ko izraisa neiespējamība veikt procesuālās darbības sakarā ar personas nenoskaidrošanu (Reshnjak, 1998).

Galvenokārt izmeklēšanas darbs par neatklātiem noziegumiem ir saistīts jau ar krimināllietā esošu materiālu analīzi. Procesa virzītājs var definēt trūkumus izmeklēšanas darbību veikšanā kriminālprocesā.

Tā var konstatēt, ka procesa virzītājs neizmanto atsevišķu noziegumu veidu kriminālprocesos zinātniskās un metodiskās rekomendācijas, nepieņem nepieciešamos speciālistus. Reizē ar norādīto netiek atstrādātas dažas versijas, bet daļā krimināllietu nav izstrādāti noziegumu izmeklēšanas

plāni. Pamatojoties uz iepriekš norādīto, autore uzskata, ka galīgais lēmums par nozieguma atzīšanu par atklātu tiek pieņemts pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā kriminālprocesā.

Apturēšana ir procesuāls lēmums, ko izraisīja neiespējamība veikt procesuālās darbības sakarā ar personas nenoskaidrošanu kriminālprocesā.

Kriminālprocesa izmeklēšana par iepriekšējo gadu neatklātiem noziegumiem ir informācijas meklējums, kas ir saistīts ar noziedznieka un objektu, kas ir saistīti ar noziegumu, meklējumiem, kā arī informācijas, kas sekmēs pareizu krimināllietas izmeklēšanu, meklēšanu. Šajā gadījumā var konstatēt, ka krimināllietā ir jāizmanto procesuālie un neprocesuālie līdzekļi ar mērķi savākt pierādījumus.

Jāatzīmē svarīgākas izmeklēšanas darbības šādā krimināllietu kategorijā. Tie ir pratināšana, liecību pārbaude uz vietas, notikuma vietas apskate, kratīšana, izņemšana, atpazīšana, dažādu veidu ekspertīžu nozīmēšana.

Autore, ņemot vērā savu profesionālo pieredzi, atceras, ka vienā krimināllietā par slepkavības faktu kratīšanas laikā tika atrasti viltoti dokumenti, kas nebija saistīti ar šo krimināllietu. Rezultātā tika konstatēts, ka šie dokumenti attiecās uz kriminālprocesu par krāpšanu. Tādējādi tika atklāta krimināllietā par krāpšanas faktu. Šis kriminālprocess par krāpšanu arī bija viens no iepriekšējo gadu neatklātiem noziegumiem.

Pēc autores domām, lai izmeklētu iepriekšējo gadu noziegumus, ir jāizmanto psihofizioloģisku reakciju izpēti ar poligrāfu, jo bieži vien kriminālprocesa dalībnieki slēpj nozieguma atklāšanai nepieciešamu informāciju. Mūsdienās viens no svarīgiem izmeklēšanas virzieniem ir hipnozes izmantošana, kas ir domāts tam, lai pratinātās personas atmiņā atjaunotu aizmirstus faktus, kas varētu kļūt par svarīgu informāciju priekš nozieguma atklāšanas un izmeklēšanas.

Turklāt nepieciešams atzīmēt organizatoriskus un procesuālus noteikumus kriminālprocesos par iepriekšējo gadu neatklātiem noziegumiem. Pie organizatoriskiem tiek pieskaitīta nepieciešamība izveidot speciālās grupas iepriekšējo gadu neatklāto noziegumu izmeklēšanai policijas iecirkņos Latvijas teritorijā. Tāpat tiek pieminēta nepieciešamība izstrādāt skaidras metodiskas rekomendācijas kriminālprocesa izmeklēšanai par noteiktiem iepriekšējo gadu neatklāto noziegumu veidiem.

Autore uzskata par lietderīgu rekomendēt turpmāk norādītus procesuālus noteikumus. Proti, izslēgt no KPL lēmumu, kas tiek pieņemts rezolūcijas veidā vai lēmumu par kriminālprocesa apturēšanu sakarā ar vainīgās personas nenoskaidrošanu un turpināt izmeklēšanu līdz tādu personu (tādas personas) noskaidrošanai vai līdz iestājas noilgums par

izdarīto noziegumu. Autore rekomendē prokuroriem veikt pastāvīgu (autore neizslēdz iespēju veikt ikmēneša kontroli) kontroli par izmeklēšanas iestāžu darbību saistībā ar kriminālprocesu izmeklēšanu par iepriekšējo gadu neatklātiem noziegumiem.

Publikācijā autore izskatīja dažus jautājumus, kas saistīti ar kriminālprocesu izmeklēšanu par iepriekšējo gadu neatklātiem noziegumiem Latvijā. Pētījuma gaitā tika izvirzīti priekšlikumi par tiesībsargājošo iestāžu darbības pilnveidošanu saistībā ar norādīto lietu kategoriju izmeklēšanu ar mērķi turpmāk pilnveidot kriminālprocesa dalībnieku tiesības.

Bibliogrāfija

- Latvijas Republikas Satversme. Spēkā no 07.11.1922. Latvijas Vēstnesis, Nr. 43, 01.07.1993. Ar grozījumiem no 01.01.2019. (In Latvian)
- Kavaleris A. Noziegumu izmeklēšanas metodika: mācību grāmata. Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 143. lpp. (In Latvian)
- Krimināllikums. 1998. gada 17. jūnijs, spēkā no 01.04.1999., Latvijas Vēstnesis Nr. 202 (4805) ar grozījumiem no 06.07.2020. (In Latvian)
- Kriminālprocesa likums. 2005. gada 21. aprīlis, spēkā no 01.10.2005., Latvijas Vēstnesis Nr. 112 (4918) ar grozījumiem no 06.07.2020. (In Latvian)
- Kuleeva I. J., Mazunik J. M. Pravovoje regulirovanije i kriminologiceskoje obespečenije rassledovanija neraskritih prestuplenij prosljih let. Monografija. Moskva: Jurlitinform, 2013. str. 27. (In Russian)
- Reshnjak M. G. Dejatelnost sledovatelya i organa doznaniija po rozisku i ustanovleniju mestoprebivaniija obvinajemogo. Dissertacija kandidata juridiceskih nauk, Moskva, 1998, str. 16. (In Russian)
- Valsts policijas Gada publiskais pārskats. Pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?id=189&csaid=189> (skat. 10.10.2020.). (In Latvian)

The Issue of Investigation of Criminal Proceedings in Connection with Undetected Crimes in Latvia in Previous Years

Summary

This article has considered procedural, forensic issues related to the investigation of unsolved crimes of past years. This study defines the concept of unsolved crime, describes the procedure for stopping criminal trials, considers the positions of scientists and, mainly, made separate conclusions and made proposals in order to improve the further procedural activities of investigators and prosecutors in revealing crimes of past years, respecting the rights of participants in criminal proceedings, human rights.

Key words: pre-trial criminal process, suspension of criminal process, investigator, Criminal Procedure Law.

LATENTU PAPIĻĀRLĪNIJU RAKSTU PĒDU SAGLABĀŠANĀS UN SAGLABĀŠANA UZ CILVĒKA ĀDAS

Rakstā autore pēta un analizē latentu papillārlīniju rakstu pēdu saglabāšanās un saglabāšanas iespējamību uz cilvēka ādas gan teorētiskā, gan praktiskā aspektā.

Darba mērķis ir apzināt, izpētīt un izanalizēt latentu papillārlīniju rakstu pēdu saglabāšanās un saglabāšanas uz cilvēka ādas teorētiskos un praktiskos aspektus.

Darba uzdevumi: izpētīt un izanalizēt terminus “saglabāšanās” un “saglabāšana”. Apzināt, izpētīt un izanalizēt saglabāšanās un saglabāšanas ietekmējošos faktoros. Veikt ārvalstu pētnieku viedokļu apkopojumu un to analīzi.

Pētījuma problēma. Terminu “saglabāšanās” un “saglabāšana” nenodalīšana.

Pētījuma novitāte. Terminu “saglabāšanās” un “saglabāšana” nodalīšana un to ietekmējošo faktoru apzināšana, izpēte un analīze.

Pētījuma rezultātā tika veikta terminu “saglabāšanās” un “saglabāšana” nodalīšana un to ietekmējošo faktoru apzināšana, izpēte un analīze. Tika izskaidrota katra termina būtība un loma pēdu kvalitātes ietekmēšanas procesā.

Atslēgas vārdi: cilvēka āda, pēdu saglabāšanās, pēdu saglabāšana.

Speciālajā literatūrā saistībā ar papillārlīniju rakstu pēdu atrašanu un izņemšanu tiek minēti arī tādi termini kā “dabiskā novecošana”, “saglabāšanās” un “saglabāšana”. Lai arī šie pēdu kvalitāti ietekmējošie faktori ir ļoti būtiski, tomēr speciālajā literatūrā nav atrodams šo terminu definējums, terminu nodalījuma izskaidrojums, to savstarpējā mijiedarbība, kā arī to ietekmes sfēra uz pēdas kvalitāti.

No latentu papillārlīniju rakstu pēdu atstāšanas brīža uz cilvēka ādas, tās ir pakļautas apkārtējās vides iedarbībai, kā arī liķa izmaiņām, atkarībā no tā kur atrodas liķis. Apkārtējās vides apstākļus un laika periodu, kad liķis tiek atrasts mēs nevaram ietekmēt, tāpēc šajā periodā ir būtiska pēdu saglabāšanās.

Saglabāties – palikt veselam, neskartam, neaiziet bojā (Balina, Edelmane, Grase, Gulevska, Rozenstrauha, Skujina, Sne 2006).

Latentu papillārlīniju rakstu pēdu saglabāšanās ir nenoteikts laika periods no pēdu atstāšanas līdz to atrašanai, kura laikā tās ir pakļautas dažādu apkārtnes apstākļu ietekmei, atkarībā no liķa atrašanās vietas, kā arī no paša liķa izmaiņām.

Latentu papillārlīniju rakstu pēdu saglabāšana tiek uzsākta ar notikuma vietas un/vai liķa atrašanas vietas apskati, kuras laikā mēs nodroši-

nām, ka uz liķa esošās latentās papillārliņiju rakstu pēdas netiks bojātas vai iznīcinātas, līdz to vizualizēšanai, fiksēšanai un izņemšanai. Tas protams ir salīdzinoši grūts izdevums, jo ja latentās papillārliņiju rakstu pēdas netiek vizualizētas, fiksētas un izņemtas notikuma vietā, tad to saglabāšana jānodrošina arī liķa iesaiņošanas un transportēšanas laikā uz ekspertīžu iestādi, kā arī laika periodā, kad liķis atrodas ekspertīžu iestādē.

Saglabāt – pasargāt no bojāejas, bojāšanās (Balina, Edelmane, Grase, Gulevska, Rozenstrauha, Skujina, Sne 2006)

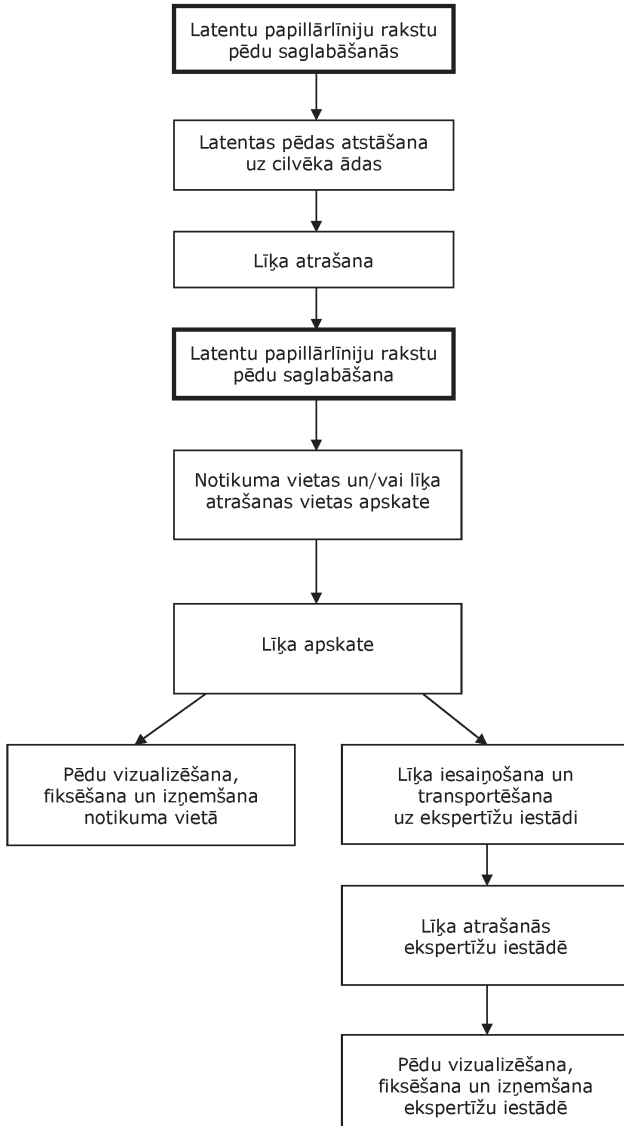
Latentu papillārliņiju rakstu pēdu saglabāšana ir laika periods no pēdu atrašanas līdz to vizualizēšanai, fiksēšanai un izņemšanai, kura laikā tiek nodrošināti apstākļi liķa, uz kura atrodas pēdas un pašu pēdu saglabāšanai, ietverot arī liķa, uz kura atstātas pēdas, iesaiņošanas un transportēšanas īpatnības. Izpētot un analizējot latentu papillārliņiju rakstu pēdu saglabāšanos un saglabāšanu, var konstatēt šo jēdzienu mijiedarbību no notikuma vietas un/vai liķa atrašanas vietas apskates uzsākšanas līdz liķa iesaiņošanai, kad pēdas un liķis vēl atrodas tādos apkārtējās vides apstākļos, kādos tas tika atrasts, tos var izmainot tikai daļēji, piemēram, virs liķa uzslīenot nojumi, tā ierobežojot vēja, lietus un sniega tālāko ietekmi uz pēdu saglabāšanos un saglabāšanu. Protams, gaisa temperatūras un mitruma ietekmi mēs nevaram ietekmēt, ja liķa apskate notiek ārā. Tāpat arī jābūt uzmanīgiem ar strauju apstākļu maiņu (skat. 1. shēmu).

Džons Lūis Larsens savā rakstā “Latentu pēdu izņemšana no liķiem” (Recovering Latent Fingerprints from Cadavers) arī norāda, ka pozitīvu rezultātu var ietekmēt klimatiskie apstākļi, apkārtējā vide, piemēram, baktērijas, kukaiņi, kas veicina liķa bojāšanos.

Laika periodā no 1989. līdz 2003. gadam Čikāgas FIB komanda mēģināja izņemt latentus pirkstu nospiedumus no liķiem, kad ādas temperatūra bija starp 80°–86° F (26,6°–30° C). Šajā laika periodā bija divas sekmīgas izņemšanas operācijas. Viens no veiksmīgajiem bija Patrīcijas Skotas gadījums (Larsens 2008).

1996. gada 25. aprīlī, ap plkst. 9:30 no rīta, Čikāgas policija atrada miskastē aiz Kalumetas vidusskolas Patrīcijas Skotas liķi (30 gadi). Liķa temperatūra bija starp 60°–70° F (15,5°–21,1° C). Liķis bija nogādāts patologanatoma ofisā (Grāfiste Kuk) plkst. 10:30 no rīta. Izmeklētāji gaidīja norādījumus. Viņiem ieteica nesaldēt, nemazgāt, neaiztikt liķi. Patologoanatoms, Dr. Edmonds Donahju, atļāva speciālajiem aģentiem uzsākt latentu pirkstu nospiedumu izņemšanas procedūru, nepārvietojot Skotas rokas. Apmēram plkst. 17:30 Skotas liķi pārvietoja uz ofisa koridoru, kur temperatūra bija ap 75° F (23,8° C) (Larsens 2008).

**Latentu papillārliniju rakstu pēdu saglabāšanās un saglabāšanas
shematiskais atspoguļojums (raksta autores izstrādātais attēls)**

Ja ir iespējams, liķis jāapstrādā 24 stundu laikā un to nedrīkst sasaldēt. Kad liķi izņem no saldētavas, uz ādas veidosies mitrums. Tas nopietni kaitēs procesam un atstās mitruma pēdas uz uzņemšanas materiāliem (Larsens 2008).

G. J. Reicharts, J. C. Kars, E. G. Stouns rakstā “Latento pēdu izņemšanas no cilvēka ādas tradicionālā metode” (A Conventional Method for Lifting Latent Fingerprints from Human Skin Surfaces) norāda, ka uz ķermeņa ādas, kuru atdzesēja morgā un pēc tam novietoja siltumā, veidojas kondensāts. Mitra un lipīga āda var sagādāt problēmas pēdu izņemšanas procesā. Lai iegūtu labākos rezultātus, ādai jābūt sausai. Ideāli būtu inspicēt un apskatīt ķermeni pirms sasaldēšanas (Reichardt, Carr, Stone 1978).

Praksē ir vēlams, lai eksperts apskata ķermeni pirms pulvera uzklāšanas. Ja tas nenotika, pirms autopsijas ir jāpabridina, ka tika veikts latento pirkstu nospiedumu izņemšanas un vizualizēšanas process. Krome-Kote izņemšanas metode tiek pielietota lokāli un tāpēc nebūs vajadzīgs pārklāt visu ķermeni ar pulveri. Ir vēlams apskatīt ķermeni pēc iespējas ātrāk (Reichardt, Carr, Stone 1978).

Vislabāk pēdas var atrast un tās labāk saglabājas uz augšdelma, krūškurvja, kakla, augšstilba daļas. Pēdas, kuras tika izņemtas no citām ķermeņa daļām, var būt arī veiksmīgas. Tas būs atkarīgs no apmatojuma daudzuma, ādas sviedru – tauku pārklājuma un elastīguma (Reichardt, Carr, Stone 1978).

Nils Agdals rakstā “Pirkstu nospiedumi uz liķa: jaunā pieeja” (Fingerprints on a Dead Body: a New Approach) min interesantu piemēru no prakses.

Kopenhāģenas Universitātes Tiesu medicīnas institūtā tika atvests jaunas sākumā neidentificētas sievietes liķis. Sieviete tika atrasta guļot kaila mežā. Viss liecināja par to, ka sieviete ir mirusi pirms trim mēnešiem. Ķermenis tika noseigts ar lapām un egļu skujām. Bija redzami vairāki tārpi un mušas, īpaši acu dobumos un mutē. Pelējuma plankumi arī bija redzami. Palika tikai divu pirkstu nagi, pārējie nebija. Āda uz rokām bija daļēji nogājusī, āda uz pēdām bija izžuvusi, kājas pirkstu nagi joprojām bija uz vietas (Agdals 1977).

Uz liķa bija redzamas vairākas pēcnāves izmaiņas. Tika novēroti sadalīšanās, mumifikācija un adipocere (taukvasks). Taukvasks bija pārsvarā uz dibena, kājām, rokām un krūtīm. Uz visa ķermeņa bija nelielas mumifikācijas pazīmes, toties plaukstas un seja bija satrudējusi. Uz galvas gan drīz nebija matu. Sieviete bija vidējās miesas būves. Viņas augums bija apmēram 1,73 metri, svars – 63 kg (Agdals 1977).

Nebija nekādu norādījumu, ka ir notikusi vardarbība pirms nāves, nebija arī nekādu ievainojumu kakla apvidū. Uz kreisa gurna arējās puses bija redzams liels ādas defekts, kuru, iespējams, atstāja dzīvnieki. Pēc autopsijas tika secināts, ka nāves iemesls varētu būt nožņaugšana. Septiņas dienas pēc autopsijas, institūts saņēma pieprasījumu no Kopenhāgenas Slepkaivības izmeklēšanas nodaļas veikt atkārtotu detalizētu liķa ādas ekspertīzi, lai atrastu un lokalizētu iespējamus pierādījumus. Ekspertīzes laikā tika atrastas papillārlīnijas laba gurna iekšējā pusē. Šī pēda bija daļēji uz ādas, kas bija pārklāta ar taukvasku, un daļēji uz mumificētās ādas. Kaut gan pēda netika atzīta par derīgu, bija pierādīts, ka pirkstu nospiedumi un plaukstas nospiedumi var būt atstāti uz izmaiņam pakļautās ķermeņa ādas. Papildus iepriekšminētajam pirkstu nospiedumam, kas tika uzskatīts par īkšķa nospiedumu, tika atrastas papillārlīnijas blakus plankuma vietai. Šīs līnijas, iespējams, tika atstātas ar roku un pārējiem četriem pirkstiem. Pamatojoties uz minēto, tika pieņemts lēmums vēlreiz veikt ekspertīzi. Lielākā ādas daļa tika sadalīta lentēs un izmeklēta daļēji ar stereo mikroskopu un daļēji ar palielināmo stiklu. Veicot šo procedūru, tika atrastas papildus papillārlīniju pēdas. Šīs pēdas arī nebija pietiekami detalizētas, lai veiktu identifikāciju. Turklāt nebija iespējams noteikt vai tās bija no pirkstu nospiedumiem vai plaukstas nospiedumiem. Tika pieņemts, ka šīs papillārlīnijas ir radušās pirksta vai rokas mehāniska spiediena rezultātā uz izmainītas ķermeņa ādas. Šīs līnijas bija parādījušās pateicoties ādas specifiskajām izmaiņām (Agdals 1977).

Nobeigumā jāuzsver, ka no liķa atrašanas momenta tas netika aiztikts ar kailām rokām (tikai cimdos). Tādējādi atrastās papillārlīniju pēdas ir atstātas agrāk, iespējams, transportējot liķi. Kaut gan pirkstu nospiedumi nebija tik detalizēti, lai tos izmantotu identifikācijai, nākotnē tam ir liela nozīme, kā arī jāvērs krīminālistu un krīminālistikas jomas zinātnieku uzmanība uz pirkstu pēdu vai plaukstas pēdu atrašanas iespējamību uz ādas, kas tika pakļauta pēcnāves izmaiņām (Agdals 1977).

Būtisku ieguldījumu latentu papillārlīniju rakstu saglabāšanā un izņemšanā no cilvēka ādas ir veikuši Sampsons Viljams un Sampsons Karena, kuri savā rakstā "Latentu pirkstu nospiedumu izņemšana no cilvēka ādas" (Recovery of Latent Prints From Human Skin) detalizēti pētīja un analizēja pēdu kvalitāti ietekmējošos apstākļus, izstrādājot optimālā un pieņemamā mitruma diapazonu, apkārtējās vides optimālās un pieņemamās temperatūras diapazonu, kā arī optimālās un pieņemamās tādas temperatūras diapazonu liķim un dzīvam upurim.

1. tabula

**Temperatūras un mitruma diapazons latentu papillārlīniju rakstu
pēdu izņemšanai no ādas (Sampson, W., Sampson K. 2005)**

Apraksts	Diapazons	Pielietošana
Optimālais mitrums	58%	Apkārtējā vide
Pieņemams mitruma diapazons	40–60%	Apkārtējā vide
Apkārtējās vides optimālais temperatūras diapazons	68°–72° F (20°–22,2° C)	Apkārtējā vide
Pieņemams apkārtējās vides optimālais temperatūras diapazons	68°–78° F (20°–25,5° C)	Apkārtējā vide
Optimālais ādas virsmas temperatūras diapazons	68°–72° F (20°–22,2° C)	Līķis
Pieņemams ādas virsmas temperatūras diapazons	68°–72° F (20°–22,2° C)	Līķis
Optimālā ādas virsmas temperatūra	86° F (30° C)	Dzīvs upuris
Pieņemams ādas virsmas temperatūras diapazons	85°–86° F (29,4°–30° C)	Dzīvs upuris

Īpaši jāatzīmē pēdu izņemšanu no ķermeņiem, kuri bija pakļauti ekstrēmam karstumam vai aukstumam, apraktiem ķermeņiem, iebalzamētiem ķermeņiem un ķermeņiem, kuri ilga laika periodā netika atrasti. Sekmīga pēdu izņemšana iekļauj sevī ādas virsmas stāvokļi, ādas virsmas un apkārtējās vides temperatūru, mitrumu un notikuma vietas vidi (iekšā vai ārā) (Sampson W., Sampson K. 2005).

Upura ādas virsmas temperatūru jāpasver kopā ar transfēra līdzekļa temperatūru. Dzīva cilvēka ādas temperatūra nav absolūta un svārstās no 80° līdz 95° F (26,6°–35° C). Kopumā ādas temperatūra ir atkarīga no ķermeņa daļas (piem. roka, kāja, kakls, galva utt.) un no tā vai āda ir vai nav pakļauta apkārtējai videi (šī informācija tika iegūta no aptaujām un personīgiem novērojumiem).

Ļoti svarīga ir ādas temperatūras kontrole, apkārtēja vide, transfēra līdzeklis un to mijiedarbība viens ar otru. Gadījumos, kuri bija saistīti ar dzīvajiem upuriem, laiks, kurā varēja sekmīgi izņemt pēdas, bija ne vairāk kā piecas stundas. Visos gadījumos upuri atrodas komfortabla vidē ar gaisa kondicionieri. Lai saglabātu pēdas, ādas virsmu var atdzēsēt. Izmantojot nelielu fēnu (ventilatoru) un pūšot viegli uz ādu, var ātri atdzēsēt dzīva cilvēka ādu (Sampson, W., Sampson K. 2005).

Ja upuris ir miris, jāņem vērā divus faktorus, kas palīdz saglabāt latentus nospiedumus. Viens fakts, ka nāves brīdī cilvēka ķermenis pārstāj izdalīt sviedrus un sekrētu vielas. Otrais fakts ir tas, ka āda uzsāk savu atdzesēšanas procesu, kuru ietekmē apkārtējās vides apstākļi. Dzīva cilvēka ķermenis producē enerģiju un pēc nāves tas pārstāj to producēt. Nav enerģijas, tāpēc ķermenis pārstāj funkcionēt. Dziedzeri vairs neizdala vielas, un pazūd problēmas, ka izdalījumi atšķaidīs pēdas. Ādas virsmas temperatūra pielāgosies apkārtējās vides temperatūrai, un, ja apkārtējā vide ir vēsāka nekā vidējā ādas virsmas temperatūra, tas samazina izdalījumu šķidro stāvokli. Vienkārši nodrošinot vēsu apkārtējo vidi, tiek atdzesēta ādas virsma (Sampson W., Sampson K. 2005).

Relatīvais mitrums, tāpat ka temperatūra, ietekmē latentu pēdu izņemšanu no ādas (dzīvas vai mirušas personas), tikpat kā tas notiek ar nedzīviem substrātiem. Optimālais mitruma diapazons ir no 40% līdz 60%. Šis atzinums pamatojas uz novērošanu un pēdu izņemšanu eksperimentos, kā arī iepriekšējo izpēti. Ja mitrums ir pārāk augsts, nospiedumi uz ādas vai citi substrāti jādehidrē. Parasti dzīvas personas vai liķa novietošana vidē vai telpā ar kondicionieri nodrošina nepieciešamu temperatūru un relatīvu mitrumu. Upurim jādod laiks aklimatizēšanai. Ir novērots, ka pārvietojot ķermeņus, kuri ir pakļauti ekstrēmam karstumam vai aukstumam, piemērotākajā vidē tiek nodrošināti labi pēdu izņemšanas rezultāti (Sampson W., Sampson K. 2005).

Panākumi pēdu izņemšanā no cilvēku ādas tika sasniegti tad, kad pēc atrašanas nelabvēlīgajā vidē ķermenis tika novietots optimālajā apkārtējā vidē un tam tika dots laiks aklimatizēties un pielāgoties tai. Daži nelabvēlīgi apstākļi, kuriem ķermeņi tika pakļauti (no kuriem pēc tam izņēma pēdas), bija ekstrēms karstums, ekstrēms aukstums, un iegremdēšana ūdenī (Sampson W., Sampson K. 2005).

Nav nevienas ideālas pēdu izņemšanas no cilvēka ādas metodes. Metodes un līdzekļu izvēlei jābalstās uz vienreizējiem faktoriem katrā individuālajā gadījumā: apkārtējā vide, temperatūra un mitrums (ādas un apkārtējās vides), kā arī uz eksperta pieredzi, iemaņām un prasmēm, vērtējumu (Sampson W., Sampson K. 2005).

Bibliogrāfija

- Agdal N. Fingerprints on a Dead Body: a New Approach. *Forensic Science*, 1977, 9, pp. 105–107. (In English)
- Balina R., Edelmane I., Grase I., Gulevska D., Rozenstrauha I., Skujina V., Sne D. *Latviesu valodas vardnica*. Riga: Avots, 2006. (In Latvian)
- Larsen J. L. Recovering Latent Fingerprints from Cadavers. *Evidence Technology Magazine*. 2008, Vol. 6, Nr. 3. Pieejams: http://www.evidencemagazine.com/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=83 (skat. 01.02.2016.). (In English)
- Reichardt G. J., Carr J. C., Stone E. G. A Conventional Method for Lifting Latent Fingerprints from Human Skin Surfaces. *Journal Forensic Science*, 1978, Vol. 23, Nr. 1, pp. 135–141. (In English)
- Sampson W. C., Sampson K. L. Recovery of Latent Prints From Human Skin. *Journal of Forensic Identification*, 2005, Vol. 55, Issue: 3, pp. 362–385. (In English)

Persistence and Preservation of Latent Papillae Pattern Prints on Human Skin

Summary

In the article the author studies and analyses the possibility of persistence and preservation of latent papillae pattern prints on human skin in both theoretical and practical aspects.

The aim of the research is to identify, to study and analyse the theoretical and practical aspects of persistence and preservation of latent papillae pattern prints on human skin.

Objectives of the research are to study and analyse the terms “persistence” and “preservation”; to identify, examine and analyze the factors that have an impact on persistence and preservation; to collect, to carry out a compilation and analyse the views and opinions of foreign researchers.

Research problem: Non-separation of terms “persistence” and “preservation”.

Research novelty: Separation of the terms “persistence” and “preservation” and identification, study and analysis of factors affecting them.

As a result of the research, the terms “persistence” and “preservation” were separated and differentiated. The factors having an impact on them were identified, studied and analysed. The essence and role of each term in the process of affecting the quality of prints were explained.

Key words: human skin, persistence of prints, preservation of prints.

KAPITĀLSABIEDRĪBAS VALDES JĒDZIENA ETIMOLOĢIJAS DAŽĀDĪBA ĀRVALSTU TIESĪBU DOKTRĪNĀ

Valde ir kapitālsabiedrības izpildinstitūcija. Tas galvenā funkcija ir sabiedrības operacionālās darbības organizācija ar mērķi gūt peļņu. Kapitālsabiedrības valdes jēdziena vienotas izpratnes neesamība izraisa polemiku zinātnieku aprindās. Kapitālsabiedrības valdes jēdziena precīza noteikšana ir svarīgs nosacījums tās būtības izzināšanā.

Atslēgas vārdi: valde, valdes jēdziena etimoloģija, valdes funkcijas.

Terminu “valde” attiecībā uz institūciju, kas veic kapitālsabiedrības vadību un kontroli, izmantoja Nīderlandē septiņpadsmitajā gadsimtā (Steenngaard 1982). Valde kā organizācijas korporatīvais orgāns, kas bija pakļauts kompānijas akcionāriem, bija nostiprināts Lielbritānijas normatīvo aktu sistēmā līdz deviņpadsmita gadsimta sākumam (Gover 2012). Valdes institūta attīstība noritējusi Lielbritānijā un Amerikas Savienotajās Valstīs divdesmitā gadsimta sākumā (Basic Role of the Board), precizējot normatīvajos aktos valdes kompetences (Taylor). Neskatoties uz pietiekami ilgu pastāvēšanas vēsturi, jēdzienam “valde” nav universālas definīcijas. Tas ir saistīts ar valdes un citu korporatīvu institūciju kompetenču līdzībām, kā arī ar atšķirībām korporatīvas kultūras un tiesību sistēmas veidošanas procesā dažādās valstīs (Von Nordenflycht 2011).

Kapitālsabiedrības valdes jēdziena vienotas izpratnes neesamība izraisa polemiku zinātnieku aprindās. Eksistē viedoklis, ka valdes jēdziena izpratne nemitīgi attīstās, līdz ar to tās precīza noteikšana ir grūti īstenojama (Gower 2012) vai, sakarā ar valdes jēdziena izpratnes līdzību ar pārējām korporatīvām pārvaldes institūcijām (akcionāru sapulci, ģenerāldirektoru), valdes jēdziena definēšana ir apgrūtināta (Robert 2011). Neskatoties uz minēto, valdes jēdziena noteikšana ir svarīga, lai to nodalītu no citiem kapitālsabiedrības korporatīvajiem pārvaldes orgāniem (How are the directors selected?). Kapitālsabiedrības valdes jēdziena precīza noteikšana ir svarīgs nosacījums tās būtības izzināšanā (McNamara).

Termins “valde” (Jefimovs, Rimša 2020) ir cēlies no angļu valodas vārda “board”, kas nozīme “tabula, kurā notiek sapulce” (Online Etymology Dictionary; Why is it called a ‘boardroom’ or ‘board of directors’? Why ‘board’?; The free dictionary by Farlex.). Dažkārt termina izcelsmi

saista ar seno angļu vārdu “above board”, kas nozīme “virs galda” jeb pārnestajā nozīmē “godīgs, atklāts” (Online Etymology Dictionary), kā arī ar angļu vārdu “boarding” – “uzturēšanās pie galda” (What is the etymology of “board” as found in “room and board”?). Bieži vien valdes jēdziena pētnieki vārda “valde” etimoloģiju saista ar Nīderlandiešu valodas vārdu *boord*, kas nozīmē “robeža” (Merriam-Webster Encyclopedia Britannica). Izskan arī pieņēmumi, ka termins “valde” ir cēlies no seno ģermāņu valodas vārda *burdam*, kas nozīme “dēlis” (Behind the Name. The etymology and history of first names). Tāpat uzskata, ka termins “valde” celies no Latīņu valodas vārda “bordus”, kas nozīme “gaismas” (Fine dictionary). Nobeigumā, valdes jēdziena izcelšanās nereti saista ar senās franču valodas vārdu “bort”, kas nozīme “kuģa puse” (Ancestry).

Modernajā angļu valodā vārdam “board” ir vairākas nozīmes: 1) garš, plāns, plakans koka vai citu materiālu gabals, kas tiek izmantots grīda uzstādīšanai vai citiem celtniecības mērķiem; 2) plāns koka vai cita cieta materiāla gabals, kuru izmanto dažādiem mērķiem; 3) cilvēku grupa, kas izveidota kā organizācijas lēmēj institūcija; 4) regulāra ēdināšana apmaiņā pret samaksu vai pakalpojumiem; 5) kuģa distances attālumu (Oxford Dictionaries Online). Merriam-Webster Britānikas enciklopēdijā (Merriam-Webster Encyclopedia Britannica) terminu “board” saprot kā 1) maza biezuma un garuma zāģmateriālu gabals, kas ievērojami pārsniedz tās platumu; 2) virsma, rāmis vai ierīce paziņojumu izlikšanai; 3) personu grupa, kam ir vadības, uzraudzības, izmeklēšanas vai padomdevēja pilnvaras; 4) izolācijas materiāla loksne, kurā ir elektriskās ķēdes elementi, lai to varētu ievietot elektroniskajā aparatūrā; 5) kuģa sāni; 6) vērtspapīru vai preču apmaiņa; 7) apmale, robeža (Merriam-Webster Encyclopedia Britannica). Amerikas angļu valodas mantojuma vārdnīca (The American Heritage Dictionary of the English Language) definē terminu “board” sekojoši: 1) koka gabals; 2) kapitālsabiedrības izpildinstitūcija; 3) vieta, kurā tiek izlikti svarīgi paziņojumi; 4) kuģa neatņemama sastāvdaļa (The American Heritage Dictionary of the English Language). Kollinsa angļu valodas vārdnīca (Collins English Dictionary) sniedz šādu termina “board” traktējumu: 1) koka vai cita materiāla gabals, kas tiek izmantots celtniecības darbos; 2) grīda segums, kas ir izgatavots no koka; 3) persona vai personu grupa, kas ir tiesīga organizēt un vadīt kapitālsabiedrību (Collins English Dictionary: Complete and Unabridged). Relatīvi īsu termina “board” skaidrojumu dod Kernermana koledžas vārdnīca (Kernerman Webster’s College Dictionary): kapitālsabiedrības izpildinstitūcija, kas sastāv no

fiziskām personām, kas organizē un vada sabiedrību kompānijas akcionāru vadībā un uzraudzībā (Kernerman Webster's College Dictionary).

Autors norāda, ka iepriekš minētais ieskats termina "valde" etimoloģijā apliecina, ka vārdam "board" ir bijušas vairākas nozīmes, kuru uzskaitījums nav aprobežojams tikai un vienīgi ar norādi uz kapitālsabiedrības izpildinstitūciju, kas vada, kontrolē un uzrauga kapitālsabiedrības darbību, un atskaitās par savu darbību kapitālsabiedrības akcionāriem. Tādējādi termina pareizai izmantošanai ir jāveic konkrētu tiesisko attiecību analīzi un izpēti.

Bibliogrāfija

- Ancestry. Pieejams: <https://www.ancestry.com/boards/> (skat. 14.02.2020). (In English)
- Basic Role of the Board. Governance Basics. Institute on Governance (Canada). Pieejams: https://web.archive.org/web/20071230201729/http://www.iog.ca/boardgovernance/html/gov_the.html (skat. 14.02.2020.). (In English)
- Behind the Name. The etymology and history of first names. Pieejams: <https://www.behindthename.com/> (skat. 14.02.2020.). (In English)
- Collins English Dictionary: Complete and Unabridged. New York: Harper Collins Publishers, 2003. (In English)
- Fine dictionary. Pieejams: <http://www.finedictionary.com/Ceiling%20boards.html> (skat. 14.02.2020.). (In English)
- Gower A., Davies P. Principles of Modern Company Law (9th ed.). Sweet Maxwell, 2012 (1897). (In English)
- How are the directors selected? Commonwealth of Virginia, State Corporation Commission. Pieejams: <http://www.scc.virginia.gov/clk/befaq/vanon.aspx#a4> (skat. 14.02.2020.). (In English)
- Jefimovs N., Rimša J. Publiskās personas sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdes pilnvarojuma termiņa reģistrācijas problemātika Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā. Starptautiskās zinātniskās konferences "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2019" materiāli, II. daļa, Saule, 2020, 28.–35. lpp. (In Latvian)
- Kernerman Webster's College Dictionary. New York: Random House, K Dictionaries Ltd, 2005. (In English)
- Merriam-Webster Encyclopedia Britannica. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (skat. 14.02.2020.). (In English)
- McNamara C. Overview of Roles and Responsibilities of Corporate Board of Directors. Pieejams: <https://managementhelp.org/boards/responsibilities.htm> (skat. 14.02.2020.). (In English)
- Online Etymology Dictionary. Pieejams: <https://www.etymonline.com/word/board> (skat. 14.02.2020.). (in English)

- Oxford Dictionaries Online (Word English). Pieejams: <https://www.lexico.com/definition/board> (skat. 14.02.2020.). (In English)
- Robert H. M. et al. Rules of Order Newly Revised (11th ed.). Philadelphia, PA: Da Capo Press, 2011. (In English)
- Steensgaard N. The Dutch East India Company as an Institutional Innovation, in Maurice Aymard (ed.), Dutch Capitalism and World Capitalism / Capitalisme hollandais et capitalisme mondial (Studies in Modern Capitalism / Etudes sur le capitalisme moderne), 1982, pp. 235–257. (In English)
- Taylor B. The Rise and Fall of the Largest Corporation in History. Pieejams: www.businessinsider.com. (skat. 14.02.2020.). (In English)
- The American Heritage Dictionary of the English Language, Fourth Edition. Boston: Houghton Mifflin, 2000. (In English)
- The free dictionary by Farlex. Pieejams: <https://idioms.thefreedictionary.com/on+board> (skat. 14.02.2020.). (In English)
- Von Nordenflycht A. The Great Expropriation: Interpreting the Innovation of “Permanent Capital” at the Dutch East India Company, in Origins of Shareholder Advocacy. Edited by Jonathan GS Koppell, Palgrave Macmillan, 2011, pp. 89–98. (In English)
- What is the etymology of “board” as found in “room and board”? Pieejams: <https://english.stackexchange.com/questions/29987/what-is-the-etymology-of-board-as-found-in-room-and-board> (skat. 14.02.2020.). (In English)
- Why is it called a ‘boardroom’ or ‘board of directors’? Why ‘board’? Pieejams: <https://www.quora.com/Why-is-it-called-a-boardroom-or-board-of-directors-Why-board> (skat. 14.02.2020.). (In English)

Diversity of Etymology of the Concept of the Board of a Company in the Doctrine of Foreign Law

Summary

The Board is an executive body of a company. Its main function is the organisation of operational activities of the company in order to get profit. The lack of a common understanding of the concept of the board of a company causes controversy in the scientific community. The precise definition of the concept of the board of a capital company is an important condition for finding out its essence.

Key words: board, etymology of the board concept, board functions.

ZIŅAS PAR AUTORIEM / ABOUT AUTHORS

Nikolajs Jefimovs

Docents, Daugavpils
Universitāte, Latvija
nikolajs.jefimovs@du.lv

Marija Boroņenko

Maģistrante,
Daugavpils Universitāte, Latvija
marija.boronenko@dnd.lv

Silvija Kotāne

Mg. iur., Latvija
silvijakotane@inbox.lv

Mārcis Krūmiņš

Lektors, Latvijas Universitāte,
Latvija
mkrumins2016@inbox.lv

Vladimirs Mikuckis

Jurists, Latvija
lawyer2005@inbox.lv

Daina Ose

Docente, Latvijas Universitāte,
Latvija
daina.ose@lu.lv

Aldona Kipāne

Doktorante, Rīgas Stradiņa
universitāte, Latvija
aldonakipane@inbox.lv

Jānis Radionovs

Docents, Daugavpils
Universitāte, Latvija
janrad@inbox.lv

Jeļena Kaļiņina

Doktorants, Daugavpils
Universitāte, Latvija
tenderness20@inbox.lv

Marina Sumbarova

Asoc. prof., Baltijas
Starptautiskā Akadēmija, Latvija
sumbarova.marina@inbox.lv

Aelita Zile

Doktorante, Rīgas Stradiņa
universitāte, Latvija
aelita_ziile@inbox.lv

VISPĀRĪGĀS PRASĪBAS ZINĀTNISKAM RAKSTAM

Raksta apjoms: 6–7 lpp. (A4 formātā).

Raksta manuskripts iesniedzams pa elektronisko pastu ikgadeja.konference@du.lv. Teksts jāsaliek, izmantojot *Times New Roman* šriftu (*MSWord*); burtu lielums – 12 punkti, intervāls starp rindām – 1,5. Teksta attālums no kreisās malas – 3,5 cm, no labās malas – 2,5 cm, no apakšas un no augšas – 2,5 cm. Ja tiek izmantotas speciālās datorprogrammas, tad tās iesniedzamas kopā ar rakstu.

Raksta anotācija: raksta sakumā tūlīt pēc tā nosaukuma jāievieto informatīva anotācija. Anotācijā jānorāda raksta mērķis un uzdevumi, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Atsevišķā rindkopā jānorāda atslēgas vārdi (termini, kas izsaka rakstā aplūkoto jautājumu būtību). Nepieciešams arī šo atslēgas vārdu tulkojums valodā, kurā ir kopsavilkums.

Raksta kopsavilkums: Rakstiem latviešu valodā kopsavilkums jā sagatavo angļu vai krievu valodā; rakstiem angļu valodā jāpievieno kopsavilkums latviešu vai krievu valodā; rakstiem krievu valodā jāpievieno kopsavilkums latviešu vai angļu valodā.

Raksta valoda: literāra, terminoloģiski precīza. Ja autors gatavo rakstu svešvalodā, tad viņam pašam jā rūpējas par raksta teksta valodniecisko rediģēšanu, konsultējoties pie attiecīgās sociālo zinātņu nozares speciālista – valodas nesēja. *Raksti, kuru valoda neatbilst pareizrakstības likumiem, netiks izskatīti un recenzēti.*

Raksta zinātniskais aparāts (atsauces un piezīmes, bibliogrāfija, tabulas, shēmas, diagrammas, grafiki utt.). Atsauces ievietojamas tekstā pēc šāda parauga: (Turner 1990); (Mills 1998); (Bela 1997). Piezīmes un skaidrojumi ievietojami raksta beigās. Tabulas, grafiki, shēmas, diagrammas un citi ilustratīvie materiāli noformējami, norādot materiāla avotu, nepieciešamības gadījumā arī atzīmējot tabulu, grafiku, shēmu izveides (aprēķināšanas, datu summēšanas utt.) metodiku. Visiem tādiem materiāliem ir jābūt ar kārtas numuriem un virsrakstiem. Materiāliem jāizveido to elektroniskā versija un jāiesniedz konferences organizatoriem pa e-pastu ikgadeja.konference@du.lv

References (rakstā izmantoto iespaiddarbu saraksts) jāveido un jānoformē precīzi pēc šādiem paraugiem:

Monogrāfijām (grāmatām un brošūrām):

Turner, J. H. (1974) *The Structure of Sociological Theory*. Homewood (Illinois): The Dorsey Press.

Mills Ch. R. (1998) Sociologicheskoje vobrazhenie. Moskva: Strategiya. (In Russian)

Rakstiem krājumos:

Turner, R. H. (1990) "A Comparative Content Analysis of Biographies." In: Øyen, E., ed. *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research*. London, etc.: Sage Publications. pp. 134–150.

Rakstiem žurnālos:

Bela B. (1997) Identitates daudzbalziba Zviedrijas latviešu dzīvesstāstos. *Latvijas Zinatnu Akadēmijas Vestis, A, 51, Nr. 5/6, 112.–129. lpp.* (In Latvian)

Shmitt K. (1992) Ponyatie politicheskogo. *Voprosi sotsiologii, № 1, str. 37–67.* (In Russian)

Rakstiem laikrakstos:

Strazdins I. (1999) Matemātiki pasaule un Latvija. *Zinatnes Vestnesis, 8. marts.* (In Latvian)

Materiāliem no interneta:

Soms H. *Vestures informatika: Saturs, struktura un datu bāze Latgales dati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.dpu.lv/LD/LDpublik.html> (skat. 20.10.2002).

References sakārtojamas autoru uzvārdu vai nosaukumu (ja autors ir institūcija) latīņu alfabēta secībā.

RAKSTI, KURI NEATBILST PRASĪBĀM, NETIKS PUBLICĒTI!

GENERAL REQUIREMENTS FOR THE PAPER

The size of the article: 6–7 ph. (A4 format).

The manuscript of the article is to be submitted by e-mail ikgadeja.konference@du.lv. The text should be typed using MS Word *Times New Roman*; the size of letters 12, the interval between lines 1,5. Left margin 3,5 cm; right margin 2 cm; from the top and from the bottom 2,5 cm. If were used special computer programs, they are to be submitted together with the article.

Abstract of the article: in the beginning of the article after title is to be located abstract of the article. In the abstract should be indicated aim, tasks, problem of the research, novelty of the research and main conclusions. The the separate paragraph should be noted key words (terms that reveal the essence of the issues discussed in the article).

Key words should be translated on the language, in which is written abstract of the article.

Summary of the article: for articles in Latvian summary should be prepared in English or Russian; for articles in English summary should be prepared in Latvian or Russian and for articles in Russian summary should be prepared in English or Latvian.

Language of the article: literary, terminologically precise. If the author is preparing the article in a foreign language, the author is responsible for the quality of the language. Author can ask consultation of specialist of relevant social sciences. *Articles in which the language will not follow the rules of spelling, will not be accepted for reviewing.*

Scientific appliance of the article: (references and remarks, bibliography, tables, diagrams, charts, graphs and etc.). References in the article should be placed according to this pattern: (Turner 1990); (Mills 1998); (Bela 1997). Remarks and explanations should be placed at the end of the article. Tables, graphs, diagrams, charts and other illustrative materials in the article should be presented indicating the source of the material and, if necessary, the methods applied to draw up tables, graphs, diagrams, charts (calculation, data summarizing and etc.). All materials should have a number and the title. For these materials should be prepared electronic version, which is to be submitted to Conference Team by e-mail ikgadeja.konference@du.lv

References (the list of sources used in the article) formed and executed in accordance with these samples:

For monographies (books and brochures):

Turner, J. H. (1974) *The Structure of Sociological Theory*. Homewood (Illinois): The Dorsey Press.

Mills Ch. R. (1998) Sociologicheskoje vobrazhenie. Moskva: Strategiya. (In Russian)

Collected articles:

Turner, R. H. (1990) "A Comparative Content Analysis of Biographies." In: Øyen, E., ed. *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research*. London, etc.: Sage Publications. pp. 134–150.

Articles in journals:

Bela B. (1997) Identitates daudzbalziba Zviedrijas latviesu dzivesstastos. *Latvijas Zinatnu Akademijas Vestis, A, 51, Nr. 5/6, 112.–129.* lpp. (In Latvian)

Shmitt K. (1992) Ponyatie politicheskogo. *Voprosi sociologii, № 1, str. 37–67.* (In Russian)

Articles in newspapers:

Strazdins I. (1999) Matematiki pasaule un Latvija. *Zinatnes Vestnesis, 8. marts.* (In Latvian)

Materials from the Internet:

Soms H. *Vestures informatika: Saturs, struktura un datu baze Latgales dati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.dpu.lv/LD/LDpublik.html> (skat. 20.10.2002).

References should be compiled in the Roman alphabet's order according to the authors' names or titles (if the institution is the author).

THE ARTICLES, WHICH DO NOT COMPLY WITH THE GENERAL REQUIREMENTS, WILL NOT BE PUBLISHED!

Tehniskais redaktors,
atbildīgais par izdevumu: **Nikolajs Jefimovs**
Maketētājas: **Vita Štotaka, Marina Stočka**

Izdevējdarbības reģistr. apliecība Nr. 2-0197.
Iespiests DU Akadēmiskajā apgādā “Saule” —
Vienības iela 13, Daugavpils, LV–5401, Latvija.